

**INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI**

VICTOR JUC VEACESLAV UNGUREANU

**Interesele geopolitice
ale marilor puteri și impactul lor
asupra securității naționale a
Republicii Moldova**

Chișinău • 2016

CZU [327+327(478)]:351.74(478)
J 83

Monografia este recomandată pentru publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei

Monografia este consacrată cercetării științifice a două blocuri de probleme – interesele geopolitice ale actorilor internaționali majori pe segmentele din Sud-Estul și Estul arealului european și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova, fiind reliefate componentele politică, militară și energetică, considerate de importanță edificatoare. Lucrarea include cronologic perioada de la începutul anilor '90 ai sec. XX până la declanșarea evenimentelor din Ucraina, care semnifică sfârșitul primei perioade în evoluția relațiilor internaționale postbipolare.

Lucrarea este destinată specialiștilor în problemele științelor politice, relațiilor internaționale și securitologiei, tuturor celor care manifestă interes față de subiectele abordate.

Redactor: Tamara OSMOCHESCU

Prepress: Liubovi ȘOLTOIANU

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Copertă: Vitalie LECA

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Juc, Victor.

Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova / Victor Juc, Veaceslav Ungureanu; Inst. de Cercetări Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei. – Chișinău : S. n., 2016 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 168 p.

Referințe bibliogr.: p. 129-143 (234 tit.). – 40 ex.

ISBN 978-9975-3043-6-8.

[327+327(478)]:351.74(478)

J 83

© Juc Victor, 2016

© Ungureanu Veaceslav, 2016

© Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2016

ISBN 978-9975-3043-6-8.

CUPRINS

Lista abrevierilor	4
Introducere	5
1. Reconfigurarea intereselor geopolitice ale actorilor majori în procesul edificării sistemului internațional postrăzboi rece	7
1.1. Redimensionarea intereselor geopolitice ale marilor puteri: abordări istoriografice	7
1.2. Diversificarea teoretică a conceptului de securitate	24
2. Transformări geopolitice ale relațiilor internaționale după încheierea războiului rece	41
2.1. Situația geopolitică a Republicii Moldova: avantaje și constrângeri	41
2.2. Opțiuni de consolidare a securității politice a Republicii Moldova: aspecte geopolitice	60
3. Asigurarea securității naționale a Republicii Moldova la confluența relațiilor geopolitice dintre marile puteri	79
3.1. Oportunități de fortificare a securității militare a Republicii Moldova în contextul extinderii amenințărilor asimetrice și hibride	79
3.2. Politici de diversificare a securității energetice a Republicii Moldova	102
Concluzii	125
Referințe bibliografice	129

LISTA ABREVIERILOR

AGRI	Gazoductul Azerbaidjan – Georgia – România Interconnector
ANACL	Acordul Nord-American de Comerț Liber
CEAP	Cooperarea Economică Asiatico-Pacifică
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CET	Centrale Electrice de Termoficare
CSI	Comunitatea Statelor Independente
EUBAM	Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina
FACE	Tratatul privind Forțele Armate Convenționale din Europa
IPAP	Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO
NATO	Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
OCS	Organizația pentru Cooperare de la Shanghai
ONU	Organizația Națiunilor Unite
OPEC	Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
OTSC	Organizația Tratatului de Securitate Colectivă
PESAC	Politica Europeană de Securitate și Apărare Comună
PESC	Politica Externă și de Securitate Comună
PpP	Programul Parteneriatul pentru Pace al NATO
RED	Rețele Electrice de Distribuție
START	Tratatul privind Reducerea Armamentului Nuclear
SUA	Statele Unite ale Americii
TANAP	Gazoductul Trans-Anatolian
TAP	Gazoductul Trans-Adriatic
TCEE	Tratatul Comunității Energetice Europene
UE	Uniunea Europeană
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Transformările geopolitice și structural-sistemice ale relațiilor internaționale și, implicit, ale modelului de ordine mondială survenite după încheierea războiului rece, care s-au soldat cu trecerea de la tipul bipolar la cel uni-multipolar, iar mai târziu, de la începutul sec. XXI, cu formarea structurii multipolare policentrice, au condus la reevaluarea intereselor marilor puteri în spațiul geopolitic contemporan. Actualmente, comportamentul actorilor majori este determinat de o mare diversitate și complexitate a intereselor geopolitice și a căilor de realizare a lor pe arena mondială. Gradul de implicare a marilor puteri în rezolvarea problemelor se manifestă cu diferite intensități: de la prezență deplină pînă la neimplicare aproape totală, actorii majori ghidîndu-se de imperativul interesului geopolitic, care se răsfrînge nemijlocit asupra relațiilor dintre subiecții internaționali cu pondere.

În cadrul analizei relațiilor dintre marile puteri categoria de interes geopolitic deține un rol semnificativ, aceasta fiind definită ca o sumă de valori și de opțiuni politice și economice, de securitate și de apartenență la o civilizație, socioculturale, religioase și de altă factură. Politica externă a marilor puteri se bazează pe promovarea intereselor geopolitice în diverse regiuni și subregiuni ale spațiului mondial, iar concentrarea asupra unei regiuni geostrategice a intereselor mai multor actori internaționali în scopul transformării într-o zonă de interes și, ulterior, în sferă de influență inevitabil conduce la o concurență acerbă dintre actorii majori în arealul geopolitic contemporan. Aceste procese concurențiale se răsfrîng asupra relațiilor dintre marile puteri și, nu în ultimul rînd, asupra statelor din regiunea în care se produc asemenea evenimente și influențează atît sistemul de securitate internațională, cît și națională.

Studiul de caz cu privire la interesele geopolitice în contextul relațiilor dintre marile puteri și repercusiunile lor asupra securității naționale a Republicii Moldova, în perspectiva consolidării sectorului de securitate, conferă cercetărilor actualitate și importanță edificatoare și cu mult mai accentuată. Republica Moldova este un stat care se află într-o *zonă-tampon*, în care se ciocnesc interesele geopolitice ale două mari puteri europene – Uniunea Europeană și Federația Rusă, dar și între două blocuri politico-militare – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă. Situația geopolitică precară produce o presiune puternică asupra securității naționale a Republicii Moldova, iar pentru a rezista în fața acestor provocări, trebuie să-și fortifice toate dimensiunile, inclusiv politică, militară și energetică.

Ținând cont de trăsăturile vulnerabile ale domeniului de securitate în raport cu factorul extern, dar și de valoarea lui substanțială în edificarea politicii de securitate națională a Republicii Moldova, ne-am propus să examinăm următoarele dimensiuni: politică, militară și energetică. Analiza multidimensională a securității naționale prin prisma intereselor geopolitice în contextul relațiilor dintre marile puteri scoate în evidență starea de dependență și de subordonare a procesului de consolidare a sectorului de securitate. În această ordine de idei, au fost supuse investigațiilor științifice provocările cu care se confruntă Republica Moldova în domeniul securității naționale:

- pe dimensiunea politică s-a considerat important și necesar abordarea conflictului din raioanele de est în aspect geopolitic, subiect care și-a păstrat actualitatea în decursul perioadei de independență a Republicii Moldova;
- studiul asupra dimensiunii militare își face apariția datorită amplificării intereselor geopolitice/geostrategice ale actorilor în zona proximală a spațiului pontic și în contextul realinierii de poziții, redistribuirii de roluri și de sfere de influență în condițiile evenimentelor din Ucraina;
- din perspectiva evoluției intereselor geopolitice ale marilor puteri dimensiunea energetică capătă o semnificație distinctă sub aspectul diversificării surselor, rutelor și a furnizorilor de agenți energetici. Prin urmare, valorificarea de către Republica Moldova a oportunităților de conjunctură geopolitică în vederea ajustării componentelor securității naționale la standardele internaționale este în măsură să modifice statutul geopolitic actual, care se dovedește a fi unul precar, în sensul diminuării riscurilor și amenințărilor, de sorginte internă și de factură externă, important fiind de a le cunoaște, explica și înțelege, gestiona și contracara.

Prin conținutul său, lucrarea prezintă o cercetare de totalizare a proceselor care s-au produs pînă la declanșarea conflictului armat din Ucraina, acesta schimbă unele date ale problemei și solicită noi abordări atît de caracter conceptual, cît și de factură aplicativă.

Notă: relațiile internaționale, inclusiv pe coordonata interstatală, se modifică într-un ritm accelerat, drept exemplu servind raporturile dintre Federația Rusă și Turcia, a căror resetare, după incidentul cu avionul rusesc doborât în noiembrie 2015 de către forțele militare turcești, începe la mijlocul lunii iulie 2016, pe agenda zilei figurînd relațiile comerciale, inclusiv Gazoductul Turkish Stream, dar și altele aspecte.

1. RECONFIGURAREA INTERESELOR GEOPOLITICE ALE ACTORILOR MAJORI ÎN PROCESUL EDIFICĂRII SISTEMULUI INTERNAȚIONAL POSTRĂZBOI RECE

În acest capitol sînt supuse cercetării unele elaborări științifice de relevanță la temă și repere teoretico-metodologice ale investigației proceselor de reconfigurare a intereselor geopolitice ale marilor puteri abordate în contextul edificării structurii sistemului internațional postrăzboi rece, dat fiind că relațiile internaționale continuă să fie marcate de raporturile pe orizontală dintre actorii majori. Primul subcapitol include istoriografia problemei privind elucidarea intereselor geopolitice ale marilor puteri în arealul sud-est și est european, iar al doilea subcapitol pune în lumină procesul de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova din perspectivă internă, urmărindu-se, cu predilecție, micșorarea de idei.

1.1. Redimensionarea intereselor geopolitice ale marilor puteri: abordări istoriografice

Obiectivul trasat pentru valorificare științifică rezidă în cercetarea unor procese de cooperare și de conflict care se produc pe arena mondială, cu impact asupra intereselor geopolitice ale marilor puteri în arealul sud-est și est-european, fiind degajate oportunitățile și constrîngerile de caracter geopolitic. Investigațiile sînt realizat prin evaluarea critică a unor elaborări științifice perfectate de cercetători și analiști atît din străinătate, cît și din Republica Moldova, primordialitatea revenind doctrinarilor, dar fiind reliefate și alte lucrări la temă, care vin să întregească tabloul preconizat.

Vom sublinia că realitățile postrăzboi rece în plin proces de devenire au făcut cercetătorii științifici, oamenii politici și analiștii să se antreneze în activități de definire a modelului de ordine mondială postbipolară, luînd ca suport de referință replierile geostrategice în curs de desfășurare și, implicit, transformările structurale de sistem internațional. În urma dezintegrării sistemului socialist, în Europa s-au produs replieri importante, marcate de reconfigurarea sferelor de influență ale actorilor majori și opțiunile statelor postsocialiste. B.Badie și M.-C. Smouts au afirmat absolut fondat că lumea din ultimul deceniu al secolului XX și primul deceniu al secolului XXI se afla în căutarea relațiilor și subiectelor noi, sis-

temul internațional edificat pe concepțiile echilibrului de forțe și conflictului dintre cele două supraputeri, potrivit asumției I. Șimanskaia, fiind înlocuit cu altă realitate.

Vom preciza că termenul geopolitic de sorginte realistă *polaritatea* continuă, mai mult din obișnuință și simplitatea explicării, să fie folosit pentru definirea structurii sistemului internațional și configurației ordinii mondiale. Vom nota succint că una dintre cele mai explicite tipologii ale ordinii mondiale prin aplicarea polarității a fost realizată de S. Huntington. care deosebește *ordinea multipolară*, când trei și mai mulți actori majori se află în raporturi de cooperare și de competiție, soluționarea problemelor majore solicitând efortul conjugat al tuturor principalelor puteri, astfel, balanța de forțe nu admite unilateralitatea; *ordinea bipolară* este asigurată de două supraputeri aproximativ egale prin potențial, aflate în raporturi de alternare a perioadelor de cooperare și de conflict, relațiile bilaterale determinând în totalitate agenda internațională, iar extinderea sferelor de influență se realizează fie prin formarea coaliției de state satelite, fie în forma războaielor prin procură în cazul statelor nealinate, fiind folosiți interpuși; *ordinea unipolară* este asigurată de o singură supraputere, iar celelalte state nu se dovedesc a fi decât puteri minore, fiind imposibilă o formulă de coaliție care ar fi în măsură să împiedice supraputerea să acționeze unilateral [1, p.35-42]. E.-O. Czempiel susține că termenii de unipolaritate și multipolaritate sînt aplicați conceptual ca teorie și ca fapt: se menționează frecvent că Statele Unite au acționat în mod unilateral, în cazul Irakului, dar, în realitate, au acționat în mod multilateral, printr-o coaliție. Cercetătorul abordează termenii în sens dublu, *de strategii și atitudini și de distribuire a puterii*, în ultimul caz figurînd și bipolaritatea, din condițiile războiului rece. Statele Unite dețin o anumită hegemonie, subliniază E.-O. Czempiel, dar totodată sînt prezente alte centre de putere și se dovedește a fi foarte dificil de determinat dacă avem o lume unipolară sau o lume multipolară: de obicei, unipolaritatea nu este frecventă, iar în perioada postbipolară Statele Unite acționează multilateral, dar decid în mod unilateral.

Zb. Brzezinski supune analizei asumarea de către Statele Unite a rolului de *stat-hegemon*, cu toate consecințele care provin din această calitate în condițiile postrăzboi rece, conjunctura internațională nou creată oferindu-le, în același timp, posibilități suplimentare pentru a-și promova interesele geopolitice pe continentul Eurasia. În opinia sa, ultimul deceniu al secolului XX a fost marcat de transformări dramatice în politica mondială și, deci, problema de bază constă în faptul dacă Statele Unite dispun

de potențial pentru a face față relațiilor complexe de putere și a exercita supremația la nivel global. Eurasia este declarată drept tabla de șah pe care continuă să se producă bătălia pentru supremația mondială, această luptă implicând geostrategia [2, p.40-62]. De fapt, Zb. Brzezinski reactualizează ideile lui H. Mackinder privind controlul asupra „pământului de mijloc” echivalat cu dominația la nivel global și nu este deloc întâmplător că unul dintre obiectivele majore ale Statelor Unite ale Americii rezidă în a nu admite apariția unui concurent eurasiatic de succes, aplicînd, în acest scop, diferite strategii și mecanisme, inclusiv realizările sistemului democratic american.

J. Ikenberry împărtășește în mare parte ideile expuse de Zb. Brzezinski, susținînd că sistemul internațional postrăzboi rece se dovedește a fi prin caracter de tip hegemonist, deoarece a fost concentrat în jurul Statelor Unite, reflectînd mecanismele politice și principiile organizatorice ale modelului american. S. Lanțov și V. Acikarov menționează că singura supraputere deține poziții dominante în cadrul structurii economice a relațiilor internaționale și sferei militaro-strategice, în condițiile globalizării Statele Unite au obținut priorități suplimentare pe contul aliaților din arealul european postsocialist [3, p.138]. J. Nye a aderat, de asemenea, la supozițiile lui Zb. Brzezinski, afirmînd că Statele Unite se dovedesc a fi singurul hegemon veritabil, singura supraputere cu interese și posibilități globale. A. Celeadinski este de părere că Statele Unite se află în căutarea diferitor variante de grupări regionale de aliați, grupări care le-ar permite să țină sub control cele mai importante procese internaționale postbipolare, asigurîndu-le, în acest sens, susținerea directă sau indirectă de către un număr cît mai mare de state a acțiunilor convenabile și pe arena mondială, iar potrivit lui P. Matveev, Statele Unite urmăresc edificarea unui sistem piramidal la nivel global.

În accepția lui Zb. Brzezinski, principalii actori din Europa se dovedesc a fi Germania și Franța, iar conform opiniei exprimate de G. Modelski și W. Tompson, parteneriatul Statele Unite – Uniunea Europeană reprezintă principala temelie a ordinii mondiale din primele două decenii postbipolare, parteneriat care trebuie să alcătuiască nucleul solid pentru „consolidarea lumii” prin democrație și economie de piață. Zb. Brzezinski afirmă că centrul Eurasiei, adică arealul dintre Europa în proces de extindere și China în ascensiune spre supremație regională, va rămîne „o gaură neagră” din punct de vedere geopolitic cel puțin atît timp cît Rusia nu va tranșa frământările interne privind autodefinirea postimperială, perspectivele unei evoluții pozitive fiind incerte. El numește Ucraina unul

din cei cinci pivoți geopolitici de importanță hotărâtoare, dar cu viabilitate nesigură, una dintre cauze fiind, în accepția noastră, lipsa de clarviziune strategică manifestată constant de elitele politice. Ținem să precizăm, în contextul reliefat de idei, că nici marii doctrinari, precum Zb. Brzezinski, S. Huntington sau G. Friedman, nu s-au dovedit a fi în stare să estimeze evoluția Ucrainei în anul 2014, dat fiind că gândeau rațional, în baza și în conformitate cu legile dezvoltării globale postbipolare pe care le-au trasat ei înșiși, pe când conducerea Federației Ruse a acționat irațional, fără a ține cont de prescripțiile stabilite.

H. Kissinger susține că deoarece raporturile interstatale se produc în lipsa unei guvernări mondiale, sistemul internațional este de caracter anarhic, iar relațiile internaționale pot fi cel mai bine înțelese prin descifrarea modului de distribuire a puterii între state. În accepția sa, din punct de vedere geopolitic Statele Unite se dovedesc a fi o insulă în largul masei eurasiatice, ale cărei resurse și populație depășesc cu mult pe cele americane, formînd un pericol deloc neglijabil (pentru Statele Unite). Pericolul estimat trebuie contracarat, susține cercetătorul, deși în raport cu starea actuală a lumii, Statele Unite s-au dovedit a fi slab pregătite de experiența istorică, important fiind de a diminua incapacitatea de a modela evenimentele [4, p.707]. H. Kissinger de asemenea scoate în evidență potențialul marilor puteri eurasiatice, care le va permite să pună sub semnul întrebării interesele geopolitice americane pe continent și să concureze eficient pe plan mondial. Politica Statelor Unite față de Federația Rusă trebuie să fie gândită în conformitate cu interesele permanente și nu în funcție de fluctuațiile politicii interne a Rusiei: autoritățile rusești vor manifesta permanent interes geopolitic față de „vecinătatea imediată”, iar problema-cheie este dacă relațiile Federației Ruse cu Noile State Independente trebuie tratate ca pe o problemă internațională care se supune regulilor acceptate de politica externă și codificate de dreptul internațional sau fiind drept rezultat al deciziei unilaterale a Rusiei. Este de subliniat, luînd ca suport evenimentele din Ucraina, dar și ingerințele în afacerile interne ale statelor postsovietice, inclusiv lipsa de progres în reglementarea conflictelor „înghețate”, că administrațiile americane n-au rezolvat această dilemă, tratînd spațiul ex-sovietic ca pe segment al intereselor geopolitice ale Federației Ruse.

Avînd ca suport de referință supozițiile elaborate de E. O. Czempiel și de H. Kissinger, vom susține că Statele Unite decid în mod unilateral și acționează în coaliție, pe cînd Federația Rusă decide și acționează de una singură, Statele Unite au beneficiat de creșterea numărului aliaților după

încheierea conflagrației globale bipolare, în timp ce Federația Rusă a păstrat un număr în scădere de aliați ai Uniunii Sovietice și n-a reușit să încorporeze alții (parteneriatele anunțate în cadrul BRICS (Brazilia, Rusia, India, China și Republica Sud-Africană) și OCS (Organizația de Cooperare de la Shanghai) se dovedesc a fi de perspectivă, dar încă n-au confirmat și nu există nici un raționament valid că aceste grupări vor deveni alianțe solide și eficiente).

Referindu-ne la conceptul de structură a sistemului internațional, vom sublinia că acesta este abordat nu numai în funcție de numărul populelor sau al centrelor mondiale de putere, ci și ca un set de condiții constrângătoare, condiții care afectează comportamentul actorilor prin mecanisme ale socializării și competiției. Conform lui K. Waltz, structura reglementează, dar nu determină comportamentul statelor, fără a ține cont de atribuții și interacțiunii [5, p.130-143], în caz contrar s-ar da dovadă de reduționism, atribuit de fondatorul neorealismului cercetătorilor care explică funcționarea sistemelor internaționale prin focusarea asupra unităților, cum ar fi St. Hoffmann sau R. Aron. Vom nota succint, în contextul abordării structurii sistemului internațional de teoria lui M. Kaplan, care a excelat prin elaborarea fundamentală avînd ca bază distribuția puterii, caracterul relațiilor internaționale fiind determinat, în această ordine de idei, de constrîngeri în formă de reguli imuabile de comportament. Rămînînd pe aceeași filieră conceptual-teoretică, vom invoca lapidar teoria constructivistă a lui A. Wendt, construcție care prevede că statele se dovedesc a fi unitățile principale de analiză a relațiilor internaționale, structurile edificatoare în cadrul sistemului sînt de caracter intersubiectiv, iar interesele și identitățile de stat sînt construite de aceste structuri sociale [6, p.326], în timp ce constrîngerile structurale se exercită prin modificarea costurilor și beneficiilor în funcție de diferite strategii. Am făcut o succintă trecere în revistă a elaborărilor științifice ale principalilor exegeți ai structuralismului abordat în raport cu sistemele internaționale nu atît pentru a prezenta o radiografie a construcțiilor teoretice, ci pentru a accentua semnificația determinantă a structurii asupra tipului de sistem și configurației modelului ordinii internaționale, inclusiv din perioada postbipolară, devenită mondială, dată fiind modificarea substanțială a listei ce conține actorii internaționali.

Am remarcat mai sus complexitatea și diversitatea elaborărilor cu privire la tipul de structură sistemică și tiparul de ordine mondială postrăzboi rece, formîndu-se, de fapt, o adevărată „ciocnire a perspectivelor” [7, p.411-422]. Sintetizîndu-le, putem să identificăm trei perspective:

optimistă, care prezintă lumea contemporană la apogeul dezvoltării tehnologice și al triumfului „rațiunii pașnice” în afacerile internaționale, cea mai bună ilustrare a acestor stări de spirit regăsindu-se în elaborarea lui F. Fukuyama privind „sfârșitul istoriei”, asociat cu victoria democrației liberale de sorginte occidentală ca formă finală de guvernare umană, viitorul constând în „crearea unei piețe comune a politicii mondiale”, care va diminua posibilitatea războiului și confruntărilor ideologice, fiind preocupată de rezolvarea problemelor economice, ecologice și tehnologice cotidiene, adică „o realitate extrem de plictisitoare” [8, p.4-18]; *pesimistă*, care presupune că lumea contemporană este dominată de haos și anarhie cronică, în calitate de exemple servind asumptiile lui R. Kaplan privind haosul regionalizat și clivajul Nord-Sud: prăbușirea echilibrului de putere la nivel global și a arhitecturii de securitate fondată pe bipolaritate, procese complementate de criza economică din fostul „lagăr socialist”, sărăcia „lumii a treia” și conflictele confesionale perpetuate istoric, nu contribuie decât la aprofundarea stării de anarhie [9, p.37]; *moderată*, este ancorată pe problematica stabilității relative și gestiunii sistemului internațional prin diferite forme de interacțiune, precum „triada comercială” definită de P. Hirst și G. Thompson, care include următoarele regiuni extinse: America de Nord (cu implicarea eventuală a Americii de Sud); Uniunea Europeană (cu eventuala conectare a Europei de Est și Africii de Nord); Japonia (cu extinderea arealului asiatico-pacific), atestându-se „sfârșitul geopoliticii”, care cedează înțietatea în raport cu geoeconomia, edificată pe competitivitate [10, p.164-165].

Considerăm absolut fondată supoziția lui S. Huntington, care definește structura sistemului internațional postrăzboi rece ca fiind *uni-multipolară*, aceasta prezentându-se în forma unui hibrid complex ce include o supraputere și câteva puteri majore [11, p.35-36]. În acest context, rezolvarea problemelor principale de factură internațională reclamă „acțiunea sigurei supraputeri, însă în combinație cu unele puteri majore”, tiparul de ordine uni-multipolară resimțind din plin tensiunile dintre aspirațiile către unipolaritate și tendințele către multipolaritate (în special din partea unor puteri majore). S. Huntington deosebește nivelul supraputerii, aceasta fiind în măsură să exprime și să exercite interese globale, nivelul marilor puteri regionale, acestea dispunând de capacități de promovare a intereselor în anumite regiuni, nivelul puterilor regionale secundare, interesele lor frecvente se află în conflict (deschis sau latent) cu interesele puterilor majore din proximitate.

Dezvoltînd binomul „unipolaritate - multipolaritate”, vom întreprinde o succintă radiografie a unor elaborări mai puțin elucidate în literatura de specialitate, dar care vin să întregască tabloul investigațiilor în favoarea unui sau altui tip de structură a sistemului internațional postrăzboi rece. Printre exegeții lumii unipolare îi vom menționa pe P. O'Brien, care prezintă Statele Unite drept singurul hegemon veritabil din istoria sistemului internațional [12, p.37], J. Ikenberry, în a cărui opinie a fost instaurată Pax America cu extensie globală care nu caută să ocupe noi teritorii [13, p.50-53], Ch. Krauthammer, care descrie dominația fără precedent a unei singure puteri [14, p.7], sau R. Art, care dezvoltă ideea cu privire la atractivitatea culturală americană [15, p.3-15].

J.Nye structurează sistemul internațional global în societăți agricole preindustriale, societăți industriale și societăți postindustriale, o tipologie de conținut aproximativ identic fiind elaborată de A. și H. Toffler prin teoria celor „trei valuri”. În aceeași ordine de idei, T. Barnett și H. Gaffney deosebesc state care formează „nucleul funcțional” al globalizării și state „neintegrate”, cauzele neconectării la acest proces fiind de factură politică, economică sau culturală. C. Vlad invocă, în condițiile evoluției de la unipolaritate la multipolaritate, asimetria structurală în raporturile de forță pe plan mondial, în sensul că vidul de putere apărut în unele zone, se transformă într-un vid de securitate, devenind inevitabile realinieri de poziții, redistribuiri de roluri și sfere de influență [16, p.79]. A. Burian a catalogat ordinea mondială postrăzboi rece ca fiind una policentristă, parametrii acestui tipar de ordine sînt determinați de creșterea gradului de concretizare sectorială și, implicit, de transformare în relațiile dintre diferiți factori, pe de o parte, iar pe de alta, de reducerea gradului de simetrie și subordonare [17, p.181]. A. Tuzikov de asemenea descrie o structură policentristă în devenire, dar cu pronunțate caracteristici de unipolaritate de tip hegemonist, iar statele care nu doresc sau nu se dovedesc a fi în măsură să se alinieze la modelul nou de ordine manifestă aspirații deschise pentru a deține arme nucleare, asociate cu garantarea suveranității, această situație poate degenera în relansarea cursei înarmărilor cu arsenalul de distrugere în masă [18, p.86]. Totodată, cercetătorul rus consideră că modelul de ordine mondială postbipolară s-a format în contextul intensificării proceselor de globalizare, ideile sale, subliniem noi, înscriindu-se, în mare măsură, în logica edificiului conceptual fundamentat de H. Kissinger privind conflictul dintre fragmentare și globalizare, conflict care marchează sistemul internațional de la începutul secolului XXI.

Prin urmare, transformările structurale de sistem internațional și re-configurarea modelului de ordine mondială în perioada postrăzboi rece s-au soldat cu formarea unui tip uni-multipolar la sfârșitul secolului XX, care a evoluat către policentrism la începutul secolului XXI. Policentrismul se exprimă prin funcționalitatea unui spectru de instituții internaționale de cooperare multilaterală, mai ales Asociația Nord-Americană de Comerț Liber, Cooperarea Economică Asiatică - Pacifică și Uniunea Europeană, iar geoeconomiei, în ordinea reliefată de idei, revenindu-i primordialitatea în raport cu geopolitica. În același timp, ar fi o greșeală dacă am nega plener ponderea geopoliticii în relațiile internaționale postrăzboi rece, dat fiind că statele rămân a fi, potrivit estimării lui P. de Senarclens, actori privilegiați, incluzând o suprapunere și câteva mari puteri. Vom preciza că lista acestor din urmă este deschisă și revăzută periodic, prin completare fondată sau pretinsă, cert fiind însă, că raporturile dintre actorii majori modelează caracterul relațiilor internaționale, structura sistemului internațional și modelul ordinii mondiale. Plus la toate, geopolitica a revenit în forță în anii 2014-2015, iar geoeconomia a complementat-o, formându-se o sinteză necontradictorie.

Transferînd cercetările pe elucidarea unui concept edificator pentru realizarea investigațiilor, conceptul de interes geopolitic, vom pune în lumină, mai întîi de toate, supoziția lui C. Preda, care subliniază că în geopolitică un interes poate fi considerat ca atare numai atunci cînd actorul, ca element al sistemului, dispune de capacitatea de a-l materializa, în caz contrar este vorba doar de aspirații [19, p.18-19]. Această asumție am considerat-o necesară pentru a face distincție dintre interese și alte obiective urmărite. Dezvoltînd analiza de conținut al conceptului, vom sublinia că J.Rosenau, citat de Ș. Tămaș, imprimă interesul geopolitic o conotație dublă: este un instrument de abordare a fenomenului politic internațional și unul de acțiune pentru actori: ca instrument analitic, interesul geopolitic este folosit pentru a descrie, explica sau evalua sursele și caracterul politicii externe a unei națiuni; ca instrument al acțiunii politice, servește în calitate de mijloc de promovare și justificare a politicilor [20, p.166]. C. Hlihor susține că în cîmpul geopolitic, interesul poate fi abordat din perspectivă triplă: în interiorul fenomenului geopolitic determină și orientează actorul pentru a acționa într-un spațiu concret; în teoria și analiza geopolitică se dovedește a fi instrument pentru a identifica și măsura cu aproximație gradul de implicare a actorului în rezolvarea unei probleme dintr-o anumită regiune; în cartografia geopolitică de propagandă este posibil să devină instrument de manipulare a opiniei publice, interne sau internaționale [21, p.224].

P. Liotta menționează că din perspectivă geopolitică cel puțin două elemente se dovedesc a fi relevante pentru a putea preciza natura și dimensiunea intereselor: natura actorilor și valoarea geopolitică a spațiului în dispută. În acest sens, din perspectiva actorilor interesele pot fi clasificate: în conformitate cu obiectivele urmărite în relațiile internaționale se deosebesc interese naționale, economice, politice, teritoriale și ideologice; potrivit priorităților trasate într-o anumită perioadă, interesele se împart în vitale și secundare, primele vizînd securitatea, independența, integritatea și suveranitatea statului, acestea nu pot fi negociate, pe cînd cele din urmă „se definesc mai greu”, pot fi negociate și sînt aplicate în relațiile internaționale, fiind exemplu de artă a compromisului [22, p.60-62]. În aceeași ordine de așerțiuni, vom puncta succint asupra teoriei lui H. Morgenthau cu privire la interesele geopolitice (ale marilor puteri). În funcție de poziția actorilor în relațiile internaționale acestea pot fi: comune, cînd obiectivele urmărite de doi sau mai mulți actori într-un anumit spațiu geopolitic coincid; complementare, cînd obiectivele strategice nu sînt antagoniste și unul dintre actori poate renunța la un interes particular ce se află în contradicție cu altul din aceeași categorie; conflictuale, cînd obiectivele strategice urmărite de un actor într-un spațiu geopolitic se dovedesc a fi ireconciliabile în raport cu obiectivele propuse de alt actor.

Considerăm necesar de a pune în lumină aserțiunile care vizează similitudinile și diferențele de conținut dintre „geopolitică” și „geostrategie”. F. Caron menționează că uneori se pune semnul de egalitate între cele două demersuri, dat fiind că se dovedește a fi foarte dificil de a le înțelege fără o abordare în interconexiune ca fenomen și ca teorie. În realitate, specifică cercetătorul, distincția este evidentă prin parametrii obiectului de studiu, dat fiind că geopolitica este canalizată pe examinarea factorilor de caracter general, care determină proiectul politic, pe cînd geostrategia analizează ansamblul datelor susceptibile de a afecta strategia aplicată de un stat [23, p.40-41]. Zb. Brzezinski, reliefind conexiunea dintre geopolitică și geostrategie, a precizat, în același timp, deosebiri, în sensul că prima studiază interesele actorilor în raport cu un anumit spațiu și elaborează proiectul, pe cînd cea de-a doua indică mijloacele și căile pentru a le materializa [3, p.41]. A. Vigarie definește geostrategia ca fiind totalitatea comportamentelor de apărare raportate la dimensiunile și mijloacele de acțiune [24, p.9], iar în accepția lui A. Cohen, citat de C. Hlihor, regiunii geostrategice îi revine rolul strategic, pe cînd regiunii geopolitice – rolul tactic [21, p.18]. La rîndul său, C. Hlihor mai degrabă acordă credit și subscrie la definiția lui Zb. Brzezinski, susținînd că geo-

strategia este ansamblul căilor și mijloacelor prin intermediul cărora un actor își impune interesul într-o regiune geografică. Din perspectiva actorilor, sistemul internațional rămâne dominat de state – națiuni [25, p.125], care desfășoară activitățile în vederea satisfacerii intereselor naționale, adaptând geostrategia operațională pentru a le valorifica.

Vom sublinia că unele elaborări acreditează ideea că în condițiile postrăzboi rece interesele economice se disting prin primordialitate în raport cu alte tipuri și presupun că satisfacerea lor depinde, în mare parte, de nivelul de cooperare: concurența economică nu urmărește eliminarea fizică a unor subiecți, ca în cazul conflictelor armate, iar creșterea economică și acumularea de bogății nu se dovedește a fi un joc cu suma zero, în sensul proporționalității directe însumate între câștiguri și pierderi. În același timp, K. Waltz, citat de M. Mastanduno, a specificat, fără drept de apel, că „deseori competiția economică este mai acută decât competiția militară și dacă armele nucleare limitează marile puteri în a folosi forța, ne putem aștepta că în relațiile mutuale concurența economică și tehnologică să devină mai intensă” [26, p.23]. Zb. Brzezinski reamintește că anume satisfacerea/nesatisfacerea intereselor economice a determinat, pe lângă alți factori, politici sau militari, ca statele naționale să poarte două războaie mondiale, iar în perioada postbipolară nu este cazul de a subestima asemenea factori, cum ar fi competițiile dintre marile puteri pentru controlul asupra pivoților geopolitici, tendințe care pot să producă crize în cadrul sistemului internațional. Th. Schelling pune în evidență factorii de importanță cu impact destabilizator asupra sistemului, precum tensiuni religioase, crize etnice, rivalități istorice cu privire la frontiere sau proliferarea armamentului de distrugere în masă către actorii cu pretenții de hegemonie regională, situație care atestă prezența concomitentă a raporturilor de cooperare și de conflict [27, p.14-15]. Cert este, în ordinea reliefată de idei, că progresele înregistrate în dezvoltarea tehnicii militare au transformat esențial strategiile și tacticile de apărare abordate în sens clasic: „a câștiga în relațiile internaționale contemporane se dovedește a fi diferit de a învinge adversarul”, menționează Th. Schelling, care se pronunță în favoarea compromisului prin negocieri în scopul satisfacerii intereselor geopolitice.

Zb. Brzezinski a realizat o analiză comparată extinsă a potențialului de care dispun Eurasia, abordată ca o totalitate, și Statele Unite, balanța înclinând în favoarea primei, iar diferențele se exprimă prin numărul și densitatea populației, armamentul nuclear și cheltuielile pentru înarmare, în calcule mai aflându-se puterea economică. Însă Eurasia nu poate

profita de potențialul disponibil din cauza că nu formează o unitate din punct de vedere politic, susține cercetătorul, iar H.Kissinger aseamănă Statele Unite cu o insulă în largul masei continentale, partajată în două sfere, Europa și Asia. La rîndul nostru, adăugăm că divizarea geopolitică și geoeconomică a Eurasiei se produce nu numai la nivel regional, dar și pe filiera actorilor statali, frecvente fiind cazurile cînd statele din proximitate manifestă diferită atitudine față de singura supraputere.

Rămînînd pe dimensiunea fundamentelor geopolitice elaborate de Zb. Brzezinski, vom nota că în accepția cercetătorului geopolitica a progresat de la nivelul regional la nivelul global, iar supraputerea mondială pentru a exercita eficient controlul asupra continentului are nevoie să identifice statele dinamice din punct de vedere geostrategi, care ar putea să producă schimbări în distribuirea internațională a puterii, determinînd obiectivele externe ale elitelor politice, dar și consecințele acțiunilor pe care le-ar putea întreprinde, formulînd strategii de contracarare, control sau cooperare cu statele identificate pentru a asigura promovarea intereselor sale. Zb. Brzezinski se pronunță discret pentru apropierea dintre Statele Unite și Europa, unită și mai independentă, problemele de discutat rămînînd extinderea Uniunii Europene spre est, cu impact asupra statelor europene postsovietice și spre sud-est, în sensul suprapunerii cu spațiul euroatlantic.

În același context geopolitic, Zb. Brzezinski militează pentru o Federație Rusă democratică și un partener în modelarea unei Eurasii mai stabile. Totodată, nu este mai puțin adevărat, susține cercetătorul, că ambițiile imperiale manifestate de către unele cercuri guvernante care se ocupă de politica externă a Federației Ruse alimentează dezideratul adînc înrădăcinat de a deține rolul dominant în Eurasia și pe mapamond [3, p.64]. N. Nartov din contra, nu exclude probabilitatea rivalității dintre Statele Unite, pe de o parte, iar pe de alta, coaliția eventuală incluzînd Federația Rusă și China, formată prin concentrarea resurselor naturale și dezvoltarea dinamică a economiei: aceste state pot să construiască „spațiul unic eurasiatic” care prin parametrii geografici, economici, demografici și de materie primă se va afla în afara concurenței eficiente cu orice alt stat [28, p.285]. L. Krîștanovici se pronunță în aceeași manieră, susținînd că prin concentrarea potențialelor Federației Ruse și Chinei se vor anihila toate puterile antirusești și antichineze pe arena mondială, coaliție de care vor avea frică toți rivalii. V.Petrov se dovedește a fi mult mai tranșant, prin a solicita ca Rusia metodic, pas cu pas, să-și formeze „un spațiu”, un cîmp geopolitic, numit Eurasia [29, p.176]. Vom adăuga, la rîndul nostru, că autoritățile

Federației Ruse nu puteau să-și permită luxul de a nu tinde să valorifice și să implementeze ideile de acest conținut, care, de altfel, nu se disting prin noutate, figurînd mai mereu pe arena politică: vom reitera Grupul Brazilia, Rusia, India, China și Republica Sud-Africană (BRICS), Organizația pentru Cooperare de la Shanghai sau Uniunea Vamală (Rusia-Belarus-Kazahstan), transformată în Uniunea Eurasiatică. Vom nota că rezultatele înregistrate de primele două grupări se află, la moment, sub așteptări, o cauză fiind că unul dintre obiectivele cardinale a fost nu „pentru” cooperare, ci „împotriva” hegemoniei americane, iar cea de a treia nu s-a afirmat și riscă să repete soarta Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, însă într-un format mai restrîns și cu un grad mult mai ridicat de asimetrie.

Transferîndu-ne geopolitic în proximitatea balcanică, vom sublinia că această zonă rămîne importantă, aflîndu-se la confluența intereselor geopolitice a trei mari puteri – Statele Unite, Uniunea Europeană și Federația Rusă. Fiecare actor major pune în aplicare strategii, instituții și pîrghii de care dispune: Statele Unite – strategia de securitate euroatlantică, Uniunea Europeană – asocierea și integrarea prin accesul la instituțiile și fondurile comunitare, Federația Rusă – agenții energetici și, în anumite cazuri, comunitatea slav-ortodoxă. De fapt, în subregiune sînt antrenate încă două instituții interregionale de cooperare, precum Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa și Organizația Tratatului Nord-Atlantic, care împreună cu Uniunea Europeană urmăresc să contribuie la asigurarea securității și stabilității, inclusiv prin gestiunea crizelor din Kosovo și din Bosnia și Herțegovina. S. Kahn susține supoziția că în arealul balcanic interesele geopolitice ale Federației Ruse și ale Uniunii Europene se află în raport de conflict, dar trebuie de ținut cont, în același timp, că Uniunea Europeană este dependentă în parte de hidrocarburile importate din Rusia [30, p.62-64], iar A.Baltag pune pe tapet lupta geoenergetică, avînd substrat geoeconomic, geopolitic și geostrategic. Incontestabil este că mult vehiculat conflict dintre cele două proiecte de gazoducte, South Stream și Nabucco, nu a fost decît unul complet imaginar și speculativ, din cauza că dimensiunea geopolitică, complementată de altele două, geostrategică și geoeconomică, predomină determinant asupra componentei ce ține de capacitățile părților de a livra cantități necesare de agenți energetici și de a respecta parametrii tehnici. Părțile angajate pur și simplu nu au dispus de capacități necesare pentru a asigura aprovizionarea cu gazele naturale ofertate și nu s-au dovedit a fi în măsură de a menține presiunea cerută în conducte, proiectele fiind practic din start puțin eficiente și nu

este deloc întâmplător că au fost retrase. În plus, nu trebuie de uitat de alte proiecte aflate în diferite stadii de dezvoltare, precum Burgas – Aleksandropolis, Prikaspiiskii sau Blue Stream, care solicită de la producătorii și exportatorii de gaze naturale eforturi susținute nu numai tehnice, dar și diplomatice, luînd în calcul prezența intereselor care frecvent se exclud și reprezintă un joc cu suma zero. În sensul reliefat de estimări, vom invoca pretinsul gazoduct spre Turcia, numit Blue Stream, sistat după incidentul cu avionul rusesc doborât de către forțele turcești, provocînd înrăutățirea nu numai a relațiilor bilaterale, dar și tensionînd situația din regiune.

Este necesar de subliniat că în spațiul geopolitic balcanico-pontic s-au concentrat mai mulți actori cu statut diferit, care tind să-și exercite interesele, dată fiind importanța acestui areal: se află la confluența a trei segmente geopolitice – peninsula Balcanică, Europa de Est și Asia Mică; este poziționat în vecinătatea imediată a Orientului Mijlociu; este situat la limitele frontierelor sudice ale Federației Ruse și Alianței Atlantice de Nord; este poarta de acces la Oceanul Planetar pentru unele state sud-est și est europene; este traseul unor conducte de transport al agenților energetici; încorporează facilități comerciale și turistice datorită unui număr important de porturi; este mediu favorabil pentru cooperare economică, militară și culturală; coagulează o piață impunătoare de desfacere, înglobînd 350 de milioane de consumatori; include un potențial demografic și economic important. Reiterăm că numeroasele calcule rezultate din reliefarea importanței strategice a două gazoducte, South Stream și Nabucco, ancorate preponderent pe invocarea conflictului geopolitic cu tentă geoeconomică, nu au rămas decît pe hîrtie și au devenit istorie.

Referindu-ne succint la situația și perspectivele pivoților geopolitici din acest areal, pivoți identificați de către Zb. Brzezinski, vom începe cu Ucraina, care în elaborările științifice ale unor specialiști de marcă urma să devină un actor important în spațiul est-european, cu impact asupra poziției și ponderii regionale a Federației Ruse. F. Thual a remarcat scăderea prezenței Federației Ruse în spațiul pontic, rămînînd doar cu un singur port maritim important – Novorossiisk [31, p.97], iar potrivit lui O. Serebrian, după implozia Uniunii Sovietice zona Mării Negre se dovedește a fi arealul geopolitic în care Federația Rusă a înregistrat pierderi substanțiale, dat fiind că Ucraina a moștenit porturi, o mare parte a fișiei de litoral și a platoului continental: dimensiunile potențialului economic, militar și uman, conchide cercetătorul, contribuie la perceperea Ucrainei drept o putere regională [32, p.29].

Fără îndoială, aceste evaluări și concluzii au fost valide pînă la izbucnirea conflictului armat din primăvara anului 2014, Ucrainei fiindu-i cauzată o lovitură de proporții: anexarea peninsulei Crimeea și a orașului Sevastopol de Federația Rusă, pierderea suveranității asupra unor teritorii din regiunile Donețk și Luhansk, reducerea dramatică a capacităților de asigurare a securității și apărării naționale, aprofundarea și extinderea crizei economice, devalorizarea monedei naționale, fisurarea societății, nemaivorbind de pierderile umane, scăderea nivelului de trai al mării majorități al oamenilor, acești și alți factori nu permit de a numi Ucraina actualmente „pivotal geopolitic” sau „putere subregională”. Deși Federația Rusă a negat implicarea nemijlocită în conflict, practic i-a încălcat flagrant neutralitatea activă și garanțiile de securitate provenite din Tratatul cva-dripartid din 5 decembrie 1994 de la Budapesta, Ucraina fiind redusă, în accepția noastră, aplicînd tipologia lui M. Kaplan, la statutul de „putere mică”, iar apelînd la aparatul categorial-ideatic dezvoltat de S.Huntington, vom afirma că este „un stat sfîșiat”, dar nu din punct de vedere ideologic, ci teritorial și geopolitic.

Figurînd în lista pivoților geopolitici perfectată de către Zb. Brzezinski, Azerbaidjan, stat cu dimensiunea teritorială mică și populația puțin numeroasă, prin resursele naturale de care dispune se dovedește a fi un actor important în subregiunea bazinului caspic și segmentul central-asiatic. În ultimul timp se fortifică impresia că statul azer conștientizează mai bine oportunitățile de care dispune și promovează strategii de sine stătătoare, gradul de participare nesemnificativă în cadrul proiectului South Stream fiind elocvent în ordinea elucidată de supoziții. Altă aserțiune care părea să fie validă pentru moment era că Federația Rusă a pus accent pe Armenia, interesată de proiectul eurasiatic din cauza dependenței sale economice totale (față de Rusia) și ținînd cont de conflictul „înghețat” din Karabahul de Munte, interpretat ca un joc cu suma zero, Azerbaidjanul se află într-o dimensiune complet diferită a intereselor geopolitice ale actorilor majori, date fiind afinitățile cu Turcia. Cert este că un Azerbaidjan conectat la piețele europene de hidrocarburi prin conducte care s-ar afla în afara controlului Federației Ruse ar deveni de importanță geoeconomică și geopolitică mult mai mare, nu numai datorită exportului de agenți energetici, dar și conectării producătorilor central-asiatici de petrol și gaze naturale, servindu-le în calitate de nod important de legătură pentru diversificarea exporturilor, capacităților în creștere de a veni investiții directe pe piețele de capital și contrabalansării altor pivoți geopolitici din subregiune. În același timp, nu poate fi trecută cu vederea vulnerabilita-

tea Azerbaidjanului, ca și oricărui stat ancorat preponderent pe exportul de materie primă, reducerea prețurilor la petrol și, implicit, la gaze naturale fiind elocventă în sensul reliefat de idei.

Considerăm că Turcia reprezintă cel mai bun exemplu de „putere medie”, putere capabilă să exprime și să realizeze interese de nivel subregional. Zb. Brzezinski are dreptate când susține că evoluția și prioritățile strategice ale Turciei s-au dovedit a fi importante pentru opțiunile unor state caucaziene și central-asiatice. În accepția noastră, revenirea graduală a Federației Ruse și ofensiva cu succes a Chinei în Asia Centrală sînt determinate nu numai de creșterea potențialului și de oferta acestor două țări, dar și de retragerea benevolă a Turciei de pe arena subregională în perioada 2000 - 2014 a președinților A. Sezer și, respectiv, A. Gul. Însă imediat după alegerea în această funcție a lui R. Erdogan a demarat reșterea prezenței în această zonă. A Burian consideră că, deși Turcia este un satelit al Statelor Unite, gradual a captat pondere geopolitică importantă în sudul Eurasiei, dar nu împărtășim aserțiunile, cum că Statele Unite ajută Turcia, direct sau indirect, în realizarea parcursului european, inclusiv prin oleoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan și gazoductul Baku-Tbilisi-Erzurum, „aceste conducte devenind cordonul central care va lega țările Europei de Turcia și va permite Statelor Unite să facă să fie mai ascultătoare capitalele occidentale” [17, p.285-286]. Vom nota să semnificația geopolitică, geostrategică și geoeconomică a acestor conducte de transportare cu eventualele extensiuni a fost supraapreciată și n-au influențat hotărîtor nici asupra valorificării parcursului european al Turciei și nici asupra sporirii gradului de control al Uniunii Europene din partea Statelor Unite ale Americii. Din contra, negocierile cu Turcia pe marginea capitolelor acquis-ului comunitar au fost stopate și viitorul comunitar-european al acestui stat rămîne a fi incert, chiar dacă prin înțelegerea cu Uniunea Europeană privind migranții din 18 martie 2016 Turcia a solicitat liberalizarea regimului de vize și perspective europene garantate.

În fine, ultimul pivot geopolitic din lista elaborată de Zb. Brzezinski pe care îl vom aborda este Republica Islamică Iran, însă a cărei situație se dovedește a fi una complexă și dramatică, provenită din rolul incontestabil de lider al statelor cu populație musulmană preponderent șiiită și de putere importantă islamică în arealul oriental: programul nuclear și sancțiunile adoptate la nivel diferit, inclusiv pe filiera Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, includerea de către autoritățile Statelor Unite ale Americii în grupul statelor asistemice și suspiciunile de susținere a terorismului internațional de sorginte șiiit-islamistă au condus la izolarea

internațională a acestui stat. Cert este că în plan subregional nici Statele Unite sau Uniunea Europeană, nici Federația Rusă sau China, dar nici actorii locali cu pondere, precum Arabia Saudită, nu pot admite apariția în acest areal a unei mari puteri. Considerăm că în spațiul geopolitic islamic practic se dovedește foarte dificilă formarea unei mari puteri din cauza că în pofida aparențelor, interesele național-statale sînt predominante în raport cu cele civilizațional-religioase, aplicînd prin adaptare termenul lui S. Huntington, situație care condiționează și alimentează stratificarea în puteri medii și puteri mici, excluzîndu-se califatul ca mecanism instituțional unificator și menționîndu-se echilibrul fragil și delicat. Totuși, Iran a reușit să negocieze programul nuclear, iar rezultatele nu s-au lăsat așteptate, producîndu-se o „adevărată deschidere” comercial-economică și financiar-investițională a acestei țări, nemaivorbind de coordonata diplomatică.

Vom invoca, nu în ultimul rînd, o lucrare recent elaborată de H. Kissinger cu titlul „Ordinea mondială”, în care celebrul cercetător supune analizei mai multe modele de configurații ale ordinii mondiale și tipuri de sisteme internaționale, partajate și segmentate în spații geopolitice [33]. H. Kissinger pune în discuție abordările diferite ale ordinii mondiale, trasînd linia de demarcațiune între occidental și neoccidental. În accepția sa, Occidentul este convins că lumea reală este externă pentru observator și, deci, cunoașterea se exprimă în fixarea și clasificarea datelor, cu cît mai precis, cu atît mai bine, succesul și eficiența politicii externe depinzînd de evaluarea corectă a realităților și tendințelor. În cadrul altor civilizații majore contemporane realitatea este internă în raport cu observatorul și se cristalizează în conformitate cu percepțiile și convingerile psihologice, filosofice sau religioase. Astfel, confucianismul sistematizează lumea prin ierarhia subordonării, exprimată cu aproximație conform conținutului culturii chineze; în cadrul islamului, ordinea mondială este împărțită în „teritoriul păcii”, adică al islamului și „teritoriul războiului”, populat de necredincioși; în hinduism, edificat pe ciclurile istoriei și realitatea metafizică, lumea reprezintă un sistem integru inaccesibil cuceririlor și entităților noi. Concluzia expusă de cercetător este următoarea: în lumea geopoliticii ordinea mondială construită pe valorile occidentale și considerată universală de către occidentali se află într-o perioadă de cotitură, acestea fiind puse la îndoială pe motivul că nu și-au demonstrat eficacitatea așteptată și au generat numeroase impulsuri de contracțiuni. În rezultat, lumea se caracterizează prin mai multe realități contrarii, fiind prezentă multipolaritatea forței și a puterii, impunîndu-se reconstrucția tiparului de ordine mondială și a sistemului internațional.

Așadar, sistemul internațional și modelul de ordine mondială postrăzboi rece continuă să fie marcate de raporturile de conflict și cooperare relativă între interesele geopolitice ale actorilor majori, incluzând statele naționale și organizațiile internaționale guvernamentale. Actorii fac uz de strategii și tactici, apelează la diverse instituții și mecanisme, urmărind un spectru larg de obiective exprimate prin interese, rămânând sub incidența elaborărilor și a scenariilor propuse de factori de decizie, cadre universitar-academice, experți, analiști și jurnaliști, multe modele purtând amprenta logicii confruntării. În plan conceptual-teoretic, mai multe elaborări se află în raporturi de dezbateri intelectuale, având, în același timp, valențe aplicative, chiar dacă nu s-a convenit pe marginea unei metateorii, folosind termenul promovat în materia științei relațiilor internaționale de St. Guzzini. Însă o teorie aproape general acceptată practic este imposibilă, dată fiind complexitatea relațiilor internaționale postrăzboi rece, deși considerăm că *realismului politic* cu raporturile canalizate pe conflictul între poluri care încorporează actorii majori și *instituționalismului liberal* cu raporturile între centrele de putere, acestor două teorii le aparține în continuare rolul predominant. Subliniem, de asemenea, că însuși conținutul conceptului de pol suferă transformări, provenite din trecerea de la factorul teritorial, ancorat pe factorul politico-militar, la o abordare mai largă, având ca suport determinant dimensiunea economică, în contextul complementării globalizării și regionalizării.

Dinamica redimensionării intereselor geopolitice ale marilor puteri se află în plin proces de reconfigurare, iar stabilitatea sistemică relativă a fost bulversată de conflictul armat din Ucraina. După încheierea războiului rece s-a constituit gradual o structură uni-multipolară a sistemului internațional, care a fost corectată la începutul secolului XXI spre multipolaritate sau, în termeni care mai bine reflectă realitățile noi, spre policentrism, întrunind trei centre majore de putere. În același timp, marile puteri urmăresc în continuare extinderea și realizarea intereselor geopolitice atât pe contul altor actori majori, cât și în arealul unor agenți de factură medie și mică. Cert este că gradul de stabilitate și de instabilitate sistemică depinde în mare măsură de procesul de valorificare a intereselor geopolitice care marchează relațiile dintre marile puteri, dar având impact, în același timp, asupra altor categorii de actori, în special asupra statelor care se află în segmentele discutate. Tiparul de ordine mondială s-a caracterizat prin stabilitate relativă și nivel acceptabil de cooperare între actorii majori, interesele lor geopolitice s-au concentrat în Eurasia, care a rămas un câmp geopolitic, deși centrul economic global se conturează tot mai mult în regiunea asiatică-pacifică.

1.2. Diversificarea teoretică a conceptului de securitate

Sistemul securității naționale a Republicii Moldova parcurge un proces complex de căutări ale reformei, dat fiind că se confruntă cu o multitudine de provocări, beneficiind totodată și de unele oportunități. Arealul est-european a devenit zona de confluență a intereselor geopolitice ale unor actori majori, provocând presiuni, în sensul că factorului extern îi revine rolul deosebit în raport cu politica internă de securitate, marcându-i direcțiile de exercitare.

Vom nota că saltul calitativ în diversificarea teoretică a conceptului de securitate s-a produs nemijlocit după încheierea războiului rece, din cauza că transformările care au avut loc nu puteau să nu condiționeze oportunitatea îmbogățirii dimensiunii tradiționale a acestui concept: caracterul relațiilor internaționale a determinat redimensionarea arhitecturii de securitate, ordine ce a cuprins fundamentele conceptual-teoretice, abordate din perspective ontologică și epistemologică. Astfel, transformările produse reflectă schimbările în relațiile practice ale securității, susține R.Stoicescu, citat de L.Ghica și M.Zaulean, realitățile care au determinat că o concepție redusă la capabilitate militară nu poate explica multitudinea de factori cu impact asupra securității, aceasta referindu-se, în același timp, la un lucru în sine sau la o stare și la un proces sau la o serie de procese [1, p.77-78]. A. Sarcinschi acreditează ideea că definiția securității a suferit mai multe modificări, invocând conceptele de *pace pozitivă*, enunțat de J.Galtung, *pace stabilă*, propus de K.Boulding și definiția lui W.Lippmann, a cărei esență se reduce la următoarele: o națiune se află în siguranță în măsura în care nu se regăsește în pericolul de a trebui să sacrifice valori fundamentale dacă dorește să evite războiul [2, p.7-8]. B. Buzan face referință la mai multe elaborări științifice în domeniu, punând în lumină definițiile propuse de I. Bellany, care menționează că „securitatea în sine reprezintă absența relativă a războiului, combinată cu o convingere relativ sustenabilă că nici un război care ar putea avea loc, nu s-ar încheia cu înfrângere”; L. Martin, care scoate în evidență dimensiunea economică, subliniind că „securitatea este asigurarea bunăstării viitoare”, și O. Walver, potrivit căruia aceasta nu este altceva decât un act de vorbire, pretinzându-se un drept special de către un reprezentant al statului [3, p.28-29]. Reliefind aceste și alte definiții, B. Buzan urmărește să valideze supozițiile sale, fondate pe concluziile lui P. Wolfers privind ambiguitatea securității „abordată ca și concept, în sensul, condiției sau stării în care o entitate este sigură de supraviețuirea sa”.

Revenind la trecerea în revistă a unor definiții, vom afirma că S.Walt, contrar lui O.Waever, menționează că securitatea nu este ceva, nu este o condiție, o stare, un atribut, ci mai degrabă se dovedește a fi un concept ancorat pe studiul amenințărilor, aplicării și controlului forței militare. Făcînd o radiografie a studiilor de securitate de la începutul anilor '90 ai secolului XX, R.Stoicescu acreditează supoziția că acestea s-au bazat pe fundamentele ontologice de sorginte realistă, care presupune că statul, interesul național și strategia sunt *date*, iar relațiile internaționale constituind o realitate obiectivă și observabilă [1, p.21].

S. Tarry se pronunță pentru partajarea specialiștilor în materie în două grupuri: cei care și-au propus să *extindă* studiile de securitate și cei care vor să le *aprofundeze*. Primul grup include specialiștii care se bazează pe conceptul inițial al statului ca obiect referent principal al securității, dar propun spre analiză și impactul politicii interne, a situației economice și a instituțiilor internaționale asupra securității, adică cei care văd în individ și în problematica identității sociale factori importanți, însă neglijați în cercetările științifice. Grupul celor din urmă pune sub semnul întrebării elementele constitutive ale statului și accentuează importanța contextului istoric și politic în formarea ideilor și concepției despre securitate [4].

Exponenții extinderii, M. Ayoob, O. Waever, D. Thomas, H. Haftendorn și R. O. Keohane, susțin necesitatea de a examina relațiile dintre securitate și factorii interni care determină dinamica evoluției statelor. M. Ayoob atenționează decidenții politici că principala sursă de insecuritate în țările subdezvoltate nu vine din exterior, ci din procesul incomplet de creare a structurilor statale și monopolizării forței militare de către autoritățile centrale [5, p. 128-130]. El susține că existența conflictelor în acest mediu se datorează vulnerabilităților interne și lipsei instituțiilor politice bine articulate într-un context național. Însă amenințările externe rămîn o sursă de preocupare, dat fiind că orice criză internă a unui stat poate fi considerată un potențial factor de destabilizare a securității altui stat. Prin urmare, problema migrației ilegale sau a dispariției unei resurse strategice, petrolul sau apa, poate fi vitală pentru o țară, fiind o problemă de securitate, pe cînd în alt stat, în aceleași circumstanțe, nici nu se înregistrează în agenda amenințărilor la adresa securității [5, p. 142-144].

Păstrînd statul ca obiect referent al securității, R. O. Keohane și H. Haftendorn au elaborat fundamentele neoliberale ale științei relațiilor internaționale, accentul fiind pus pe semnificația resurselor economice în relațiile interstatele și pe efectele pozitive ale instituțiilor internaționale care le pot întruni în asigurarea și consolidarea securității naționale și

internaționale. Din punct de vedere economic, o situație dificilă la acest nivel poate deveni o amenințare la securitatea statului, pentru că îl poate delegitima, mai ales în cazul unui stat nedevelopat sau slab dezvoltat: conflictul pe marginea resurselor strategice poate fi transformat în amenințare la adresa securității economice a unui stat. H. Haftendorn consideră că într-o lume interdependentă legăturile economice pot ajuta în rezolvarea conflictelor prin cooperare sau le pot exacerba, depinzând de context și de condițiile statelor participante. Pe termen lung, securitatea unui stat depinde de capacitățile sale economice, care presupun o mare varietate de instrumente pentru implementarea politicilor de securitate, fiind totodată un element foarte important al puterii, care îi permite să întrețină o armată puternică, în măsură să protejeze interesele statului, și să aducă avantaje comparativ cu celelalte state aliate sau rivale [6, p. 22]. H. Haftendorn susține că instituțiile internaționale aduc avantaje în menținerea securității: concentrându-se asupra calculelor ce vizează costurile conflictelor și beneficiile lor, el sugerează că instituțiile internaționale mediază aceste procese, iar în baza normelor și a locurilor comune oferite de acestea neînțelegerile potențiale sînt atenuate, evitîndu-se astfel multe amenințări la adresa securității. Prin urmare, fără să elaboreze o definiție absolut nouă în materie de securitate, autori sugerează asupra interdependenței dintre elementele care creează o situație de securitate și integrează în studiile lor un dinamism care urmărește să capteze mai bine ritmul transformărilor în relațiile internaționale. Subliniind că în perioada de după războiul rece amenințările la adresa securității s-au transformat pe mai multe coordonate în riscuri, ei remarcă vulnerabilitățile enorme cu impact asupra statelor.

Ideea riscului ca element din ce în ce mai prezent în problematica securității statului a fost introdusă de U. Beck și N. Luhman, creatorii noțiunii de *societate de risc*. Pentru U. Beck, riscul poate fi definit ca un mod sistematic de a gestiona hazardurile și insecuritățile produse și create de procesul de modernizare a societății. Riscurile depind de decizii, sînt produse industriale și, în acest sens, reflexive din punct de vedere politic [7, p. 183]. Deși riscurile nu au devenit elementele centrale ale studiului sau practicilor securității, existența lor atrage atenția asupra faptului că există posibilitatea ca procesul și deciziile politice să producă amenințări la adresa securității statelor.

B. Buzan și O. Waever au încercat și au reușit să extindă conceptul de securitate, propunînd o perspectivă complexă. Poziția critică a lui B. Buzan privind conceptul, exprimată la începutul anilor '90 ai secolului XX, ne

oferă, în același timp, soluții prin care studiul poate fi îmbogățit, degajând elementele care ar putea fi utile în a înțelege, în special, că atunci când se vorbește despre securitate, se vorbește, practic, despre securitatea națională a unui stat; dinamica securității fiind relațională și bazată pe interdependența dintre state: securitatea internațională se referă mai mult la condițiile sistemice cu impact asupra statelor, adică în limitele cărora se simt mai mult sau mai puțin în siguranță [3, p. 22]. Alt element important introdus de B. Buzan în analiza securității ține de partajarea statelor în puternice (cu un grad avansat de coeziune politică și socială) și slabe (cu legitimitate internă scăzută și control fragil asupra instituțiilor centralizatoare ale puterii). El trasează diferența dintre statele puternice care nu dispun de putere mare pe scena internațională (Austria, Elveția) și statele slabe, din anumite puncte de vedere, dar cu pondere internațională (India, Pakistan). Aceste nuanțe se dovedesc a fi vitale pentru a înțelege natura securității și capacitățile de reacție a statelor la pericole în funcție de vulnerabilitățile lor. În statele slabe, spre exemplu, securitatea are legătură mai mult cu grupurile care le compun decât cu instituțiile statului în sine și există de multe ori riscul de a securiza un guvern sau un regim mai degrabă decât un stat. Analiza realizată de B. Buzan este susținută de către O. Wæver, care propune o concepție bidimensională a securității cu privire la stat și la societate [3, p. 106-107].

Dezvoltînd ideea analizei securității lansată de B. Buzan prin departajarea statelor conform gradului de coeziune a instituțiilor care dețin puterea în stat și ponderea lor pe arena mondială, este justificat de a conchide că Republica Moldova se încadrează în categoria țărilor cu grad sporit de insecuritate. Cît privește ponderea Republicii Moldova pe arena internațională, aceasta este una neînsemnată, iar datorită conjuncturii geopolitice, se atestă o tendință sporită de amplificare a pericolelor simetrice și asimetrice, cu impact asupra securității regionale [8, p. 19].

M. Ayoob, în contextul ideii „departajarea statelor”, afirmă că există cel puțin două viziuni diferite despre securitate, structurate pe axa diferențierii arenei internaționale în Nord și Sud [9, p. 9]. Această diferențiere este crucială pentru a înțelege de ce concepțiile despre securitate variază de la un context la altul. În plus, raporturile de securitate dintre țările din Nord sînt diferite de cele dintre țările din Sud. M. Ayoob avansează ideea că securitatea trebuie să rămîna un concept ancorat pe stat, conectat la problematica ordinii și protecției internaționale [9, p. 24-25]. Deși nu contrazice opiniile anterioare, propune o viziune mai restrînsă a securității și revine la ideea că securitatea este determinată de soliditatea internă a statelor, precizăm noi.

B. Buzan a remarcat interconexiunea dintre amenințări și vulnerabilități, care trebuie luată în considerare în momentul evaluării securității, mai ales în cazul în care condiția mediului anarhic al sistemului internațional influențează asupra senzației de securitate și insecuritate a sistemului. Ultimul element important în analiza securității vizează, conform lui B. Buzan, relația între factorii domestici și politica de securitate națională, aceștia din urmă pot afecta vulnerabilitatea sau puterea unui stat și avea efecte neașteptate asupra securității. În cazuri particulare, cum ar fi cel al SUA, în care elementele de politică internă pot avea repercusiuni directe în afara statului, o decizie aparent de ordin domestic poate intra în jocul securitar al statului [3, p. 175].

O. Waever este puțin mai tranșant, comparativ cu B. Buzan, propunând o agendă ambițioasă pentru studiul securității. O. Waever apără ideea conform căreia un stat este preocupat de păstrarea și consolidarea suveranității, pe când o societate caută să-și întărească și să-și preserve identitatea [10, p. 67]. În accepția lui R. Stoicescu, această idee se încadrează bine în polemica deschisă de B. Buzan pe marginea statelor slabe sau puternice, pentru că se referă la elementul societal și îl problematizează ca potențial obiect referent al securității [1, p. 85 - 86].

R. Stoicescu consideră că B. Buzan și O. Waever pun accentul pe existența unei *societăți internaționale* edificată pe un set de norme și instituții, securitatea fiind asigurată prin respectarea lor în totalitate. Cooperarea și internaționalizarea anumitor reguli de acțiune constituie suportul principal al securității internaționale în această perspectivă și responsabilitatea fiecărui stat, în mod special a marilor puteri, de a menține securitatea. Adepții extinderii noțiunii de securitate păstrează statul ca obiect referent, supraviețuirea statului sau a suveranității sale rămânând ideea principală. Ei nu pun în discuție securitatea individului și acceptă multe dintre variabilele politicului ca date, de exemplu: interesele naționale, statalitatea, societatea etc.[1, p. 85]. K. Krause și M. C. Williams sînt de părere că în majoritatea cercetărilor despre securitate se vorbește mult în jurul conceptului și mai puțin despre ceea ce este de fapt, autorii susținând că acest lucru nu este neapărat negativ, ci denotă ideea că securitatea este dependentă de contextul spațial și temporal al obiectului său și poate fi un act, o practică, mai degrabă decît un lucru în sine [11, p. 37].

Altă concepție a securității, totalmente diferită, este propusă de A. Mathias, care consideră că aceasta se referă la capacitatea unui sistem de a procesa elementele de diferență cu alte sisteme și, deci, are legătură cu identitatea sa politică, socială și militară. Securitatea va fi întotdeau-

na legată de ideea de siguranță și supraviețuire [12]. K. Krause respinge statul ca singur obiect referent al securității și se opune ideii că anarhia internațională este un dat. El susține importanța securității individului și a implicațiilor pe care aceasta le poate avea asupra modului în care decidenții politici acționează. În plus, el optează pentru adâncirea conceptului de securitate, incluzând și problemele pericolelor ecologice, economiei și migrației ilegale ca factori în măsură să redefinească nivelul la care securitatea trebuie să fie studiată sau înțeleasă. Statul reprezintă o abstracție care diminuează potențiala înțelegere a problemelor, dată fiind tendința de a le uniformiza în imagini mai largi [13, p. 12].

Exponenții curentului *realist* susțin contrariul, afirmând că mediul internațional este o lume hobbesiană a competiției, în care nu există o autoritate centrală de natură să impună ordinea, fapt care face ca fiecare componentă a sistemului, statul, să urmărească pe cont propriu supraviețuirea ca entitate suverană sau, mai larg, apărarea valorilor și intereselor, în primul rând a celor considerate fundamentale (independența, suveranitatea și integritatea teritorială). Ca termen generic, în opinia realiștilor, *securitatea* unui stat se referă la lipsa amenințărilor la adresa acestor valori și interese, precum și la capacitatea sa de a le apăra cu succes în caz de pericol [14, p. 181].

J. Balazj, citat de B. Buzan, definește conceptul de securitate la nivel internațional, el scoate în evidență caracteristicile securității naționale, precum valorile naționale, durata și intensitatea amenințărilor, lipsa războiului, modul de viață acceptat. În opinia sa, „securitatea internațională este determinată, în fond, de securitatea internă și securitatea externă a diferitelor sisteme sociale, de măsura în care, în general, identitatea sistemului depinde de circumstanțele externe” [3, p. 28].

B. Buzan, O. Waever și J. Wilde, răspunzând acuzațiilor aduse de tradiționaliști, care afirmă că modelul lărgirii sferei de definire a securității este incoerent, prezintă o metodă operațională constructivistă, ce presupune, pe de o parte, încorporarea principiilor tradiționaliste, iar pe de alta, eliminarea frontierei artificiale dintre securitate și economie, propunând noi modalități de studiu al interconexiunii domeniilor vieții sociale. Securitatea este definită de autori în funcție de perceperea amenințării la adresa existenței unui obiect de referință ce este puternic valorizat, acesta fiind parte a unei mulțimi vaste care poate include: actori nonstatali, principii abstracte și chiar natura în sine. Sursa amenințării se regăsește în cadrul statelor agresive, tendințele sociale negative și diversitatea culturală. Prin urmare, în concepția Școlii de la Copenhaga, amenințările pot să se mani-

festele într-o varietate de contexte politice, domenii ale vieții: politic, economic, militar, cultural, demografic, ecologic. Studiile de securitate ar trebui să fie centrate pe identificarea, localizarea și evaluarea celor mai importante măsuri de *securizare* inițiate de actorii principali ai vieții sociale, acest cadru de analiză fiind ilustrat prin aplicarea atât în sfera militară, cât și nonmilitară a securității. Rezultatul constă într-o *hartă* a problemelor contemporane ale securității, fiind determinate în funcție de patru variabile: caracteristica spațială (local, regional, global), localizarea sectorială (militar, politic, economic, cultural, ecologic), identitatea principalului actor (state, organizații internaționale, actori sociali) și natura obiectului de referință (stat, națiune, principii, mediu înconjurător) [2, p.10-11].

J. Rosenau realizează o corelație între teoria complexității și conceptul de securitate [15], iar în opinia lui A. Saperstein, interacțiunile dintre statele-națiuni, inclusiv războiul, sînt similare interacțiunilor dintre particule, studiate de fizică [16]. Prin prisma teoriei complexității J. Rosenau abordează evoluția mediului internațional de securitate înainte și după războiul rece, concluzionînd că sîntem adînc implicați într-un proces de transformare epocală, proces susținut de o nouă viziune asupra lumii și, implicit, asupra mediului de securitate. Esența acestei viziuni rezidă în convingerea că ordinea ce definește familiile, comunitățile, statele și sistemul global se bazează pe contradicții, ambiguități și incertitudini.

Pozitivismul promovează studiile strategice și studiile de securitate, fiind descrise de către criticii curentului drept abordări obiective ale ontologiei și epistemologiei securității. Totodată, se face distincție între abordarea tradiționalistă în studiile de securitate, cu o viziune centrată pe stat și dimensiunea militară, și abordarea vastă a securității, ce dorește să lărgască agenda de securitate prin analiza problemelor militare și nonmilitare.

Constructivismul se bazează pe supoziția că lumea este produsul interacțiunii sociale, care poate fi măsurată și analizată cu mijloace științifice specifice. Această formă de constructivism social folosește, în studiul securității, ontologia subiectivă și epistemologia obiectivă, în sensul că lumea este construită social și poate fi măsurată și analizată.

Postmodernismul se distinge prin diversitatea studiilor de securitate, metodologia aferentă acestui curent de gîndire este construită în jurul ideii că lumea este produsul interacțiunii noastre sociale și nu poate fi măsurată și analizată cu ușurință din cauza naturii contestate a cunoașterii (ontologie și epistemologie subiective). Rezultatele studiilor postmoderniste ridică multe întrebări referitor la rolul pozitivismului în studiul securității din mai multe puncte de vedere: metodologic, istoriografic,

epistemologic, ontologic și normativ. Reprezentanții postmodernismului împărtășesc preocupările constructiviștilor ce țin de ambiguitatea ontologiei pozitivistice în studiile de securitate [2, p.9-10].

R. Cohen supune analizei securitatea individuală și cea colectivă. În opinia sa, securitatea individuală se află în centrul oricărui sistem real de securitate internațională construit în jurul idealurilor democratice liberale. Promovarea și apărarea libertăților fundamentale ale individului constituie nucleul de la care trebuie să pornească toate celelalte forme de securitate. La rândul său, securitatea colectivă reprezintă consecințele acțiunilor de menținere a păcii, de apărare împotriva amenințărilor și a agresiunii cu ajutorul membrilor unui sistem de securitate [17, p. 19-21].

Iu. Pîntea divizează fenomenul *securitate* în trei niveluri, considerînd că în diverse condiții ale situației politice, economice sau militare, în interiorul țării fie pe plan internațional, se impune aprecierea adecvată a nivelului de pericol în scopul luării deciziilor apropiate. Astfel, primul nivel, considerat cel de bază, este *securitatea națională*, care ține de garantarea suveranității naționale, integrității teritoriale și independenței statale, de crearea unor asemenea condiții interne și externe de existență care ar garanta posibilitatea dezvoltării prospere a statului, societății și cetățenilor. Al doilea nivel este *securitatea regională*, acesta ține de crearea, în cadrul unui ansamblu de state sau într-un spațiu geografic concret, a condițiilor care ar garanta conviețuirea pașnică a subiecților din spațiul dat, echilibrul intereselor naționale și forțelor acestora de influență externă și, în sfîrșit, care ar asigura condițiile ca fiecare subiect al acestui spațiu să poată să-și realizeze strategiile proprii de securitate fără a aduce prejudiciu intereselor naționale ale celorlalți: se consideră că securitatea regională poate fi asigurată numai atunci cînd este asigurată securitatea fiecărui subiect aparte. Al treilea nivel este *securitatea globală*, care ține de asigurarea condițiilor egale și acceptabile pentru totalitatea membrilor comunității internaționale și ar exclude riscurile și amenințările cu caracter global la adresa populației întregului glob pămîntesc și generațiilor viitoare, cum ar fi pericolul nuclear, pericolele ecologice, folosirea irațională a resurselor naturale etc.[18].

În opinia noastră, globalizarea în formele ei variate (politică, economică, informațională, socială, religioasă, culturală) a determinat elitele conducătoare să recunoască răspîndirea noilor tipuri de provocări la adresa securității individuale, naționale, regionale și internaționale. Clasele politice și comunitățile academice din diferite state au început să caute noi metode și instrumente de salvagardare împotriva noilor amenințări, ris-

curi și vulnerabilități. Pentru că a devenit imposibil a separa propria stare de securitate de starea de securitate a membrilor sistemului internațional și de securitatea sistemului în general, revizuirea conceptelor și a strategiilor de securitate a pornit concomitent în mai multe sisteme politice – Statele Unite, Uniunea Europeană, Federația Rusă, toate inițiind acest proces în anii 2005-2007. România, Ucraina, Republica Moldova și alte state le-au urmat exemplul. Odată cu dispariția amenințărilor tradiționale la adresa securității după încheierea războiului rece au fost identificate alte pericole, mult mai greu de combătut, cum ar fi: terorismul internațional, proliferarea armelor nucleare, conflictele regionale, migrația ilegală, criminalitatea transfrontalieră, fundamentalismul religios, în special de factură islamică, eșuarea bunei guvernări, maladiile contagioase, traficul de ființe umane, arme și droguri, dependența economică. Realizând că aceste pericole iminente ar fi capabile să devină potențiale amenințări la adresa securității, s-a purces la regândirea conceptului prin lărgirea cadrului, identificându-se cinci sectoare principale, în care ar trebui implementate politici și instrumente de asigurare a securității naționale: politic, militar, economic, societal și ecologic, precum și exponentul nou al securității, *individul*, care este scopul fundamental al securității și ceea ce trebuie în primul rând *securizat* [19, p. 100]. R.-S. Ungureanu consideră că esența procesului de extindere a *securității* este regândirea ei, pornind de la cei care se pot simți în pericol – *indivizii*, și nu de la identificarea unei amenințări intelectuale la adresa unei instituții sociale cum este statul [20, p. 187-193].

Am exprimat supoziția că securitatea națională a Republicii Moldova necesită permanent abordare academică, dată fiind dependența de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional. Actualmente, conjunctura geopolitică este favorabilă și poate servi drept premisă pentru ajustarea elementelor (politică, militară și energetică) la standardele Atlanticului de Nord, urmărind imperativul consolidarea securității naționale a Republicii Moldova [8, p. 24]. În viziunea lui O. Serebrian, cele mai importante provocări pentru securitatea națională a Republicii Moldova sînt: resursele naturale limitate, ritmul lent al reformelor socioeconomice, starea de *zonă-tampon* între Federația Rusă, pe de o parte, Uniunea Europeană, Organizația Nord-Atlantică, pe de alta. El divizează amenințările la adresa securității naționale în două categorii: de natură internă și de origine externă, ultimele numărînd conflictele teritoriale alimentate direct sau indirect din afară (conflictul sud-basarabeian, disputa de frontieră dintre Ucraina și Republica Moldova și, în special, conflictul transnistrean). Aceste probleme și conflicte nu pot

fi analizate separat, ele avînd, în geneza și evoluția lor, multiple puncte de intersecție. Convingătoare este analiza făcută de cercetător a conflictului din raioanele de est, pe care îl percepe ca pe un conflict geopolitic. O. Serebrian demonstrează că nici afirmația precum că acest conflict ar fi unul de natură politică nu ține, în cazul de față, nu putem vorbi despre o confruntare de idei de ordin politic, de doctrine și viziuni diferite privind modul de organizare și conducere a societății: conflictul este de esență geopolitică, argumentînd că servește Federației Ruse drept instrument pentru a menține controlul asupra Republicii Moldova. În opinia noastră, unul dintre mesajele principale enunțate de către Federația Rusă este că atît timp cît problema transnistreană rămîne nesoluționată, viitorul Republicii Moldova este unul incert. Exprimăm scepticism, ca și O. Serebrian, privind identificarea soluției conflictului din raioanele de est în viitorul apropiat. Pentru o mai bună înțelegere a situației geopolitice a Republicii Moldova, O. Serebrian recurge la o comparație cu situația din Georgia: reliefaarea similitudinilor atît din perspectiva geografică, cît și cea istorică, dintre cele două țări servesc drept detalii pentru a înțelege mai bine analiza conflictelor teritoriale, dar și elemente de provocare la adresa securității naționale cu care se confruntă în prezent ambele state.

În Republica Moldova, procesul de fundamenteare și instituționalizare a securității naționale a demarat în prima jumătate a anilor '90 a secolului XX prin adoptarea Constituției, Concepției politicii externe, continuînd mai tîrziu cu alte documente oficiale de bază în care sînt identificate amenințările, riscurile și mijloacele de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova, precum: Concepția securității naționale din 22 mai 2008, Strategia securității naționale din 15 iulie 2011, Doctrina militară din 6 iunie 1995 și Conceptul reformei militare din 26 iulie 2002, iar mai recent – cu textul nou al Strategiei securității naționale. Vom pune în lumină, în continuare, unele aspecte magistrale cu privire la fundamentele de instituționalizare și a evoluției securității naționale a Republicii Moldova.

Fiind documentul principal care reglementează politica externă, Constituția stipulează că Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, își asumă angajamentul să fondeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, reafirmînd primordialitatea dreptului internațional în raport cu dreptul național (art. 8). Este de notat că aceste prevederi au fost dezvoltate și concretizate în Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova din 24 septembrie 1999. În conformitate cu art. 19, Republica Moldova nu poate invoca prevederile

legislației sale interne ca justificare a neexecutării unui tratat la care este parte. Totodată, potrivit art. 22, tratatele la care Republica Moldova este parte, recunoscute de Curtea Constituțională ca fiind incompatibile cu Constituția Republicii Moldova (la capitolul constituționalitate), nu sunt puse în vigoare și nu sunt aplicate [21]. Prin art. 11 Republica Moldova a proclamat neutralitatea sa permanentă și nu admite dislocarea de trupe militare străine pe teritoriul său. Luând ca bază principiului separării și colaborării puterilor (art. 6), Constituția definește prerogativele structurilor supreme de stat, inclusiv în domeniul politicii externe. Parlamentul aprobă direcțiile principale ale politicii interne și externe (art. 66 lit.d), iar Guvernul asigură realizarea lor (art. 96 (1)), conducându-se de programul său de activitate acceptat de legislativ (art. 96 (2)). Altă prerogativă a Parlamentului constă în ratificarea, denunțarea, suspendarea și anularea acțiunii tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova (art. 66 lit.g). Președintele poartă tratative și participă la negocieri, încheie tratate internaționale în numele Republicii Moldova și le prezintă Parlamentului spre ratificare (art. 86 (1)), la propunerea Guvernului acreditează și recheamă reprezentanții diplomatici ai Republicii Moldova, aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice (art. 86 (2)), primește scrisorile de acreditare și de rechemare ale reprezentanților diplomatici ai altor state în Republica Moldova (art. 86 (3)) [22].

Concepția politicii externe plasează Republica Moldova în zona geopolitică din Europa de Sud-Est și stipulează că integrarea în structurile europene îi oferă o reală posibilitate de consolidare a securității naționale și asigurare a integrității teritoriale, având șanse majore de a deveni un nod regional important de comunicare interregională. Acest document trasează prioritățile, principiile și direcțiile principale ale politicii externe, reliefindu-se prioritatea relațiilor bilaterale cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Belarus, în timp ce cooperarea cu România are drept obiectiv depășirea dependenței economice a Republicii Moldova și integrarea ei în comunitatea europeană. Capitolul „Dezvoltarea relațiilor multilaterale interstatale” prevede că scopul final al colaborării cu țările Comunității Statelor Independente este „crearea unui spațiu economic comun”, însă „un obiectiv major și de perspectivă este integrarea treptată în Uniunea Europeană” [23, p.97-100].

Doctrina militară a Republicii Moldova este determinată de politica externă și politica internă, de neutralitatea permanentă proclamată constituțional, poartă un caracter în exclusivitate defensiv și are la bază

obiective în domeniile politic și militar. Asigurarea securității militare a poporului și a statului reprezintă scopul politicii militare exercitate de către Republica Moldova, în calitate de surse potențiale ale pericolului militar figurează pretenții teritoriale ale altor state, tentative de amestec în afacerile interne și de destabilizare a situației politice interne, prezența trupelor străine, activitatea organizațiilor separatiste și crearea formațiunilor militare ilegale. Vom specifica, de asemenea, că o sarcină primordială a statului rezidă în asigurarea „purității mediului înconjurător”, fiind acceptate numai activitățile, tehnologiile militare și armamentul care nu pun în pericol echilibrul ecologic, nu produce, nu păstrează și nu procură arme de nimicire în masă, nu admite dislocarea, tranzitarea și depozitarea pe teritoriul său a mijloacelor de nimicire în masă care aparțin altor state [24, p.90-91].

Concepția securității naționale a Republicii Moldova conține principiile, valorile generale, obiectivele și liniile directorii de bază ale securității naționale, determină amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității Republicii Moldova, în calitate de „principiu de bază, piatră de temelie a conceptului securității naționale” figurînd statutul de neutralitate permanentă, statut incompatibil cu dislocarea de trupe militare sau de armament ale altor state și ale blocurilor militare pe teritoriul său. În Concepție se stipulează expres că securitatea națională nu se rezumă în exclusivitate la securitatea statului, ci include securitatea societății și a cetățenilor, în interior și peste hotare, solicitînd măsuri adecvate de natură politică, economică, administrativă, diplomatică, juridică, educativă, socială și militară, activitate de informații și de contrainformații, precum și de depășire eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional. Restabilirea integrității teritoriale, consolidarea independenței și suveranității statului, dezvoltarea economică și socială ascendentă prin accelerarea reformelor politice, economice și instituționale, în primul rînd a celor care să permită îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană, menținerea proceselor de integrare europeană într-o stare dinamică avansată, asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității ei interne, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea dimensiunilor economică, socială, energetică și ecologică, dezvoltarea potențialului uman și asigurarea respectării statutului de neutralitate permanentă, formează liniile directorii de care urmează să se ghideze Republica Moldova în politica de securitate națională [25, p.7-8].

Considerăm că numărul amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale ar putea fi extins sau completat prin diversificare pe baza unor factori interni și externi, reali și potențiali, cum ar fi: dificultăți interne de caracter economic și social, care conduc inevitabil spre reducerea eficacității economiei; devalorizarea monedei naționale și neachitarea la timp a salariilor, pensiilor și burselor; scăderea volumului investițiilor; creșterea inflației și pierderea depozitelor bancare de către cetățeni și întreprinderi; întârzierea reformelor structurale; mărirea numărului persoanelor nonactive și celor neocupate; migrația de muncă în masă, în cea mai mare parte haotică; necesitatea achitării datoriilor externe; pierderea totală sau în parte a capacității de competitivitate a producției naționale și repartizarea neuniformă a exporturilor, iar la unele categorii de produse orientarea unidirecțională, dezechilibrul structural fiind datorat concentrării pe câteva grupuri de mărfuri; dependența de o singură sursă de aprovizionare cu agenți energetici, necontractarea alternativelor de durată și cu randament sporit a importurilor (chiar și în contextul lansării gazoductului Ungheni - Iași) și dezvoltarea slabă a resurselor proprii, regenerabile.

Strategia securității naționale a Republicii Moldova, bazându-se pe Concepție, pornește de la ideea că în prezent securitatea națională a unui stat european nu poate fi privită ca un fenomen izolat și se impune o cooperare internațională intensă. Strategia stabilește că politica de securitate a Republicii Moldova reprezintă un ansamblu de concepte, norme juridice, acțiuni orientate spre promovarea și protejarea intereselor sale naționale prin identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității statului, iar în procesul de „promovare a intereselor naționale se va ține cont de statutul de neutralitate permanentă”. Politica externă este parte integrantă a politicii de securitate națională, fiind îndreptată „ spre asigurarea, în plan extern, a unor condiții satisfăcătoare pentru starea de securitate națională și a unui mediu propice pentru promovarea intereselor naționale peste hotarele țării”. Integrarea europeană, promovarea relațiilor reciproc avantajoase și edificarea parteneriatelor strategice cu Uniunea Europeană, cu România, Ucraina, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, intensificarea cooperării internaționale în vederea preluării practicilor bune folosite în țările Uniunii Europene pentru edificarea unui sector funcțional de securitate națională alcătuiesc principalele repere de politică externă a Republicii Moldova ce țin de asigurarea stării de securitate națională și de asigurarea promovării eficiente a intereselor naționale [26, p.38].

În opinia expusă de V. Lupan, dacă Republica Moldova a inclus neutralitatea în Concepția securității naționale pentru soluționarea conflictului din raioanele de est cu ideea retragerii trupelor rusești, atunci Federația Rusă cere neutralitatea Republicii Moldova cu un alt scop, de a se asigura ca să nu devină membră a Tratatului Atlanticului de Nord. Republica Moldova, dacă își dorește un viitor european, egal cu cel al altor state membre, nu poate fi doar un consumator al securității care îi va fi oferită de UE sau chiar de Organizației Atlanticului de Nord. Fiind o sursă de insecuritate pentru UE, Republica Moldova va trebui să-și asume un rol mai serios și să înceapă să devină și furnizor de securitate. Aceasta ar fi o abordare europeană a securității [27].

Considerăm fondată supoziția lui J. Sherr, care susține că „astăzi, conceptul de neutralitate nu mai are nici o componentă utilitară. Neutralitatea a fost utilizată pentru a ține statele departe de războaie, pe parcursul perioadei în care războiul era „un instrument principal” în politica europeană. Acum locuim într-o Europă total diferită, iar neutralitatea nu oferă protecție în fața principalei amenințări pentru securitatea unui stat: exploatarea slăbiciunilor interne prin intermediul unor mijloace mai sofisticate decât războiul. În același timp, neutralitatea limitează unele oportunități”. Mai mult ca atât, J. Sherr susține că „neutralitatea este un statut stabilit prin tratat și garantat de terțe părți, iar un statut de neutralitate adoptat și susținut unilateral doar te blochează” [28, p. 9].

În accepția noastră, subiectul controversat „neutralitatea permanentă”, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, generează instabilitate multidimensională sub aspect politic, militar și energetic. Nefiind duse pînă la bun sfîrșit reformele în domeniul securității, actualmente, statutul de neutralitate permanentă reprezintă o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova [8, p. 29-30]. Considerăm că neutralitatea permanentă proclamată unilateral și menținută prin propria voință n-a contribuit pînă la moment la valorificarea obiectului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine pe o parte din teritoriul său, chiar dacă provizoriu se află sub controlul autorităților tiraspolene. Deși a încălcat permanent statutul Republicii Moldova de stat neutru, Federația Rusă încurajează menținerea acestei calități [29, p. 206-207]. În accepția lui V. Pleșca [30], fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și poate să se modifice în timp.

În opinia sa, Concepția securității naționale a Republicii Moldova reflectă în mod explicit evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova. Această părere este împărtășită și de N. Osmochescu [31, p. 183], care consideră că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova constituie un element esențial al securității naționale precum și un element al securității colective în Europa. V. Lupan [27] nu este de acord cu aceste supoziții, în opinia lui, neutralitatea Republicii Moldova nu a produs rezultatul scontat de retragere a trupelor ruse și de soluționare a conflictului transnistrean, pornind de la faptul că ar trebui să urmărim evoluțiile internaționale și să fim bine pregătiți pentru riscurile și amenințările în schimbare. O ipoteză mai radicală este exprimată de D. Dungaci[32], potrivit căreia ideea de „garanții internaționale permanente” cu privire la statutul de neutralitate a Republicii Moldova este un sofism menit să raționalizeze, pentru a două oara, ocupația rusească din Republica Moldova, și de data asta cu mâinile occidentale. Potrivit lui A. Rácz [33], prevederile Concepției securității naționale a Republicii Moldova nu sunt capabile să răspundă adecvat la situația de securitate cu care actualmente se confruntă Republica Moldova. Prin acceptarea unui statut de neutralitate permanentă, Republica Moldova, prin definiție, exclude chiar și posibilitatea unei cooperări mai strânse cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise. În opinia lui S. Troebst [34], care face o analogie între situațiile de securitate ale Georgiei și Republicii Moldova, susținând că în termeni militari Republica Moldova nu poate face față capacităților militare ale Federației Ruse. Deși un scenariu maximal negativ nu amenință direct Republica Moldova, necesitatea integrării țării într-un sistem stabil de alianță militară este condiția esențială pentru protejarea contra unor riscuri potențiale și curente legate de securitatea Republicii Moldova. J. Bugajski[35] susține că neutralitatea nu mai emite un semnal de independență și libertate în acțiuni, ci presupune vulnerabilitate deosebită față de presiunile exercitate de Federația Rusă, izolare și pierderea suveranității. G. Istvan [36] este de părere că în condițiile geopolitice actuale neutralitatea nu asigură securitatea statului la parametri înalți. În opinia sa, neutralitatea nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a războiului rece a luat sfârșit. În accepția lui L. Movchanyuk [37], proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine vizavi de teritoriul acestui stat, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni.

J. Sherr [38] în reflecțiile sale pune la îndoială presupusele merite pentru care Republica Moldova ar fi dispusă atât de ușor să renunțe la forțele sale armate care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran. I. Chifu [39] este sceptic privind posibilitățile statului poziționat la periferie sau în *zona-tampon* între două blocuri, să-și poată asigura securitatea prin sine însuși și prin garanții de neutralitate. R. Gorincioi [40] remarcă falsitatea promotorilor neutralității ce se axează pe compararea Republicii Moldova cu situația geopolitică și geostrategică a altor state neutre din Europa, susținând că nici unul din statele neutre din Europa nu se confruntă cu problema secesionismului, a instabilității politice, economice și puternicii presiuni rusești.

Vom sublinia că reforma sectorului național de securitate trebuie efectuată prin a ține cont de conjunctura geopolitică, mediul regional și subregional de securitate și de interesul național al Republicii Moldova. Elementele conceptuale care au servit drept bază pentru fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova necesită a fi reevaluate în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova, diminuarea cărora poate fi efectuată numai prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizând mecanismele integraționiste de orientare europeană. Important este ca elaborarea noilor acte normative în domeniul asigurării securității naționale a Republicii Moldova să fie fundamentate științific, prin abandonarea metodei probelor și greșelilor, astfel este posibil de a redacta concepții și strategii coerente și în concordanță cu exigențele timpului.

Redacția nouă a Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, adoptată cu titlul de proiect la 21 iunie 2016 de către Consiliul Suprem de Securitate, definește *valorile* (respectarea demnității umane, egalitatea în drepturi și libertăți, dreptul de a exprima identitatea culturală și etnică, aplicarea fără echivoc a supremației legii) și *interesele naționale ale Republicii Moldova* (asigurarea caracterului suveran, independent, unitar și indivizibil al statului, asigurarea dezvoltării stabile și sustenabile a statului, integrarea europeană, reintegrarea teritorială, prosperarea și bunăstarea cetățenilor, participarea la asigurarea securității internaționale), *contextul internațional și regional de securitate, contextul intern de securitate, imperativele strategice ale securității* (statul de drept, buna guvernare, anticorupție, dezvoltarea economică, asigurarea cheltuielilor legitime și eficiente a fondurilor publice, consolidarea, dezvoltarea și modernizarea sistemului național de apărare), *riscurile și amenințările la adresa securității naționale* (de ordin extern, de natură transnațională, de

ordin intern), *obiectivele și sarcinile în implementarea politicii naționale de securitate* [41]. Considerăm că lista privind interesele naționale putea fi extinsă prin: asigurarea securității naționale, realizarea vocației europene a poporului Republicii Moldova, asigurarea și garantarea drepturilor și libertăților omului.

Interesele geopolitice ale marilor puteri alcătuiesc un factor determinant în reconfigurarea structurii sistemului internațional și modelului de ordine mondială, actorii majori fie și-au restabilit (Federația Rusă), fie își mențin (Statele Unite, Japonia), fie își extind (Uniunea Europeană, China) sferele de influență. În această conjunctură geopolitică internațională asupra puterilor mici, inclusiv Republica Moldova, sînt exercitate mai multe tipuri de presiuni, cu impact diferit privind politicile de securitate națională, formîndu-se un tipar de ordine interdependentă în contextul proceselor de globalizare și regionalizare, și orice aspect al relațiilor de conflict dintre marile puteri pentru zone geostrategice și sfere de influență prin intermediul cărora sînt promovate interese geopolitice are efect asupra sistemului internațional în ansamblu.

Așadar, securitatea națională a Republicii Moldova reclamă tratament pragmatic și abilitate politico-diplomatică, mai ales în contextul că și conceptul de securitate se modifică prin extindere. Subiectul neutralității permanente, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, generează instabilitate multidimensională și se impune a fi reevaluat în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități, a căror diminuare poate fi efectuată numai prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizînd mecanismele integraționiste de orientare europeană. Nefiind realizate deplin reformele în domeniul securității, neutralitatea permanentă se dovedește a fi o provocare la adresa securității naționale și, totodată, o oportunitate pentru reflecție în contextul lumii globalizate. Cert este că Republica Moldova trebuie să acorde mai mare atenție asigurării securității sale naționale, care nu se reduce în exclusivitate la dimensiunea militară, ci se dovedește a fi un fenomen complex și multidimensional.

2. TRANSFORMĂRI GEOPOLITICE ALE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE DUPĂ ÎNCHEIEREA RĂZBOIULUI RECE

În acest capitol sînt supuse investigațiilor abordări epistemologice și teoretico-metdologice ale proceselor de redimensionare a intereselor geopolitice ale marilor puteri în contextul edificării sistemului internațional postrăzboi rece, dat fiind că relațiile internaționale continuă să fie marcate de raporturile dintre actorii majori, tratați ca formatori de sistem. În acest sens, sînt identificați subiecții geostrategici și pivoții geopolitici, precum și impactul zonelor geopolitice/gesotategice regionale ale Eurasiiei asupra cărora sînt concentrate interesele geopolitice ale marilor puteri aflate în competiție. Un rol important revine cercetării realităților geopolitice din spațiul geostrategic în care se află Republica Moldova, fiind identificate avantajele și constrîngerile, impactul lor asupra asigurării securității sale naționale.

2.1. Situația geopolitică a Republicii Moldova: avantaje și constrîngeri

Ponderea Republicii Moldova pe arena mondială, inclusiv pe segmentul european, practic este una nesemnificativă, însă datorită conjuncturii geopolitice în care se află și statutului său, mai degrabă de furnizor de insecuritate regională, se atestă o anumită doză de atenție din partea unor mari puteri, care o percep ca pe un element al unui joc geostrategic, situație care generează impact iminent asupra securității naționale. Din cauza potențialului geopolitic redus, Republica Moldova este tratată de către actorii internaționali drept un *stat mic/putere mică*, fiind, totodată, dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri, securitatea națională solicitînd permanent abordare pragmatică și abilitate politico-diplomatică. Subiectul *neutralitatea permanentă*, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării politicii de securitate națională a Republicii Moldova, generează instabilitate multidimensională și ar trebui să fie reevaluat în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova, a căror diminuare ar putea fi efectuată prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizînd mecanismele integraționiste de orientare europeană. Nefiind realizate deplin reformele în domeniul securității și apărării naționale, statutul de neutralitate

permanentă reprezintă o provocare și reflecție pentru identificarea căilor eficiente de dezvoltare și modernizare a Republicii Moldova [1, p.5].

Considerăm oportun de a analiza empiric conceptului securității statului mic/puterii mici în condițiile realizării intereselor geopolitice ale marilor puteri. În pofida utilizării frecvente, pînă în prezent nu există o unanimitate plauzibilă de păreri referitoare la conceptul de stat mic. Ca noțiune metodologică general acceptată, statul mic a apărut în teoria relațiilor internaționale în perioada postbelică, odată cu începutul destrămării imperiilor coloniale. În rezultat, pe harta politică a lumii s-au proliferat mai multe formațiuni politice, majoritatea absolută cu dimensiuni teritoriale mici. Pentru desemnarea acestui tip de state a intrat în utilizare termenul de stat mic/ putere mică, asupra cărui ne vom pronunța în continuare.

Problemele speciale privind securitatea statelor mici au început să fie studiate încă în anii '50-'60 ai secolului XX de către A. Fox, R. Rothstein și D. Vital, pentru a menționa doar o parte dintre doctrinarii care și-au consacrat lucrările fundamentării conceptului, susținînd că „statele mici sînt ceva mai mult decît marile puteri cu literă mică” [2, p.169], contes-tînd ideea studiilor pozitivistice că statele mici sînt niște calchieri deficiente ale statelor mari [3, p.38]. Abordînd accepția lui K. Waltz că „statele mici nu contează în competiția geopolitică dintre marile puteri”, nu putem fi de acord cu aceasta, dat fiind faptul că, în opinia noastră, realitatea a demonstrat importanța unor astfel de state ce pot exercita un impact deosebit asupra sistemului internațional de securitate, determinînd percepții și reacții care depășesc dimensiunea reală a statului în cauză. Vietnam, Afganistan, Cuba sau Iran sînt cîteva exemple de state mici care au încercat să extindă religios sau ideologic influența lor în regiunile de care aparțin, simbolizînd șansele unei lupte care depășea posibilitățile lor concrete. Alt exemplu de state mici, care pot să-și mărească puterea în cadrul sistemului, îl constituie statele producătoare de petrol din Orientul Mijlociu, acestea, prin monopolul deținut și prezența în organizații internaționale puternice de resort, pot exercita presiuni asupra întregului sistem, generînd crize politice și economice care afectează toate statele, indiferent de mărime. Țările Baltice, după autodezintegrarea inopinată a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, au reușit să demonstreze rolul lor important în interesele geopolitice ale marilor puteri, datorită așezării geostrategice, după aderarea la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană, influența Federației Ruse a fost diminuată esențial din punct de vedere geopolitic în regiunea Mării Baltice. Alt exemplu vizează Georgia, care urmărește să utilizeze la maxim așezarea

sa geopolitică și geostrategică ca țară de tranzit a petrolului și gazului din bazinul Mării Caspice spre Occident, creînd concurență exportului de hidrocarburi rusești. Exemplele reliefate demonstrează că statele mici numai în cadrul organizațiilor internaționale pot fi tratate egal cu marile puteri, indiferent de interesele naționale.

Reprezentanții *realismului politic* clasifică statele mici prin prisma puterii, fiind „capacitatea de a influența deciziile altor state”. Puterea este intrinsec asociată cu resurse umane, naturale, militare, teritoriu, potențial economic, stabilitate politică, coeziune națională. Combinate în mod diferit de la caz la caz, aceste resurse, plus capacitatea și voința guvernanților de a le gestiona adecvat, determină puterea unui stat [3, p.40-42]. Altă supoziție privind securitatea statelor mici este reliefată de către R. Rothstein prin prisma conceptului *putere mică* (small power), echivalentul statului mic, consideră că „puterea mică este statul care recunoaște că nu-și poate asigura securitatea prin folosirea propriilor capacități și trebuie să se bazeze pe ajutorul altor state, instituții, procese sau alianțe. Credința puterii mici în insuficiența propriilor sale mijloace trebuie, de asemenea, să fie recunoscută de către celelalte state implicate în politica internațională” [4, p.58]. Potrivit asumției lui H. Wiberg, consolidarea securității politico-militare și a celei economice ale statelor mici, în contextul aranjamentelor geopolitice ale marilor puteri, presupune că acestea au de ales între următoarele opțiuni: alianță bilaterală cu o mare putere; alianță a două sau mai multe state mici; membru al unei alianțe multilaterale, în jurul unei sau mai multor mari puteri; nealinierea, mizînd pe neutralitate în război sau în afara unui asemenea angajament generalizat.

A. Burian subliniază că dimensiunea geopolitică a concepției securității naționale prevede supraviețuirea fizică a statului, apărarea și menținerea suveranității și integrității sale teritoriale, capacitatea de a reacționa în mod adecvat la orice amenințări reale și potențiale din exterior [5, p.196], A. Sens notează despre *stat*, particularizîndu-l în *stat mic*, susținînd că definirea intereselor de securitate ale statelor mici din Europa de după războiul rece este influențată de caracteristicile mediului geopolitic de securitate specific Europei, în cadrul căruia pot fi identificate cîteva interese generale pe care le împărtășesc toate statele mici: menținerea suveranității teritoriale și cerința de a acționa ca entități independente, suverane; instituirea unor garanții de securitate; menținerea unei ample adeziuni la normele de neconfruntare și nonviolență; prevenirea extinderii conflictului etnico-religios existent; prevenirea creșterii sentimentelor separatiste sau iredentiste interne; menținerea formelor de cooperare și funcționarea

instituțiilor în vederea implementării politicilor multidimensionale de securitate și economice, și includerea în procesele consultative ale acestor instituții; prevenirea, pe cât posibil, a dominării de către o mare putere sau de către o înțelegere a marilor puteri [6, p.185].

O. Knudsen exprimă supoziția precum că geopolitica securității statelor mici este de interes să se realizeze atunci când apar inegalități între marile puteri, materializându-se prin intermediul a șase variabile fundamentale: importanța strategică a poziției geografice a statului mic, așa cum este văzută de una sau alta dintre marile puteri; gradul de tensiune dintre marile puteri; faza ciclului de putere în care se află cea mai apropiată mare putere; evoluția istorică a relațiilor dintre statul mic și cea mai apropiată mare putere; politica față de statul mic a altor mari puteri rivale; existența unui cadru multilateral de securitate prin cooperare, care să poată fi în măsură să contracareze inegalitatea de putere [7, p.115]. P. J. Katzenstein abordează problema statelor mici europene din perspectiva a două dimensiuni: mărimea fizică mică și amplasarea geografică la periferia Europei [8]. Pentru P.J.Katzenstein, Polonia, Belgia și Spania sînt state mici. Expertul condiționează atribuirea etichetei de stat mic atît de dimensiunile fizico-geografice, cît și de cadrul geopolitic. Amplasarea la periferia centrului decizional și inevitabila marginalizare politică ce survine ca consecință a amplasării geografice conferă statului, indiferent de dimensiunile sale, caracteristicile unui stat mic, care nu poate influența considerabil afacerile politice și economice la nivel mondial sau chiar nici măcar regional. În opinia noastră, abordînd Republica Moldova din perspectiva lui P. J. Katzenstein, convergența criteriilor de populație redusă, teritoriul mic și amplasarea periferică denotă că Republica Moldova este unul dintre cele mai mici state ale Europei Centrale și de Est. Totodată, sîntem de părere că pentru asigurarea securității unui stat mic contează impactul criteriului geopolitic, însă nu atît dimensiunea geografică, cît amplasarea geografică, dar nu în sens eurocentrist, după cum afirmă P. J. Katzenstein, ci prin prisma importanței pentru realizarea intereselor geostrategice ale unor actori externi majori. Această aserțiune mai scoate în evidență un aspect important: un stat mic nu este în mod obligatoriu și un stat slab, deși, în realitate, majoritatea statelor mici, inclusiv Republica Moldova, sînt state slabe.

B. Buzan vine cu o abordare distinctă în analiza securității, în care este prezentă partajarea statelor în *state puternice*, care încorporează un grad avansat de coeziune politică și socială, *state slabe*, care întruchipează legitimitate internă scăzută și control fragil asupra instituțiilor puterii,

și *puteri slabe* sau *puteri de forță*, care se disting tradițional în funcție de capacitatea lor militară și economică în relațiile dintre ele. B. Buzan subliniază diferența dintre statele puternice, dar care au un statut de putere slabă pe scena internațională, precum Austria, Olanda, Norvegia și Singapore, și statele slabe, dar care dispun de capacități militare substanțiale, cu o influență majoră în politica internațională, fiind catalogate puteri de forță, ca Argentina, Brazilia, Indonezia, India, Pakistan și Rusia. Aceste nuanțe sînt vitale pentru a înțelege natura securității și faptul că statele reacționează la amenințări și riscuri în funcție de vulnerabilitățile pe care le au. În statele slabe, securitatea are legătură mai mult cu grupurile care le compun decît cu instituțiile statului în sine și există de multe ori riscul de a securiza un guvern sau un regim mai degrabă decît un stat. Analiza realizată de B. Buzan este susținută de O. Waever, care propune o concepție bi-dimensională a securității cu privire la stat și la societatea care face parte dintr-un stat [9, p.106-107]. În opinia noastră, dezvoltînd ideea analizei securității lansată de B. Buzan privind departajarea statelor conform gradului de coeziune a instituțiilor ce dețin puterea în stat și ponderea acestora pe arena mondială, potrivit capacității militare și economice, putem admite că actualmente Republica Moldova se încadrează în categoria stat slab și putere slabă cu un grad sporit de insecuritate.

V. Prohnițchi abordează securitatea statului mic prin dimensiunea economică. În accepția sa, similitudinile existente între statele mari și mici sînt doar la nivelul instituțional-administrativ, legislativ, procesul politico-decizional, însă comportamentul și atitudinea este diferită în raport cu provocările similare. Dată fiind dimensiunea redusă a teritoriului, resursele naturale, economice și umane oarecum limitate, problema asigurării securității naționale capătă o importanță deosebită pentru statele mici, depinzînd de combinarea factorilor spațiali, relativ stabili (amplasare și relief, resurse naturale și umane, componența etnică) cu cei conjuncturali, temporari (natura, gradul și originea amenințărilor interne și externe). Reieșind din raționamentul că o bază fizico-geografică mică nu poate acoperi totalitatea pericolelor potențiale (sau o face la un nivel comparativ mai scăzut decît în statele mari), este firesc ca statul de dimensiuni mici să resimtă un grad sporit de vulnerabilitate la amenințările externe. Prin excepție însă, succesele economice ale unor țări din regiunea est-asiatică, cum sînt *tigrii asiatici*, demonstrează că dotarea precară cu resurse naturale nu înseamnă în mod obligatoriu și incapacitatea de a asigura securitatea economică. Prin urmare, ancorarea *tigrilor asiatici* în comerțul și finanțele internaționale este un factor-cheie pentru asigurarea securității lor economice [10, p.9].

În viziunea noastră, apariția unor opinii contra utilității metodologice a noțiunii de stat mic și de securitate a statului mic, considerându-se lipsită de o valoare teoretică și analitică distinctă de cea furnizată de teoria securității marilor puteri, sînt combătute de evenimentele și procesele care au avut loc după dezmembrarea URSS și a Iugoslaviei, materializîndu-se prin faptul că sistemul internațional „s-a îmbogățit” cu mai multe state independente, din care cauză studiile referitoare la securitatea și importanța statelor mici au revenit în actualitate și sînt deosebit de captivante mai ales datorită reducerii importanței inegalității de forță.

În majoritatea cazurilor, conceptul de stat mic nu poate fi definit necondiționat, nici din punct de vedere demografic, nici teritorial. Un stat poate fi considerat mic doar în comparație cu altul: spre exemplu, România este un stat mic în comparație cu Federația Rusă, dar se dovedește a fi o putere mare față de Republica Moldova. Contează nu dimensiunile statelor, ci natura relațiilor. Mai mult ca atît, Republica Moldova (cu o suprafață de 33,846 km² și o populație de 3,555 mln de locuitori) [11] este în poziție de inferioritate față de Israel (cu o suprafață de 21,000 km² și cu o populație de 5,1 mln de locuitori). Chiar dacă din unghiul de vedere al suprafeței și al populației aceste țări sînt similare, prima nu poate controla separatismul în regiunea sa estică, pe cînd a doua luptă cu întreaga lume arabă. Conform ideii lui S.Huntington privind „ciocnirea civilizațiilor”, dar și euroscepticilor, Republica Moldova este situată dincolo de frontierele civilizației occidentale, în sfera tradițională de influență a Federației Ruse, iar extinderea Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene limitată la țările care sînt, din punct de vedere istoric, parte a creștinătății occidentale, determină dominația Federației Ruse asupra Serbiei, Bulgariei, României, Republicii Moldova, Bielorusiei și Ucrainei, atît cît Ucraina va rămîne unită. Partizanii acestei teorii, în mod deliberat „oferă” Federației Ruse dreptul de a ține sub control teritoriul considerat de influență tradițională rusească, doctrină care parțial s-a adevărat a fi contestabilă, fiind zdruncinată esențial de reconfigurările intereselor geopolitice ale Tratatului Atlanticului de Nord /Uniunii Europene și Federației Ruse în Europa de Sud-Est. În opinia noastră, în 2004, după aderarea României și Bulgariei la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și în 2007 la Uniunea Europeană, Federația Rusă și-a pierdut influența geopolitică asupra acestor state. În lumina evenimentelor produse în regiunea Balcanilor de Vest, referindu-ne la integrarea în Tratatul Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană în 2004 a Sloveniei, aderarea în 2009 a Croației și Albaniei la Organizația Nord-Atlantică și în 2013 a Croației la Uniunea

Europeană, dar și ca urmare a organizării în Țara Galilor a Summitului Tratatului Atlanticului de Nord din 2014, în cadrul căruia s-a decis lansarea unui proces de dialog intensificat cu Muntenegru, soldându-se cu lansarea în 2015 a invitației de a participa la procesul de negocieri privind aderarea la Organizația Nord-Atlantică și semnarea în 2016 a Protocolului de Aderare la Tratatul Atlanticului de Nord, context care denotă pierderea spațiului geopolitic de către Federația Rusă, retrăgându-se în zona statelor postsovietice. Macedonia și Bosnia-Herțegovina sînt state partenere, care aspiră la obținerea calității de membru al Organizației Nord-Atlantice, prima, fiind respinsă în anul 2009 de Grecia din motive simbolistice, dar care insistă pe această dimensiune de securitate, iar a doua, finalizînd procesul de negocieri privind Planul de Acțiuni, s-a plasat în zona de așteptare a intrării în vigoare (a Planului). Totodată, Serbia și Kosovo se bucură de statutul de parteneri ai Alianței Nord-Atlantice, semnînd Planuri Individuale de Acțiuni privind Parteneriatul cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Cît privește relațiile de cooperare a statelor din regiunea Balcanilor de Vest cu Uniunea Europeană, putem menționa că în anul 2005 Macedonia a primit statutul de țară candidată, în 2010 este stabilit statutul de candidat și pentru Muntenegru, Serbia în 2012 și Albania în 2014 au obținut statute similare în raport cu Uniunea Europeană, iar Bosnia-Herțegovina și Kosovo, semnînd Acordul de Stabilizare și Asociere, și-au asumat angajamente demonstrînd capacitatea de țară potențial candidată la aderarea la Uniunea Europeană. Prin urmare, influența geopolitică a Federației Ruse în regiunea balcanică este treptat diminuată, cedînd sfera de influență.

Inițiativa lansată la 28 mai 2008 de Polonia și Suedia în cadrul Uniunii Europene de a dezvolta în cadrul Politicii Europene de Vecinătate Programul Parteneriatul Estic, menit să consolideze relațiile de vecinătate prin cooperare avansată cu Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Belarus și Armenia, a fost perceput de Federația Rusă ca ingerință în arealul geopolitic al Comunității Statelor Independente, considerat sfera sa de influență exclusivă. Demararea la 12 ianuarie 2010 a negocierilor cu privire la Acordul de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, a cărui semnare s-a produs pe 27 iunie 2014, iar intrarea deplină în vigoare avînd loc la 1 iulie 2016, prevede mai multe acțiuni în domeniul consolidării capacităților de funcționalitate a instituțiilor democratice, instituirea zonei de liber schimb aprofundată și cuprinzătoare, liberalizarea regimului de vize, reforma sistemului de justiție. Acordul nu presupune în mod expres aderarea Republicii Moldova la Uniunea Euro-

peană, dar poate depune cerere pentru a obține calitatea de stat candidat. În contextul factorilor externi, care se manifestă prin deteriorarea relațiilor de cooperare ale Statelor Unite, ale Organizației Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene cu Federația Rusă ca urmare a anexării Crimeei în 2014 și a declanșării războiului hibrid împotriva Ucrainei, cu impact asupra mediului de securitate regională, precum și a factorilor interni, exprimați prin criză politică, instituțională, guvernamentală, economică și financiar-bancară, tergiversându-se implementarea prevederilor Acordului de Asociere, putem constata că lupta pentru sferele de influență și-a păstrat actualitatea. Sfârșitul primei perioade postrăzboi rece s-a produs prin conflictul din Ucraina și a fost aprofundat prin evenimentele din Siria. Vom sublinia că securitatea națională a unui stat mic poate fi abordată din două perspective:

1. Internă: acțiunile diplomatice pot determina nivelul de securitate a unui Stat mic, solicitând promovarea politicii externe active, care să facă din statul mic „o stîncă solidă și de neclintit în calea curenților schimbători ai relațiilor internaționale” [12, p.140]. Concepția politicii externe a Republicii Moldova, fundamentată pe principii standard (nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță, reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice), prevede afirmarea țării în calitate de factor stabilizator pe plan regional ca fiind una dintre prioritățile importante ale politicii externe [13]. Acest obiectiv impune o activitate complexă, independentă în politica externă, însă analiza evenimentelor internaționale, precum și a relațiilor bilaterale și multilaterale ale Republicii Moldova denotă că a fost uneori exagerat de afectuoasă față de Federația Rusă. În afară de gafele diplomatice, promovarea politicii externe active este inhibată și de neutralitatea permanentă care a fost declarată, principiu aflat la baza adoptării Concepției securității naționale. De fapt, art.11 al Constituției Republicii Moldova prevede statutul de neutralitate permanentă pentru a face ilegală dislocarea trupelor militare rusești pe teritoriul său (contingentul militar din raioanele de est). Pînă la Summitul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Istanbul din noiembrie 1999, Federația Rusă s-a dovedit a fi indiferentă față de prevederile constituționale ale Republicii Moldova, condiționînd retragerea trupelor cu sincronizarea soluționării conflictului transnistrean. În cadrul Summitului, Federația Rusă a anunțat evacuarea trupelor sale, dar nu atît din afecțiune față de statutul de neutralitate, cît pentru a-și compensa prezența militară excesivă în Caucazul de Nord, precum și a nu agrava definitiv relațiile cu Occidentul, de care depinde financiar. Cert este că Federația Rusă ar prefera să fie anulat statutul de neutralitate permanen-

tă a Republicii Moldova pentru a-și legitima prezența militară în regiunea de est, dar această prevedere constituțională oferă garanții sigure Federației Ruse că Republica Moldova nu va putea adera la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

2. Factorii externi sînt în măsură să influențeze determinant securitatea unui stat mic, fie în contextul unor procese de dimensiuni globale sau continentale (extinderea UE sau NATO), fie prin relațiile dominante între anumite mari puteri, fie prin politicile promovate de anumite mari puteri față de statele mici. Dacă se întîmplă în istorie ca statele mici să supraviețuiască, aceasta datorită faptului că îndeplinesc (uneori numai temporar) anumite funcții în aranjamentele de securitate ale marilor puteri. Factorii externi cu impact direct asupra geopoliticii securității naționale a Republicii Moldova sînt:

a. frontierele comune ale Organizației Tratatului Nord-Atlantic / Uniunii Europene au schimbat atitudinea acestor instituții de cooperare față de Republica Moldova doar într-o anumită măsură, implementarea IPAP (2006-2010, 2010-2014, 2014-2016) a sporit atenția din partea autorităților comunitare și euroatlantice pe marginea identificării soluțiilor conflictului din raioanele de est în contextul diminuării nivelului de securitate regională;

b. noua direcție de extindere a Organizației Tratatului Atlanticului de Nord pe flancul sudic (aderarea în 2009 a Croației și Albaniei). Procesul decizional al direcției de extindere depinde de relațiile dintre actorii majori ai Alianței (SUA, Marea Britanie, Franța, Germania și Italia) și de ponderea fiecărui în acest proces, marile puteri angajîndu-se în polemică privind modalitățile de suportare a costurilor și direcțiile prioritare de extinderii, vizîndu-se dimensiunile militară propriu-zisă și politică. Franța și Italia sînt de părere că Organizația Nord-Atlantică ar trebui să-și extindă flancul sudic, pentru a putea preveni declanșarea unor noi conflicte în această zonă. În opinia lui V.Cibotaru, anume acest scenariu este de interes major pentru Republica Moldova, beneficiile imediate fiind mai mari comparativ cu oricare altă evoluție posibilă a procesului [14, p.16-17];

c. amplasarea în România și Polonia a noii generații de interceptoare din cadrul sistemului scutului american de apărare antirachetă;

d. identificarea noilor furnizori, diversificarea surselor și a rutelor de aprovizionare cu hidrocarburi de către statele membre ale Uniunii Europene oferă posibilități pentru participarea Republicii Moldova la proiecte energetice regionale, cum ar fi Nabucco (vezi Fig. A1.11.), Trans-Anatolian (TANAP) (vezi Fig. A1.16.), Azerbaidjan – Georgia – România Intercon-

nector (AGRI) (vezi *Fig. A1.17.*), gaz provenit din regiunea Mării Caspice, și proiecte care încep în regiunea Golfului Persic - Gazoductul Islamic (Iran, Irak, Siria, Europa) și Gazoductul Qatar (Arabia Saudită, Iordania, Siria, Turcia, Europa) (vezi *Fig. A1.14., A1.15.*), proiecte care ar putea să consolideze dimensiunea energetică a securității naționale a Republicii Moldova.

Z. Brzezinski a subliniat că procesele integraționiste ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene orientate spre Europa de Sud-Est provoacă indubitabil reacție simetrică din partea Federației Ruse pentru a-și reitera poziția sa de mare putere în raport cu SUA (vezi *Fig. A1.20.*). În cele din urmă, miza acestui efort este rolul SUA pe termen lung în Europa (vezi *Fig. A1.18.*). În opinia sa, o nouă Europă încă se conturează și dacă va rămîne din punct de vedere geopolitic o parte a spațiului euroatlantic, extinderea Organizației Tratatului Atlanticului de Nord este esențială [15, p.94]. E.Bădălan menționează rolul determinant al Federației Ruse și SUA în Europa de Sud-Est asupra procesului de stabilizare și securitate regională, precedat de acomodare geopolitică de lungă durată, cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova. Statele din Europa de Sud-Est vor continua să aibă dificultăți în conturarea politicii externe, dar se vor manifesta și ca elemente-cheie în relațiile dintre Organizația Tratatului Atlanticului de Nord/ Uniunea Europeană și Federația Rusă. Pentru a soluționa problemele de securitate din zonă, se impune implicarea OSCE și a UE prin Politica Externă și de Securitate Comună și Politica Europeană de Securitate și Apărare Comuna [16, p.22-23]. Considerăm că în urma confruntărilor geopolitice dintre SUA și Federația Rusă pentru sfera de influență din Europa de Est și de Sud-Est se constată existența unor repercusiuni care determină dinamica evoluției securității naționale a Republicii Moldova (vezi *Fig. A1.18., A1.20.*). Concentrarea SUA pe problemele de securitate euroatlantică creează premise favorabile pentru consolidarea Uniunii Europene în calitate de actor autonom în cadrul relațiilor internaționale. Prin urmare, ultima va fi capabilă să soluționeze mai eficient și în termene rezonabile problemele interne, ceea ce concomitent va însemna fortificarea Politicii de Securitate și Apărare a Uniunii Europene, dar și a politicilor în domeniul extinderii. Acest lucru va spori șansele Republicii Moldova de a se integra în spațiul european [17, p.172-173].

În opinia noastră, în condițiile noilor reconfigurări geopolitice din Europa de Sud-Est se manifestă, mai pregnant ca niciodată, pe de o parte, tendința marilor puteri ale scenei internaționale de a-și exercita puterea în plan regional, iar pe de alta, jocurile de putere marcate de eforturi ale statelor mici și mijlocii de a ieși din sfera de influență a unor state

și de a intra în altele, unde pot să-și apere și să-și promoveze mai bine interesele. Conjunctura geopolitică a securității regionale din Europa de Sud-Est în perioada postrăzboi rece a fost determinată de replierile intereselor geostrategice ale Organizației Nord-Atlantice /Uniunii Europene și Federației Ruse (vezi *Fig. A1. 19., A1.20.*), ultima și-a anunțat revenirea anexînd Crimeea și implicîndu-se în conflict militar de tip hibrid cu Ucraina, care îmbină strategii și tactici de război convențional, de gherilă urbană și cu aplicarea mijloacelor informaționale. Conflictul militar dintre Rusia și Ucraina a fost precedat de altul, cu Georgia, soldat cu recunoașterea de către Federația Rusă a independenței Osetiei de Sud și a Abhaziei, dar și cu înghețarea conflictului declanșat anterior în raioanele de est ale Republicii Moldova, toate avînd o semnificație geopolitică de protejare a sferei sale de influență și împotrivire a extinderii Organizației Nord-Atlantice /Uniunii Europene spre Est, apelînd și la forța militară în vederea contracarării acest proces (vezi *Fig. A1.2., A1.20.*). Alt aspect important al redimensionării intereselor geopolitice ale marilor puteri implicate în confruntările geostrategice din Europa de Sud-Est se referă la nerespectarea angajamentelor de către Federația Rusă în cadrul unor acorduri de securitate regională, invocîndu-se motivul că respectarea lor subminează securitatea națională. Totodată, la Summitul OSCE de la Istanbul din 1999, prin Declarația Finală s-a consemnat intrarea în vigoare a Tratatului privind Forțele Armate Convenționale din Europa (FACE) revizuit, Rusia asumîndu-și angajamentul privind retragerea armamentului și trupelor sale staționate pe teritoriul Republicii Moldova și al Georgiei, care n-a fost respectat [18, p.22-23].

I. Chifu subliniază că angajamentul în cauză n-a fost respectat, Federația Rusă sistînd în 2007 aplicarea Tratatului FACE, iar în 2015 a luat decizia să întrerupă participarea la întrunirile grupului comun consultativ, suspendarea devenind completă și definitivă în cadrul Tratatului dat [19, p.19-20]. În accepția noastră, sistarea îi va permite în mod unilateral suplinirea cu armament convențional a contingentelor militare, fără înștiințarea partenerilor occidentali, înclinînd balanța de securitate regională în favoarea sa. Relevanța acțiunilor privind noua extindere a Organizației Nord-Atlantice spre Sud, precedată de aderarea în anul 2004 a statelor din imediata proximitate cu Federația Rusă și amplasarea noilor elemente ale scutului american de apărare antirachetă, urmărind asigurarea unei protecții sporite a SUA împotriva atacurilor cu rachete balistice intercontinentale, dar și implicarea directă în conflictul militar din Siria atît a SUA în calitate de lider al coaliției internaționale împotriva

organizației teroriste sunnite Statul Islamic și regimului Bashar al-Assad, cât și a Federației Ruse, susținând forțele militare guvernamentale care luptă împotriva forțelor de opoziție, acțiuni precedate de viziuni divergente cu privire la instaurarea păcii în Orientul Mijlociu, a amplificat serios confruntarea geopolitică/geostrategică dintre marii actori implicați în asigurarea securității regionale, dar și celei internaționale. Reconfigurările în plin proces denotă restructurarea intereselor geopolitice ale Statelor Unite, ale Organizației Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene pe de o parte, dar și ale Federației Ruse pe de alta, edificându-se un context regional nou de securitate, cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova (vezi Fig. A1.18., A1.19., A1.20.) [18, p.23].

Ig. Antonov este de părere că Statele Unite ale Americii justifică instalarea dispozitivului militar prin promptitudinea combaterii potențialelor intenții belicoase ale Coreei de Nord și ale Iranului sau a unui eventual atac nuclear terorist lansat din Orientul Mijlociu. Federația Rusă a fost invitată să împărtășească cu SUA noua viziune asupra securității în Eurasia, dar acest deziderat nu s-a materializat. Dimpotrivă, Federația Rusă se simte amenințată și frustrată de proiectul militar american, pe care îl percepe ca fiind mai degrabă îndreptat împotriva sa decât a amenințărilor de tip terorist [20]. Constatăm, în același timp cu certitudine, că alte surse care au alimentat disjunția geopolitică dintre Statele Unite ale Americii/ Organizația Nord-Atlantică/ Uniunea Europeană și Federația Rusă sînt: instalarea bazelor militare la Marea Neagră în România și Bulgaria (care să permită poziționarea SUA în proximitatea Orientului Mijlociu, dar și a resurselor energetice din perimetrul Mării Caspice, de interes vital și pentru Federația Rusă), recunoașterea independenței Kosovo, repetatele intervenții americane în politica internă a Republicii Moldova, a Ucrainei și a Georgiei. În subsidiar, ostilitatea Federației Ruse este alimentată de larg răspîndita convingere că nu a primit nimic important în schimbul sprijinului acordat SUA după 11 septembrie 2001. De fapt, Federația Rusă nu acceptă modelul de ordine mondială pe care o numește unipolară, dat fiind că se dovedește a fi „instabilă și amenințată de conflicte”, exprimînd preferința pentru multipolaritate. I. Chifu acreditează opinia că există regiuni în care Federația Rusă are interese privilegiate, acestea fiind sfere de influență care înglobează Georgia, Ucraina, Republica Moldova, alte state vecine din Europa și Asia, dar și regiuni în care expres și-a arogat dreptul de a sancționa orice modificare de securitate sau de a sancționa schimbările ce-i afectează interesele, iar aici pot fi incluse și state din Atlanticul de Nord și Uniunea Europeană, precum Țările Baltice, Polonia,

Cehia, Slovacia, Ungaria, Bulgaria sau România. Potrivit reacțiilor la instalarea scutului antirachetă sau referitor la dislocarea bazelor militare ale Organizației Nord-Atlantice în proximitatea spațiului pontic, Federația Rusă intenționează să-și întărească escadrila aeriană din Crimeea cu bombardiere strategice pentru a echilibra balanța militară cu sistemul de apărare antirachetă de la Deveselu. Pe lângă escadrila de bombardiere, în Crimeea urmează să fie dislocate complexe de rachete „Eskander” ,cu încărcătură nucleară, același tip de rachete Rusia le va amplasa și în regiunea Kaliningrad. Autoritățile centrale ale Federației Ruse apreciază că viitorul relațiilor internaționale ar depinde de partenerii și prietenii săi, care au de ales în a-i recunoaște drepturile și privilegiile de a acționa unilateral în sfera sa de influență geopolitică, context precedat de divergențe cu privire la amplasarea sistemului de apărare antirachetă în România și în Polonia. În timp ce Statele Unite își motivează intenția prin necesitatea de apărare a aliaților în fața pericolului iranian, Federația Rusă face referire la ultimul Acord al marilor puteri cu Iranul privind programul nuclear [3, p.35]. Sîntem de părere că în perioada de confruntare dintre Federația Rusă și Occident (SUA, NATO și UE), care va dura atît timp cît Rusia va avea resurse să o susțină, situația riscă să degenereze în confruntări armate în zona de frontieră a Organizației Nord-Atlantice/ Uniunii Europene și Federației Ruse, mai ales în Ucraina, iar spații potențiale de conflict armat ar putea fi declanșate în Republica Moldova, Georgia și Azerbaidjan [18, p.24].

O. Serebrian și V. Croitoru au specificat, sintetizînd luările de poziție referitoare la situația geopolitică/geostrategică a Republicii Moldova, aserțiune pe care am avansat-o și noi, că din punctul de vedere al amplasării și al conjuncturii regionale de securitate, Republica Moldova se regăsește la confluența intereselor geopolitice a două mari puteri – Organizația Nord-Atlantică/ Uniunea Europeană și Federația Rusă/OTSC (vezi Fig. A1.6.), formîndu-se o *zonă-tampon* de securitate, care exercită presiune geopolitică asupra securității naționale a Republicii Moldova, exprimată prin importanța atribuită datorită interferenței a doi factori geostrategici regionali semnificativi, și anume: importanța strategică pentru Federația Rusă (cea mai avansată bază militară spre Vest, mai ales din perspectiva vecinătății strategice cu NATO și UE) și relevanța pentru Uniunea Europeană (furnizor de insecuritate, care se încadrează în categoria riscurilor asimetrice, dar și convenționale la adresa securității europene), depunînd eforturi pentru a-și consolida pozițiile. Federația Rusă încearcă să-și mențină influența în Republica Moldova prin conservarea conflictului transnistrean și susținerea comunității rusești. Conflictul din raioanele

de est ale Republicii Moldova reprezintă unul dintre cele mai dificile aspecte ale relațiilor dintre părți, deoarece refuzul Rusiei de a accepta soluționarea rezultă nu doar din raporturile cu Republica Moldova, dar și cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană. Pentru Federația Rusă, menținerea controlului asupra raioanelor de est ale Republicii Moldova reprezintă o modalitate de blocare a extinderii Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene, dat fiind că Rusia depune toate eforturile pentru a-și menține statutul de actor geopolitic important, folosind diverse instrumente politice, economice, militare și informaționale, periclitițind, astfel, securitatea națională a Republicii Moldova.

După declararea independenței, Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, urmărind să-și fixeze și să-și realizeze obiectivele reieșind din necesitatea asigurării intereselor naționale. Potențialul geopolitic de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova nu este sub nicio formă avantajos în raport cu marile puteri, ordine care provine din indicatorii economici, demografici și spațiali, din perspectivă geostrategică reprezintă element al unei scheme mult mai extinse, a cărei centru se regăsește în spațiul Mării Negre [22,p.147-148]. Potrivit lui V. Croitoru, actualmente coliziunea dintre Occident și Federația Rusă este orientată asupra controlului spațiului pontic, care leagă, din punct de vedere geoeconomic, Uniunea Europeană cu zonele foarte bogate în resurse energetice, cum ar fi Bazinul Caspic, Asia Mijlocie și Golful Persic. Republica Moldova este importantă din punct de vedere geostrategic atât pentru Europa, cât și pentru Federația Rusă, ambele părți depun eforturi în acest sens: Federația Rusă încearcă să-și mențină influența prin conservarea conflictului transnistrean și susținerea comunității rusești, problema raioanelor de est reprezentând unul dintre cele mai dificile aspecte ale relațiilor dintre părți, deoarece refuzul Rusiei de a accepta soluționarea ei rezultă nu doar din raporturile cu Republica Moldova, dar și cu Statele Unite ale Americii, Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană. Menținerea controlului asupra raioanelor de est ale Republicii Moldova reprezintă o modalitate de blocare a extinderii Tratatului Atlanticului de Nord și a Uniunii Europene spre Est, dar și de realizare a dezideratului privind amplificarea potențialului geopolitic și redobândirii statutului de supraputere [23, p.343-345].

M.-C. Neacșu și S. Neguț extind abordarea supoziției poziționării Republicii Moldova la interferența intereselor geopolitice ale marilor puteri, susținând că odată cu sfârșitul războiului rece și multiplicarea ac-

torilor internaționali s-a edificat contextul care a sporit dinamica frontierei geopolitice dintre Occident și Federația Rusă. Reculul URSS a provocat avansul geostrategic al Occidentului către estul continentului și a împins frontiera geopolitică către granițele Federației Ruse, conjunctură ce a generat repunerea Rusiei în logica războiului rece, cursa înarmării fiind înlocuită cu cursa frînării avansului structurilor euroatlantice spre Est și recîstigării a cît mai multe *capete de pod* în fosta sferă de influență. În acest sens, a devenit vital pentru Rusia controlul unor republici foste unioniste, precum Republica Moldova, Ucraina și Belarus, considerate că formează un cordon de securitate în fața granițelor sale. Drept urmare, principala consecință a acestui fapt reprezintă reactivarea *zonei-tampon* între cei doi poli de putere, care se înscrie, din punct de vedere teritorial, pe aliniamentul ponto-baltic. Luînd ca bază intersecția complexă a intereselor geopolitice regionale ale marilor puteri în proximitatea imediată a Rusiei, care aspiră la statutul de mare putere, potențialul ei de a genera *zone-gri* rămîne destul de ridicat. Experții împărtășesc ipoteza că, chiar dacă structurile occidentale au avansat mult spre Est, restrîngînd substanțial sfera de influență a Federației Ruse, conceptul de *zonă-gri* se dovedește a fi un instrument esențial de politică externă, ca soluție temporară, pentru a ține departe Occidentul de granițele sale, dincolo de cordonul de securitate, pînă la securizarea unor poziții viitoare ale Federației Ruse [24, p. 46-48].

Subliniem că în vederea asigurării securității unui stat mic, cum este și Republica Moldova, contează nu atît dimensiunea geografică, cît amplasarea geopolitică prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale marilor puteri. Avantajele și riscurile, ca urmare a reconfigurărilor geopolitice regionale, precedate de conjunctura în care s-a pomenit Republica Moldova, denotă existența atît a posibilităților privind diminuarea provocărilor la adresa securității naționale, care poate fi consolidată numai prin abandonarea *zonei-tampon*, făcînd uz de mecanisme integraționiste de orientare europeană, cît și a probabilității conservării statutului de *stat-tampon* între Organizația Nord-Atlantică/ Uniunea Europeană și Federația Rusă cu păstrarea statutului de neutralitate permanentă, desconsiderat de Rusia prin păstrarea contingentului militar și a munițiilor în raioanele de est ale Republicii Moldova și sistarea relațiilor de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică/ Uniunea Europeană pe dimensiunea securitate și apărare. În consecință, se vor amplifica amenințările și intensifica riscurile, diminuîndu-se capacitatea de asigurare a securității naționale [18, p.25-26]. C. Manolache menționează că Republica Moldova depune eforturi pentru asigurarea securității

naționale prin contracararea și minimizarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților de sorginte externă, care se manifestă cu intensitate variată în diferite perioade. Unele amenințări și riscuri se perpetuează, important fiind de a regîndi politicile de asigurare a securității și de a reconfigura sistemul național de securitate în contextul proliferării pericolelor reale și potențiale, sistemice și asistemice [25, p.298]. Subliniem că Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice ale actorilor majori, factorii externi fiind în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, deoarece este impus să promoveze o politică externă activă [26, p.177].

În același timp, datorită situației geopolitice create, Republica Moldova încearcă sporadic și neconvingător să intre în scheme regionale care ar permite să părăsească arealul de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva de transcendere a situației geopolitice de conflict poate fi regîndită și prin dezbateră ideii de integrare în structurile Alianței Atlanticului de Nord, presupunînd însă includerea Republicii Moldova cu întregul teritoriu recunoscut internațional [27, p.128]. M. Leonard și N. Popescu sînt de părere că statutul de membru al Tratatului Atlanticului de Nord al Republicii Moldova ar activa mecanismul faptului împlinit, făcînd realizarea controlului și influenței Federației Ruse mult mai dificile și mai costisitoare. Vulnerabilitatea statelor a provocat întotdeauna agresiune din exterior, iar costul agresiunii împotriva Republicii Moldova în calitate de membru Organizației Nord-Atlantice ar crește, pe cînd potențialele beneficii ar deveni mai puțin evidente. Acest lucru ar descuraja comportamentul beligerant, fie direct, fie indirect al Federației Ruse, și ar impune să caute strategii de cooperare conciliantă cu Republica Moldova [28, p.13].

Considerăm că securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient prin realizarea integrării euroatlantice, cu atît mai mult cît însăși neutralitatea permanentă s-a dovedit a fi, potrivit evaluării lui N. Osmochescu, unul din inițiatorii legiferării acestei calități, „o ficțiune” [29, p.183]. Totodată, amendarea articolelor 11(1) și 142(1) „prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată, care solicită voință politică, eforturi de caracter instituțional, transformări esențiale la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficiile și costurile de integrare” [30, p.207]. Este de precizat însă că „abrogarea statutului de neutralitate permanentă nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, calitatea de stat membru al Organizației

Tratatului Atlanticului de Nord fiind în măsură cel mai eficient să-i asigure securitatea națională, datorită articolului 5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949” [30, p.208], pe când integritatea teritorială, conform lui A. Burian, prea puțin probabil, din cauza că „transnistria va deveni imediat un fel de regiune Kaliningrad la Marea Neagră”, dacă se va separa de Republica Moldova [5, p.357]. S. Nazaria este de altă părere, considerînd că însăși solicitarea de aderare la Organizația Nord-Atlantică vine în contradicție cu interesele cardinale ale Republicii Moldova și ale cetățenilor săi [31, p.630], opinie catalogată de Yu. Josanu drept neîntemeiată, remarcînd că interesele geopolitice de securitate ale Republicii Moldova presupun cel puțin „o echilibrare” a relațiilor asimetrice cu Federația Rusă prin apropierea de structurile europene [32, p.200]. Aderarea la Organizația Atlanticului de Nord, în accepția lui Ig. Munteanu, presupune înțelegerea beneficiilor, costurilor și mizei acestei relații strategice întemeiate pe un sistem de valori care fac societatea mult mai apropiată de comunitatea europeană decît se crede, în general. M. Walker afirmă că pe lîngă necesitatea de a obține un nivel de securitate cît mai eficient, Republica Moldova are nevoie de Alianța Nord-Atlantică pentru a accelera aderarea la Uniunea Europeană: autoritățile Republicii Moldova trebuie să conștientizeze faptul că Tratatul Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană sînt două părți ale aceleeași monede [33, p.465]. În același context de supoziții, R. Art susține că unicul mijloc de a accelera procesul de aderare la Uniunea Europeană este afilierea la Organizația Nord-Atlantică. Dezvoltarea unei cooperări strînse cu Alianța Atlanticului de Nord în cadrul programelor de tip Parteneriat pentru Pace nu ar înlocui în niciun caz beneficiile oferite de calitatea de membru deplin al Organizației Nord-Atlantice: Republica Moldova necesită obținerea statutului de membru NATO pentru a-și asigura securitatea. Tratatul Atlanticului de Nord de-a lungul existenței sale, a asigurat securitatea statelor membre utilizînd factorul de descurajare și oferă securitate, fiindcă este o organizație care are drept scop prevenirea agresiunii prin descurajarea ei. Republica Moldova, fiind o putere mică, reclamă un garant real al securității, care ar descuraja un atac militar din afară și care va consolida instituțiile sale făcîndu-le mai rezistente în fața agresiunii externe indirecte. Tendința crescîndă de a utiliza forțele militare în contextul geopolitic actual și agresiunea militară contra unui membru al Comunității Statelor Independente determină caracterul și mai stringent al acestei necesități [34, p.28].

În opinia noastră, deși Federația Rusă consecvent prezintă Tratatul Atlanticului de Nord ca organizație care practică extindere agresivă a

hotarelor sale spre Est, Organizația Nord-Atlantică nu manifestă interes deosebit pentru acceptarea Republicii Moldova. Este în interesul Republicii Moldova de a adera la Organizația Nord-Atlantică, mai ales în condițiile că Republica Moldova nu dispune de potențial militar însemnat care ar oferi contribuție substanțială la capacitățile militare ale Tratatului Nord-Atlantic, fiind de fapt un candidat pentru beneficii. Unele state membre NATO sînt de asemenea îngrijorate de apariția anumitor costuri politice în legătură cu o posibilă integrare a Republicii Moldova dată fiind opoziția puternică a Federației Ruse [27, p.129-130]. Reflecțiile lui T. Sandler se înscriu în logica convențională, potrivit căreia, pînă cînd Ucraina nu va adera la NATO, acceptarea Republicii Moldova va fi mai costisitoare pentru Organizația Nord-Atlantică, deoarece Republica Moldova nu contribuie la reducerea hotarelor interioare, necesare de protejat. Dacă Ucraina devine membru NATO, atunci Alianța ar putea avea interes mai mare să includă și Republica Moldova. Totodată, vor exista și considerente geopolitice, deoarece Republica Moldova „neutră” ar putea mai mult să devină un satelit al Federației Ruse, găzduind, sub anumite pretexte inventate, fie „pentru menținerea păcii”, fie „antiterorism”, o bază militară rusă [35, p.742].

Conform lui W. Thompson, orice stat care tinde să acționeze ca un actor politic suveran în relațiile internaționale trebuie să întreprindă măsuri pentru propria securitate și să plătească pentru a le onora. Această năzuință este costisitoare, încercarea de a o promova de unul singur este mult mai costisitoare decît atunci cînd statul s-ar afilia la o înțelegere de securitate colectivă. Asigurarea securității naționale și integrității teritoriale de unul singur, pentru statele mici cum este Republica Moldova, se dovedește a fi, în majoritatea cazurilor, o afacere imposibilă [36, p.617]. O.Knudsen abordează noțiunea de neutralitate prin prisma opțiunii de acomodare: neutralitatea se solicită din partea unui stat vecin pentru a garanta că nu va fi lansat niciun atac asupra „marii puteri” de pe teritoriul statului vecin. Republica Moldova nu este vecinul imediat al Federației Ruse, iar cererea (neutralității Republicii Moldova de către Federația Rusă) este mai curînd determinată de intenția de a nu-i permite aderarea la Organizația Nord-Atlantică. Federația Rusă impune neutralitatea Republicii Moldova în scopul de a preveni plecarea ei sub umbrela protecție a Occidentului [37, p.64]. C. Hemmer și P. Katzenstein afirmă că există o explicație suplimentară de ce Federația Rusă ar dori să prevină aderarea Republicii Moldova la Tratatul Nord-Atlantic și la Uniunea Europeană: Federația Rusă dorește să mențină regionalismul cu rădăcini sovietice, acestea atașează Republica Moldova de Federația Rusă prin legături eco-

nomice, sociale și politice. Aderarea la Alianța Nord-Atlantică va diminua treptat influența acestui regionalism, integrând-o în regiunile occidentale. Se cuvine de subliniat că regiunile în calitate de construcții politice nu sînt stabilite de geografie, deși sînt descrise în termeni geografici. Însă, chiar și regiunile firești sînt produsul creării politice, fiind susceptibile tentativelor de reconstruire [38, p.575].

Prin urmare, Republica Moldova, datorită poziției sale geopolitice, se regăsește într-un areal de maximă intensitate geopolitică/geostrategică (vezi *Fig. A1.1.*). Teritoriul Republicii Moldova nu reprezintă decît un segment al liniei de demarcațiune dintre Organizația Nord-Atlantică/Uniunea Europeană, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de alta. După 2004 și 2007, cînd Republica Moldova a devenit stat limitrof cu spațiul Alianței Nord-Atlantice/Uniunii Europene, situația geopolitică a capătat noi configurații, care necesită idei și acțiuni adecvate.

Conform datelor barometrelor de opinie publică, realizate în perioada 2010-2015, se atestă o fluctuație nesemnificativă cu privire la neutralitatea permanentă și aderarea la NATO ca soluții pentru asigurarea securității naționale a Republicii Moldova (vezi *Tabelul A2.1.; Tabelul A2.2.*) [39]. Este important de subliniat faptul că aceste fluctuații au loc în condițiile noilor replieri geopolitice din Europa de Sud-Est, prefigurîndu-se o instabilitate regională precedată de conflictul militar dintre Federația Rusă și Ucraina.

Așadar, sintagma *putere slabă* desemnează state cu un potențial militar și economic redus, lipsite de suficientă capacitate de a se impune în relațiile internaționale. Securitatea lor este diminuată dacă nu se regăsesc într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională și dacă nu au vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri. Din acest punct de vedere, Republica Moldova este eminamente o *putere mică/putere slabă*, securitatea căreia se dovedește a fi vulnerabilă la amenințările și riscurile care sînt generate ca urmare a impactului confruntărilor intereselor geopolitice ale marilor puteri asupra *zonei-tampon* și spațiului civilizațional-cultural în care este poziționată, fapt care impune promovarea unei politici externe flexibile, urmărindu-se realizarea intereselor naționale, inclusiv asigurarea securității sale naționale.

2.2. Opțiuni de consolidare a securității politice a Republicii Moldova: aspecte geopolitice

După încheierea războiului rece s-au produs multiple replieri geopolitice și redimensionări ale intereselor actorilor internaționali, statali și nestatali, în urma cărora mai multe state din spațiul postsovietic și post-socialist s-au văzut libere să-și hotărască destinul, inclusiv Republica Moldova, în contextul proceselor europene de democratizare. Federația Rusă de asemenea s-a angajat plenar în aceste procese, chiar dacă dispunea de un potențial slăbit, iar în tentativa de a nu pierde influența geopolitică asupra proximității europene a elaborat și aplicat unele strategii și doctrine noi care prevedeau susținerea mișcărilor secesioniste pe teritoriul postsovietic prin păstrarea contingentelor militare, armamentelor și munițiilor [1, p.44]. După destrămarea sistemului comunist și prăbușirea Uniunii Sovietice, susține C. Manolache, Federația Rusă nu renunță la pretențiile sale hegemonice din spațiul postsovietic, iar lumea europeană occidentală nu oferă tot sprijinul politic, economic și militar în dezvoltarea democratică a țărilor din această parte a Europei [2, p.67-68]. Ținem să subliniem că Federația Rusă, ca și orice alt stat suveran, independent și internațional recunoscut, are toate drepturile să-și realizeze interesele naționale, inclusiv pe coordonata geopolitică, însă nu prin intimidarea altor actor statali în interiorul frontierelor sale naționale și ingerințe în afacerile interne, încălcând principiile dreptului internațional, chiar dacă deseori interpretabile, în special de marile puteri.

Incontestabil este că marile puteri exercită presiuni prin diferite metode asupra statelor din zonele de interes geopolitic/geostrategic. Relațiile geopolitice concurențiale dintre Statele Unite ale Americii/ Organizația Nord-Atlantică/ Uniunea Europeană, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de alta, în spațiul Europei de Sud-Est influențează procesele de europeizare și euroatlantizare din Republica Moldova, având impact asupra dimensiunii politice a securității naționale. Necesitatea unei analize a evenimentelor care s-au produs în contextul promovării intereselor geopolitice în relațiile dintre marile puteri, determinând conjunctura politicii mondiale, poate reliefa evoluția evenimentelor conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, identificată ca principala amenințare la adresa securității naționale, periclitând interesele naționale ale Republicii Moldova, care rezidă în asigurarea și apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale, elemente care alcătuiesc dimensiunea politică a securității naționale a Republicii Moldova.

Acțiunile importante care au impulsionat relațiile dintre marile puteri în cadrul sistemului de securitate internațională au fost: declanșarea luptei împotriva terorismului internațional de către SUA după evenimentele din 11 septembrie 2001 prin operațiunile antiteroriste din Afganistan în 2002 și din Irak în 2003, urmate de desfășurarea de către Alianța Nord-Atlantică a misiunii Forța internațională de asistență pentru securitate în Afganistan; coagularea eforturilor internaționale de luptă împotriva formațiunii statul islamic; recunoașterea independenței de stat a regiunii Kosovo de mai multe state, inclusiv din cadrul Uniunii Europene; conflictul militar între Federația Rusă și Georgia din 2008, care s-a soldat cu recunoașterea de către prima a independenței Osetiei de Sud și a Abhaziei: anexarea peninsulei Crimeea și orașului Sevastopol de către Federația Rusă, urmate de declanșarea unui război neoconvențional de tip hibrid în Ucraina și impunerea de către Occident a sancțiunilor economice, financiar-bancare și sistarea relațiilor de colaborare militară, provocând, la rândul lor, contramăsuri; desfășurarea elementelor sistemului american de apărare antirachetă pe teritoriul statelor membre NATO, România, Polonia, urmînd ca și Danemarca să se alăture la acest proiect; susținerea de către SUA a politicii de integrare a Republicii Moldova, Georgiei și Ucrainei în Uniunea Europeană și intensificării relațiilor de colaborare cu Alianța Nord-Atlantică în domeniul securității naționale și regionale.

În opinia noastră, Republica Moldova se află într-un spațiu de înaltă intensitate geopolitică, reprezentînd teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este oportun de a transfera această linie spre Est, redimensionînd esențial aranjamentele de cooperare și securitate prin aprofundarea relațiilor cu Uniunea Europeană, inclusiv pe contul structurilor specializate sud-est europene, și cu Alianța Nord-Atlantică, luînd parte la programele și politicile care ar permite impulsionarea procesului de reglementare a conflictului din raioanele de est [3, p. 178]. Potrivit opiniei lui V. Croitoru, competiția dintre Statele Unite ale Americii/ Organizația Nord-Atlantică/ Uniunea Europeană și Federația Rusă în spațiul postsovietic are valențe de ordin geopolitic, regăsindu-se interese geostrategice și economice, dar schimbarea balanței geopolitice în favoarea unei părți determină statutul geopolitic al concurențelor. Cu cît mai mult se va extinde Organizația Nord-Atlantică/ Uniunea Europeană, cu atît potențialul geopolitic se va mări, afectînd nu doar capacitatea geopolitică a Federației Ruse, dar și statutul ei internațional. Federația Rusă, pierzînd treptat sfera sa „tradițională” de control în favoarea altor puteri, Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, a

declanșat componenta militară a secesionismului pe teritoriile Republicii Moldova (1992), Georgiei (2008) și Ucrainei (2014) în vederea destabilizării situației interne și, ulterior, dezintegrării acestora, cu recunoașterea independenței și anexarea teritoriilor separatiste, ancorându-le astfel în sfera sa de influență geopolitică [4, p.342-343]. D. Dungaciu este de părere că amenințările la adresa securității politice a Republicii Moldova se datorează mai ales condițiilor geopolitice specifice în care și-a făcut apariția și se dezvoltă Republica Moldova: un teritoriu mic, situat între Ucraina și România, lipsit de resurse naturale importante, cu populație în principal rurală, cu economie preponderent agrară, o regiune caracterizată de un vid de securitate, dominată de ambițiile Federației Ruse de a o ține în propria zonă de interese, combinată cu lipsa unei strategii coerente a Uniunii Europene și Alianței Nord-Atlantice pentru zona în cauză, la care se mai adaugă lipsa unei viziuni geostrategice a clasei politice din Republica Moldova asupra politicii externe [5, p.272]. Subliniem că în ultimul timp s-au produs schimbări importante în arealul geopolitic în care este plasată Republica Moldova: datorită reconfigurării conjuncturii geostrategice din Europa de Sud-Est, ca urmare a evenimentelor din Ucraina din 2014 și a unor procese integraționiste din regiunea Balcanilor de Vest, SUA/NATO/UE au intensificat prezența în spațiul pontic, amplificând interesul față de Republica Moldova, considerată un stat limitrof, cu prezență militară a Federației Ruse pe teritoriul său, cu un conflict înghețat în raioanele de est, reprezentând amenințare la adresa securității regionale. În această ordine de idei, ținând cont de trăsăturile vulnerabile ale domeniului de securitate în raport cu factorul extern, dar și de valoarea lui substanțială în edificarea politicii de securitate națională a Republicii Moldova, ne-am propus să examinăm dimensiunea politică (a securității naționale a Republicii Moldova) prin prisma transformărilor geopolitice din Europa de Sud-Est în contextul relațiilor marilor puteri, care scoate în evidență starea de dependență și de subordonare a procesului de reglementare a conflictului din raioanele de est.

Considerăm că Republica Moldova nu va putea deveni un stat cu adevărat viabil atît timp cît va rămîne nesoluționată problema raioanelor de est, oportunitățile de reintegrare presupunînd expres conjunctură internațională favorabilă, dar care trebuie încadrată într-un context mult mai larg, însoțit și consolidat prin eforturi susținute și acțiuni concrete de caracter intern [6, p.203]. N. Popescu atribuie conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova un aspect internațional prin extinderea Uniunii Europene și Organizației Nord-Atlantice, constituind contextul

favorabil redefinirii geopoliticii regionale din Europa de Sud-Est și reconsiderării atitudinilor Occidentului asupra problemei transnistrene. În condițiile în care Republica Moldova se află la hotarele Uniunii Europene și Alianței Atlanticului de Nord, rămîne un factor de instabilitate regională, problemele sale interne sînt legate de existența regiunii secesioniste din raioanele est, care amenință securitatea națională, capătînd, în același timp, o nouă dimensiune internațională. Instituțiile europene nu mai percep conflictul transnistrean conform vechii paradigme, în care Federației Ruse i se recunoșteau anumite „drepturi speciale” în gestionarea crizelor din CSI. Acest lucru este valabil, cu predilecție, în cazul conflictului transnistrean, care afectează mult mai mult securitatea Uniunii Europene decît securitatea Federației Ruse [7, p.10]. Expertul atribuie impact deosebit trupelor ruse, care mențin status-quo-ul și interesele geopolitice ale Federației Ruse în regiune, iar procesul de reglementare transnistreană cunoaște un transfer din categoria unui conflict postsovietic „eurasiatic”, în care Federația Rusă ar avea un rol special, într-un conflict „european”, în care Uniunea Europeană ar trebui să joace un rol mai activ, mai ales în contextul determinării autorităților publice cu privire la implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană și Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător între Republica Moldova – Uniunea Europeană, pentru că interesele sale sînt afectate direct [8, p.109]. I. Stăvilă se pronunță în același context de idei, afirmînd că implicarea directă în procesul de negocieri a SUA și UE în calitate de observatori, de rînd cu OSCE, Federația Rusă și Ucraina în calitate de mediatori, inspiră un optimism plauzibil în soluționarea problemei transnistrene. Luați împreună, actorii internaționali dispun de potențialul și mijloacele politice și economice necesare pentru a contribui efectiv la reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova în baza unui compromis rezonabil, care să fie capabil să asigure un echilibru de interese geopolitice în această parte a Europei. Însă, în pofida multiplelor premise pozitive, planurilor rezonabile înaintate, eforturilor depuse și implicării mai multor actori cu pondere deosebită în afacerile internaționale, conflictul raioanelor de est nu a fost soluționat pînă în prezent din cauza caracterului său eminentamente geopolitic. Interesele imuabile ale Federației Ruse de a menține cu orice preț Republica Moldova în sfera sa de influență au determinat-o să pledeze, mai degrabă, în favoarea „înghețării” conflictului, decît să sprijine o soluție de compromis care ar răspunde cît se poate de adecvat intereselor tuturor actorilor implicați [9, p.153, 173].

În opinia lui O. Serebrian, conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova reprezintă un conflict doar geopolitic. Afirmatia precum că acest conflict ar fi unul de natură politică nu este relevantă, în cazul de față nu putem vorbi despre o confruntare de idei de ordin politic, de doctrine, de viziuni diferite privind modul de organizare și conducere a societății, de divergențe interetnice, interconfesionale sau ideologice, deoarece regiunea transnistreană are valoare geopolitică, altfel Federația Rusă n-ar fi insistat de la bun început asupra originii geopolitice a conflictului. Valoarea geopolitică a zonei transnistrene este una care prevede nu controlul Balcanilor și nici amenințarea Ucrainei, ci controlul Republicii Moldova. Pentru Republica Moldova regiunea transnistreană este chiar un factor de geopolitică dominantă, în opinia noastră, anume această valoare geopolitică este chintesența interferențelor de interese ale marilor puteri, având impact asupra securității regionale. Conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova este de esență geopolitică prin faptul că servește Federației Ruse drept instrument pentru a o menține în sfera sa de influență, oferindu-i o poziționare geostrategică într-o *zonă-gri*, exprimată prin riscuri politico-militare elevate și cu interes redus din partea investitorilor occidentali în eventualitatea unui viitor incert [10, p.106 -114]. Subliniem că în contextul evenimentelor din Ucraina, conflictele din Republica Moldova și Georgia denotă adevărata lor valoare geopolitică, fapt scos în prim-plan de către Federația Rusă în condițiile reducerii sferei sale de influență geopolitică, dar și de procesele integraționiste exercitate de NATO/UE, dezideratul geostrategic al Occidentului generând un interes sporit asupra securității regionale [1, p.47].

M.-C. Neacșu și S. Neguț indică asupra complexității gradului de importanță geopolitică a regiunii transnistrene, aceasta constituind un „detonator” veritabil pentru Federația Rusă cu valențe mai largi, precum menținerea Ucrainei în „menghină” și Republicii Moldova de parte de structurile euroatlantice. Practic, zona transnistreană este genul de instrument geopolitic al Federației Ruse și anume, un teritoriu mic, avanpost, în care Rusia menține starea cu efectul de congelator, ce menține regiunea pentru o perioadă în care Rusia va depăși criza prin care trece și își va putea garanta prin alte mijloace prezența [11, p.45-46]. O. Tomescu-Hatto exprimă opinia că, conflictul înghețat din regiunea estică a Republicii Moldova și prezența trupelor și munițiilor Federației Ruse pe teritoriul regiunii separatiste constituie o amenințare nu numai la adresa securității naționale a Republicii Moldova, dar și în plan regional. Regiunea a devenit o țintă a traficantilor de arme, droguri și ființe umane,

fiind destinate Europei de Sud-Est. În aceste condiții, dezideratul Uniunii Europene este identificarea unei soluții care ar însemna confirmarea rolului său de actor geostrategic important la nivel regional [12, p.272]. A. U. Gabanyi opinează că Republica Moldova „este un actor-cheie într-un nou joc geopolitic”: problema fundamentală pe dimensiunea securității politice a Republicii Moldova este conflictul transnistrean, considerând că soluționarea problemei rezidă în evacuarea contingentului militar, armamentelor și munițiilor de către Federația Rusă în contextul politicii de paritate a retragerii armamentelor din Europa de Sud-Est. „Conflictul din raioanele de est, prin faptul că rămîne nesoluționat, s-a transformat într-un statu-quo, iar Federația Rusă este interesată în păstrarea acestui statu-quo”. Totodată, expertul susține că în cazul în care regiunea secesionistă transnistreană se va desprinde de Republica Moldova, autoritățile centrale nu ar avea nimic de pierdut prin faptul că „Republica Moldova nu ar pierde nimic din teritoriul pe care îl controlează”. În schimb, Republica Moldova ar putea astfel să se apropie de Uniunea Europeană [13]. De aceeași părere este și A. Severin, care susține că problema transnistreană este un conflict între Republica Moldova și Federația Rusă, generat de dorința celei de-a doua de a-și găsi un rol postsovietic. În același timp, expertul evaluează interesele Federației Ruse în regiune, afirmând că politica externă a Rusiei este rațională și în baza acestor interese raționale poate fi constituit un dialog. Regiunea transnistreană este doar o parte a unei probleme care mai include Abhazia, Osetia de Sud, Crimeea și raioanele din sud-estul Ucrainei, soluția ar putea fi identificată la intersecția intereselor Federației Ruse, SUA și UE. În relațiile internaționale nu există legitimitate, ea se negociază la interferența intereselor geopolitice ale marilor puteri, alternative pentru Republica Moldova nefiind unificarea cu România sau independența sa, ci integrarea în Uniunea Europeană. Republica Moldova trebuie ancorată în albia valorilor europene, problema transnistreană are particularități față de problemele restului țării, iar o decuplare între cele două entități, după modelul Ciprului, ar putea fi binevenită [14, p.2-3].

Considerăm că astfel de abordare a conflictului transnistrean este în detrimentul interesului național al Republicii Moldova, sfidează securitatea politică și contravine principiilor și normelor Politicii Europene de Vecinătate, avînd drept scop susținerea Republicii Moldova în procesul de stabilizare și modernizare, sprijinind integritatea ei teritorială. Totodată, o eventuală decuplare a regiunii transnistrene în general n-ar fi în beneficiul Republicii Moldova, dat fiind că și-ar pierde din credibilitate în fața

majorității oamenilor din aceste raioane, fiind cetățeni ai acestei țări, n-ar contribui la realizarea dezideratului de integrare europeană, fenomen care se sprijină pe procesele democratizării și reformării instituționale, modernizarea economiei și competitivitatea produsului finit, consolidarea securității naționale, amplificarea rolului societății civile în procesul decizional al statului, dezvoltarea tehnologiilor informaționale, lucruri care vor demara procese centripete de reintegrare teritorială, ceea ce deocamdată este puțin vizibil în Republica Moldova, și nu pe acțiuni de dezintegrare teritorială [15, p.154].

Conform opiniei lui Ig. Munteanu, cauza fundamentală datorită căreia Republica Moldova s-a pomenit în situație de incapacitate pentru soluționarea problemei transnistrene este gestionarea incorectă a conflictului. Prima metodă a fost încercarea de „naționalizare” de către Federația Rusă a zonei sale de influență, fiind urmată de „internaționalizare”, prin implicarea OSCE, UE și CSI. Din nefericire, Uniunea Europeană nu a venit în ajutor Republicii Moldova, similar Țărilor Baltice, fiind cedate părți din suveranitate [16, p.2]. I. Chifu consideră că nu există un conflict transnistrean propriu-zis și nici similitudini între acest conflict și alte „conflicte înghețate” din spațiul CSI (vezi *Fig. A1.2.*). Avem de-a face cu un teritoriu care nu se învecinează nemijlocit cu Federația Rusă și nu există nici o justificare pentru prezența trupelor sale în raioanele de est ale Republicii Moldova, deoarece majoritatea populației ruse trăiește legitim pe teritoriul Republicii Moldova. I. Chifu este de părere că în problema transnistreană există mai multe niveluri: geopolitic – avem de-a face cu o problemă post-colonială a Federației Ruse; regional – există trilaterală România – Moldova – Ucraina, care se poate implica în soluționarea situației; național – este vorba despre integritatea teritorială a Republicii Moldova, dar, în același timp, Ucraina are libertatea de a-și alege propria politică de securitate; local – raioanele de est pot suferi un proces de transformare în interior [16, p.3].

I. Fota prezintă o abordare critică a actorilor participanți la soluționarea conflictului, opinia sa fiind: problema transnistreană persistă din cauza slăbiciunii actorilor implicați (Federația Rusă, Ucraina, OSCE, SUA, UE). Conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova face parte dintr-o continuitate a unei noi forme a războiului rece dintre Federația Rusă și Occident, iar retragerea armamentelor, munițiilor și trupelor militare ruse din regiunea din stînga Nistrului este principala problemă, care nu poate fi realizată din cauza reconfigurării contextului de securitate regională, ca urmare a ultimelor evenimente din Ucraina [16, p.3-4]. A. Pfaller tratează problema transnistreană prin prisma economică, prin-

cipala miză fiind stabilitatea în regiune, care depinde și de investițiile străine, mai ales în domeniul economic. Republica Moldova trebuie să se concentreze pe problema dezvoltării economice după modelul Taiwanului, prosperarea economică fiind generator important al democrației, prin intermediul căruia va realiza succese în conflictul transnistrean [16, p.4]. D. Dungaciu susține că în cazul conflictului transnistrean nu conflictul este „înghețat”, ci soluțiile. Decizia Curții Europene a Drepturilor Omului din 2004 a fost crucială în acest sens. Nu putem vorbi de soluții viabile în soluționarea problemei transnistrene atît timp cît există acțiuni incoerente în spațiul euroatlantic, România va trebui și ea să se implice mai activ în procesul de cooperare cu Republica Moldova în cadrul euroregiunilor a PEV [16, p.4]. N. Popescu se pronunță în aceeași ordine de idei, considerînd că Federația Rusă a folosit în mod tradițional regiunea transnistreană ca instrument de menținere a influenței sale geopolitice și al prezenței militare în Republica Moldova și parțial în Ucraina. Regiunea secesionistă nu putea apărea fără Rusia, după cum nici nu ar fi putut supraviețui ca stat de facto, doar datorită sprijinului militar, economic, financiar și politic oferit, păstrînd trupe, care numără circa 1.500 de militari și vreo 25.000 de tone de armament [8, p. 77]. N. Ecobescu exprimă supoziția că tergiversarea soluțiilor în problema transnistreană îi are ca protagoniști pe Federația Rusă și SUA, ale căror relații sînt antagoniste din cauza sancțiunilor și contramăsurilor de răspuns [16, p.4].

Conform accepției lui K. Buescher, consolidarea securității politice a Republicii Moldova prin soluționarea conflictului din raioanele de est, acordînd regiunii statut autonom în componența Republicii Moldova, nu poate fi realizată prin negocieri exclusiv cu Federația Rusă, aceasta fiind hotărîtă să-și legalizeze pe căi legitime prezența militară și să modeleze o decizie categoric opusă Republicii Moldova. Acordarea autonomiei limitate în componența Republicii Moldova nu pare a fi în interesul Federației Ruse, iar îmbunătățirea de lungă durată a raporturilor dintre autoritățile Republicii Moldova și autoritățile tiraspolene ar însemna nu doar limitarea prezenței militare în regiune, ci și pierderea rolului de arbitru în regiune, contribuindu-se la reintegrarea Republicii Moldova și consolidarea securității politice [17, p.10]. M. Vahl exprimă opinia că Federația Rusă deține o pondere geopolitică semnificativă în spațiul postsovietic, permițindu-i să aibă influență constantă asupra statelor din regiune. Totodată, această influență geopolitică trebuie analizată din mai multe puncte de vedere: relațiile Federației Ruse cu statele pe teritoriul cărora există mișcări secesioniste convertite fie în conflicte înghețate, fie aflate

în faza activă, dialogul dintre Occident și Federația Rusă, dezvoltarea relațiilor dintre SUA, UE și NATO cu state din arealul postsovietic. Necesitatea Uniunii Europene de a se implica mai activ în soluționarea conflictului transnistrean se dovedește a fi un scenariu inevitabil, chiar și în contextul declanșării atacurilor teroriste în serie asupra statelor membre, precedate de amplificarea amenințărilor asimetrice, generate și de fluxul masiv de emigranți/refugiați din Orientul Mijlociu, dat fiind că Republica Moldova se află la hotar cu Uniunea Europeană, iar regimul tiraspolean nu poate fi controlat de autoritățile centrale ale Republicii Moldova, riscând să se transforme într-o zonă de tranzit ilegal spre UE [18].

Potrivit lui V. Gheorghiu, conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova ocupă un loc aparte în relațiile cu Uniunea Europeană, fiind un domeniu tradițional al sferei de competență a OSCE. În condițiile în care mediatorii, OSCE, Federația Rusă și Ucraina, n-au reușit să aducă o contribuție decisivă la soluționarea conflictului, Uniunea Europeană a început să manifeste interes tot mai mare față de procesul de reglementare, schimbările de atitudine s-au relevat începând cu anul 2002. În Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană a fost inclusă clauza cu privire la susținerea în continuare a Republicii Moldova în soluționarea conflictului transnistrean ca fiind unul din obiectivele-cheie ale Uniunii Europene [19, p.63]. Sîntem de părere că relațiile concurențiale dintre SUA/UE și Federația Rusă comportă în raport cu Republica Moldova aspecte atât pozitive, cît și negative. Lista aspectelor pozitive include: participarea Republicii Moldova la diverse programe europene; monitorizarea de către Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) pe perimetrul transnistrean; semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și a Acordului privind liberalizarea regimului de vize; consolidarea relațiilor Republica Moldova – Organizația Nord-Atlantică prin prisma implementării IPAP actualizat. Din lista aspectelor negative fac parte: lipsa progreselor notabile în identificarea soluțiilor de reglementare a conflictului din raioanele de est, tergiversarea procesului de evacuare a trupelor, armamentelor, munițiilor și echipamentului din zonă, aceste acțiuni avînd un singur scop - menținerea Republicii Moldova în sfera de influență a Federației Ruse pentru a compromite procesele integraționiste promovate de Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană [15, p.154-155].

V. Cibotaru a remarcat interdependența dintre soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova prin evacuarea armamentelor și trupelor militare ale Federației Ruse cu respectarea prevederilor

Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa adaptat, precizând că Tratatul FACE adaptat, semnat în 1999 la Istanbul, consemnează noile schimbări ale tranziției europene, ale Federației Ruse și ale opțiunilor de securitate ale statelor din spațiul postcomunist și ale extinderii Organizației Nord-Atlantice. Tratatul FACE adaptat nu a intrat niciodată juridic în vigoare, deoarece nu a fost ratificat de statele semnatare, în primul rând din cauza neîndeplinirii angajamentelor asumate în Actul Final al Summitului OSCE de la Istanbul de către Federația Rusă. Aceasta implică retragerea forțelor militare din Republica Moldova și Georgia, în baza principiului imposibilității staționării trupelor unui stat pe teritoriul altui stat suveran fără consimțământul său. Totodată, Federația Rusă a contestat legătura dintre angajamentele de la Istanbul și Tratatul FACE adaptat, deși ambele elemente au fost înscrise în Acordul Final al Tratatului FACE adaptat, semnat la Summitul OSCE de la Istanbul de toate statele membre: nu există două tipuri de angajamente, unele ce țin de Tratatul FACE adaptat și altele de retragerea armamentelor, precum susține Rusia [20, p.10-11]. În opinia noastră, nerespectarea angajamentelor asumate de către Federația Rusă la Summitul OSCE de la Istanbul, sistarea în 2007 a aplicării Tratatului FACE adaptat, iar din 2015 întreruperea participării la întrunirile grupului comun consultativ, nu pot fi interpretate altfel decât suspendare a activității în cadrul Tratatului FACE adaptat și arogare în mod unilateral a dreptului de suplinire a contingentelor militare cu armament convențional, dislocate pe teritoriul statelor din spațiul postsovietic, fără a înștiința partenerii occidentali, înclinând balanța de securitate regională în favoarea sa [21, p.23].

F. Lukianov se pronunță în același context de idei, afirmând că evenimentele din Ucraina transmit semnale negative clare ale unui revizionism geopolitic manifestat de către Federația Rusă, care a debutat cu interesele geopolitice materializate în „conflicte înghețate” din raioanele de est ale Republicii Moldova, în Karabahul de Munte din Azerbaidjan, în Abhazia și Osetia de Sud din Georgia, asigurând baza separatistă, fiind mediator și garant în procesul de identificare a soluțiilor, fapt care îi asigură pîrghii de menținere a tuturor acestor state în sfera sa de influență geopolitică. Ulterior, cetățenii acestor state au dobîndit în masă cetățenie rusă și au devenit subiecți ai doctrinei de apărare a rușilor, creînd un drept de intervenție militară autoasumat de către Rusia [22, p.65]. S. Nazaria exprimă opinia că nu este corect să comparăm conflictul transnistrean cu cel din Caucaz sau Kosovo, deoarece aici nu există divergențe religioase sau de alt gen cu implicarea populației de pe cele două maluri ale Nistrului, ci doar

fiind un conflict dintre elitele politice [23]. A. Vlasov se declară optimist cu privire la perspectivele de identificare a soluțiilor în problema transnistreană, avînd impact asupra asigurării componentei politice a securității naționale a Republicii Moldova: autoritățile Republicii Moldova și autoritățile tiraspolene, cu medierea Federației Ruse, vor putea ajunge la un acord care ar conveni părților, toți trei avînd nevoie de un compromis, însă trebuie să dispară atmosfera de neîncredere, în caz contrar nici un plan nu va putea conduce la reglementarea conflictului [23]. P. Felgenhauer relevă aceste compromisuri susținînd că în schimbul refuzului Republicii Moldova de a adera la Organizația Nord-Atlantică, Federația Rusă este gata să exercite presiuni asupra regiunii secesioniste pentru a reanima „Memorandumul Kozak”. Cît de mari vor fi aceste presiuni, depinde de mai mulți factori. Dar o condiție obligatorie a Federației Ruse este de a menține prezența militară rusă pe teritoriul Republicii Moldova reunificate pentru o perioadă cît se poate de mare, preferabil pentru totdeauna [24].

Potrivit lui O. Nantoi, nu există premise pentru soluții rapide și viabile ale conflictului din raioanele de est, Federația Rusă n-a fost interesată să accepte propunerea Republicii Moldova de reglementare a conflictului „în pachet” și încă n-a renunțat la ideea de a crea în locul Republicii Moldova un nou stat comun (federație sau confederație) format din doi subiecți egali, Republica Moldova și transnistria, care va beneficia de un statut special și drept de veto [25]. A. Barbăroșie notează că pentru fortificarea securității politice a Republicii Moldova este necesar ca autoritățile să se concentreze pe problemele interne pentru a face atractiv acest teritoriu, în caz contrar cetățenii din stînga Nistrului vor fi pierduți, pentru că propaganda secesionistă este foarte eficientă [25]. V. Grosu exprimă supoziția că perspectivele reglementării conflictului din stînga Nistrului sînt destul de incerte în condițiile în care Federația Rusă realizează o politică externă imperialistă ascendentă, aflată în opoziție față de procesul de extindere a Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene. Este de așteptat ca Federația Rusă să depună eforturi de corelare a reglementării conflictului din raioanele de est cu acțiunile de sistare a embargoului impus de Occident Rusiei în raport cu anexarea peninsulei Crimeea și implicarea directă într-un conflict armat în regiunea de sud-est a Ucrainei. Sporirea prezenței NATO și UE în regiune vor determina intensificarea cooperării dintre Federația Rusă și autoritățile separatiste în vederea blocării inițiativelor NATO și UE, păstrînd dreptul de inițiativă după sine [26, p.3]. Împărtășim opinia lui A. Zagorski, care susține că elementul determinant al Federației Ruse cu privire la conflictul transnistrean este calculul geopolitic. Legă-

turile strânse cu regiunea și menținerea trupelor permit Federației Ruse să își exercite influența asupra Republicii Moldova. Acest aspect este important întrucât mulți factori de decizie din Federația Rusă privesc lumea din perspectivă geopolitică, în care balanța de putere, zonele de interes, sferele de influență, vidul geopolitic și de securitate sînt forțele care determină cursul politicii internaționale [27, p.71].

R. Ivan a prezentat o radiografie a unor tentative ale subiecților implicați în reglementarea conflictului transnistrean, menționînd că prima dintre acestea a fost „Memorandumul Primakov” din 1997, relațiile dintre raioanele de est și autoritățile centrale fiind definite prin sintagma de „stat comun”. Deși expresia a fost acceptată de cele două părți, totuși a avut semnificații diferite: pentru autoritățile centrale însemna autonomie regională acordată raioanelor de est, iar pentru regimul din stînga Nistrului percepția era constituirea unei confederații, în care cele două entități urmau să aibă un statut egal. În anul 2003 a fost elaborat alt plan, de federalizare a Republicii Moldova, numit „Memorandumul Kozak”. Planul prevedea dreptul regiunii transnistrene, dar și UTA Gagauzia, de a solicita autodeterminare în urma unui referendum local și dreptul de veto în probleme de politică internă sau externă. Mai mult, planul nu prevedea nici o garanție internațională, acesta fiind unul din motivele pentru care OSCE l-a respins. Documentul nu a fost acceptat în Republica Moldova, ca urmare a demonstrațiilor populare și a intervențiilor diplomatice ale SUA și ale țărilor europene. Altă inițiativă neoficială a Federației Ruse, lansată în 2004 de S. Belkovski, propune o soluție care prevede independența regiunii transnistrene, urmînd pe termen mediu să se unească cu Rusia, iar Republica Moldova cu România. Planul nu a fost discutat de către autoritățile oficiale din România și din Republica Moldova. La rîndul său, în 2005, Ucraina a propus „Planul Iușcenko”, a cărui implementare să fie supusă medierii de către Federația Rusă, Ucraina și OSCE. Republica Moldova propune în anul 2005 „Planul Voronin-Șova”, care stabilește formatul de negocieri „3+3” (Republica Moldova, Federația Rusă, Ucraina, SUA, UE și România). R. Ivan remarcă și existența unor acorduri internaționale semnate sub egida OSCE cu privire la retragerea trupelor militare ruse din regiunea transnistreană: primul datează cu 1994, și prevedea retragerea definitivă pînă în 2002, al doilea, semnat la Istanbul în 1999, reiterea acest termen, fixînd calendare precise pe categorii de armament. Nici unul din aceste documente nu a fost respectat de Federația Rusă [28, p.12-13].

Prin urmare, în condițiile cînd actorii implicați în reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova lansează proiecte, dar

avînd drept scop realizarea propriilor interese geopolitice, aceste acțiuni contravin interesului național și subminează independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova. O.Nantoi propune Guvernului Republicii Moldova să elaboreze Strategia Națională de Reintegrare a Republicii Moldova, ținîndu-se cont de interesele naționale și ulterior interesele celor implicați în procesul de negocieri privind securitatea regională. Această Strategie, fiind adoptată de Parlament, ar asigura următoarele: ar fi devenit cadrul politico-juridic obligatoriu în promovarea politicii de stat, interne și externe, în problema transnistreană; ar fi conturat o perspectivă clară, inclusiv garanțiile raționale, asigurate prin lege, pentru cetățenii din regiunea din est; ar fi pus capăt încercărilor de realizare a intereselor altor actori prin inițierea diferitor documente pentru procesul de negocieri. O.Nantoi susține că deocamdată în Republica Moldova lipsește asemenea abordare sistemică a problemei transnistrene, existența regimului din raioanele de est ale Republicii Moldova este tratat ca ceva separat de restul problemelor cu care se confruntă societatea și nici nu se încearcă abordarea ei în calitate de parte componentă a problemei complexe de încununare cu succes a proiectului de statalitate a Republicii Moldova. Cadrul juridic existent nu oferă o perspectivă clară și sigură de reintegrare a Republicii Moldova, provocînd doar confuzii, iar Elaborarea și aprobarea unei Strategii Naționale de Reintegrare a Republicii Moldova s-ar dovedi fi și o strategie de consolidare a statului de drept în limitele frontierelor recunoscute de comunitatea internațională [29, p.4].

V. Cibotaru abordează problema transnistreană reliefînd trei scenarii: pozitiv, negativ și probabil. În scenariul pozitiv, autoritățile Republicii Moldova și autoritățile tiraspolene ajung la o înțelegere reciprocă susținută de elitele politice din ambele părți asupra distribuirii competențelor și a modului de atingere a variantei de fuzionare într-un model „finalizat”, păstrîndu-se statutul Republicii Moldova de stat integru. În scenariul negativ intervin factorii externi „duri” (Federația Rusă recunoaște „independența” raioanelor de est ale Republicii Moldova, aceasta din urmă intră în conflict cu mediatorii și observatorii procesului de negocieri), care condiționează dezvoltarea unor factori negativi interni, cum ar fi criza economică, energetică, politică pe ambele maluri ale Nistrului. Conflictul se termină prin dezintegrare teritorială cu consecințe proiectate într-un viitor îndepărtat. Scenariul probabil constă în începerea acționării „măsurilor de consolidare a încrederii dintre malurile Nistrului”, în urma căruia anumite probleme ar putea fi soluționate (economice, sociale, de transport, de telecomunicații, ecologice și, într-o măsură mai mică, cele de securitate),

rezultatul negocierilor privind atingerea unor înțelegeri viabile se va diminua din cauza delimitării atribuțiilor, iar soluția definitivă de rezolvare a conflictului va fi amânată pînă la apariția unor noi oportunități [30].

În opinia noastră, asistăm la o descensiune a eforturilor manifestate de SUA și UE în raport cu problema transnistreană, în contextul evenimentelor din Ucraina și Siria, păstrîndu-și, totodată, interesele geopolitice în zonă, pledînd pentru continuarea procesului de negocieri în format „5+2”, chiar dacă doi subiecți (Federația Rusă și Ucraina) se află într-un conflict militar neoconvențional.

O. Serebrian pune în lumină cîteva soluții de reglementare a conflictului transnistrean, una dintre care este blocarea regimului transnistrean în cazul cînd tratativele intră în impas și Republica Moldova nu-și mai poate permite politica concesiilor, care nu s-a soldat cu nici un rezultat. În acest caz se va discuta cu Ucraina și nu cu Federația Rusă: datorită așezării și configurației geografice a regiunii transnistrene sau, geopolitic vorbind, ținînd cont de toponimica și morfopolitica ținutului, o blocadă a regiunii e foarte ușor de organizat. Ideea că regimul secesionist ar recurge la decuparea energiei electrice și a gazului natural este exagerată, dat fiind că nu regiunea transnistreană este producător de gaze naturale, cărbune sau energie electrică. În același timp, Republica Moldova ar putea ușor să se conecteze la rețelele europene de electricitate și la conductele de gaz natural din România. Astfel de scenariu trebuie minuțios pregătit, nu doar în aspect economic, ci și diplomatic. Federația Rusă, dar și cancelariile occidentale, trebuie pregătite pentru o astfel de evoluție, cînd tratativele nu vor mai avea șanse de izbîndă. Regimul secesionist trebuie și el informat că în cazul instituirii unui embargo, toate înțelegerile anterioare se anulează [31, p.122-124]. O. Nantoi nu este de acord cu ideea propusă de O. Serebrian, că prin instituirea unei blocade economice a regimului transnistrean s-ar contribui la reglementarea conflictului, cauza principală constînd în moravurile și realitățile societății din Republica Moldova, în special fiind vizați funcționarii de stat: s-a format o situație absurdă, cînd Republica Moldova creează condițiile necesare pentru ca agenții economici aflați pe teritoriul controlat de regimul separatist să funcționeze nestîngerit, cu toate că ei plătesc impozite în bugetul regimului secesionist și nu al Republicii Moldova [32]. R. Gorincioi exprimă o atitudine critică similară, deoarece am asistat la eșecul unei blocade sau a război economic în raport cu regimul din zona transnistreană: așa-zisa blocadă s-a dovedit a fi ineficientă, Republica Moldova a devenit dependentă de regiunea transnistreană în multe privințe. Statul nu este pregătit să aplice o decuplare

bruscă, tranșantă a zonei transnistrene, cu toate rigorile care decurg [33]. Altă variantă de soluționare a conflictului transnistrean examinată de O. Serebrian este fudamentată pe dialogul cu Federația Rusă, fiind mai puțin promițătoare decât formulele în care rolul principal este rezervat Ucrainei și vizează câștigarea susținerii din partea Federației Ruse pentru a obține acordul autorităților separatiste în cazul unui statut autonom în cadrul Republicii Moldova, identic celui obținut de Gagauz-Yeri. În schimbul acestui „serviciu”, Republica Moldova ar oferi Federației Ruse dreptul de a dispune de baze militare în raioanele de est [31, p.127-128]. Asemenea variantă pare ademenitoare prin simplitate, dar aceasta comportă și riscuri. Primul este generat de caracterul imprevizibil al comportamentului Federației Ruse, a cărei viitor previzibil este incert, în condițiile scăderii prețurilor de comercializare a petrolului la bursele internaționale, al doilea constă în faptul că prin acest act s-ar confirma și mai mult atașamentul față de Federația Rusă, contrar pledoariei proeuropene a Republicii Moldova și angajamentelor asumate față de Uniunea Europeană în cadrul Acordului de Asociere.

În ordinea de idei reliefată, V. Lupan punctează două premise de bază pentru soluționarea conflictului transnistrean. Prima ar fi că Federația Rusă este interesată de rezolvarea conflictului, altminteri fiind discutabil dacă Federația Rusă va accepta să ofere un exemplu pozitiv, demonstrând comunității internaționale că poate soluționa un conflict, pierzând, în același timp, influență și pîrghii. A doua vizează menținerea statu-quo-ului în dosarul transnistrean, în acest caz, Republica Moldova trebuie să mizeze pe aliați naturali, SUA și UE [34]. J. Sherr, reflectînd asupra subiectului soluționării conflictului transnistrean exprimat prin reintegrarea teritorială a Republicii Moldova, deduce următoarele concluzii: dacă prin reintegrare se subînțelege crearea unui sistem politic, administrativ și birocratic în care regimul secesionist, deși cu o populație de circa 12-13% ar avea drept de veto asupra tuturor chestiunilor importante, atunci va trebui să ne întrebăm: „Ce este mai important: păstrarea suveranității sau reintegrarea?” Conflictul ar putea fi soluționat foarte repede în cazul în care Republica Moldova ar fi dispusă să renunțe la suveranitate [35]. I. Stăvilă consideră că înlocuirea actualei operațiuni de menținere a păcii cu o misiune multinațională civilă cu mandat internațional și asigurarea îndeplinirii pe deplin a deciziilor Summitului OSCE de la Istanbul pot contribui substanțial la crearea condițiilor necesare pentru depășirea impasului în problematica Tratatului FACE adaptat, stimulînd procesul de reglementare a conflictului [36, p.92].

Eforturile autorităților Republicii Moldova îndreptate spre identificarea soluțiilor eficiente și durabile de dezamorsare a conflictului din raioanele de est nu s-au soldat cu rezultate palpabile. De fapt, conflictul cuprinde câteva aspecte majore: retragerea trupelor, armamentelor și munițiilor Federației Ruse din regiune în conformitate cu angajamentele internaționale asumate; soluționarea politică a conflictului prin elaborarea statutului juridic special al raioanelor de est în componența Republicii Moldova în conformitate cu interesele cetățenilor săi; garantarea implementării și durabilității soluțiilor menite să asigure restabilirea suveranității și jurisdicției pe întregul teritoriu și, implicit, reîntregirea Republicii Moldova. Trebuie de notat că este absolut necesar ca realizarea deciziilor adoptate să fie asigurată și garantată de factori stabilizatori din exterior, procesele de implementare a ultimelor două blocuri de politici se află în strânsă conexiune și vin să confirme practicile internaționale de gestiune a situațiilor postconflict. Sîntem de părere că elaborarea unor soluții viabile de reglementare a conflictului se dovedește a fi un proces foarte dificil și complicat, ar fi o greșeală dacă am insista în exclusivitate asupra lipsei totale de progrese: cu titlul de realizări palpabile se înscrie inaugurarea EUBAM, lansată la 30 noiembrie 2005 în vederea îmbunătățirii controlului la punctele de trecere gestionate în comun; Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al raioanelor de est ale Republicii Moldova din 22 iulie 2005; inițiativele de consolidare a încrederii între cele două maluri și a securității, lansate în toamna anului 2007 în scopul elaborării unor proiecte comune de caracter social-economic și umanitar, dezarmării și demilitarizării întregului teritoriu al Republicii Moldova; luările de poziții cu privire la ineficiența actualului mecanism de pacificare și oportunitatea transformării lui într-o misiune multinațională de observatori civili [6, p.204-206].

În accepția lui A. Țaranu, conflictul ruso-ucrainean ridică altă problemă gravă, legată de funcționalitatea formatului „5+2” de reglementare politică a conflictului transnistrean. Doi din mediatorii de bază internaționali ai acestui format de reglementare, Rusia și Ucraina, se găsesc de facto în stare de război nedeclarat. Iar Rusia folosește teritoriul regiunii secesioniste din Republica Moldova, unde sînt amplasate ilegal forțele sale militare, pentru destabilizarea Ucrainei. În aceste condiții, Republica Moldova are motive mai mult decît întemeiate pentru a insista asupra revizuirii actualului format internațional de mediere în sensul creșterii gradului de eficiență al lui. Analiza evoluției conflictului transnistrean continuă să rămîna o amenințare la adresa securității politice a Republicii Moldova și o sursă de pericol și de instabilitate regională [37, p.329].

Notăm că în tentativele identificării soluțiilor de reglementare a conflictului transnistrean mai eficient ar fi pentru moment transformarea formatului „5+2”, care s-a dovedit a fi nefuncțional, mai ales în contextul evenimentelor recente din Ucraina, în unul heptagonal, altă variantă ar putea fi „7+1”, ridicarea statutului celor doi observatori și readucerea României la procesul de tratative, eliminată nejustificat în luna mai a anului 1992, echilibrându-se în asemenea manieră raportul de forțe în cadrul negocierilor. Nu este mai puțin adevărat că formula actuală practic nu și-a început activitatea, nu s-a soldat cu rezultate scontate, palpabile. Relie-făm necesitatea aplicării conceptului securității cooperative, care presupune exercitarea politicii soft, consensualitate și cooperare între liderii puterilor mondiale, utilizarea mijloacelor pacifice pentru diminuarea conflictelor, angajarea activă în procesul de tratative pentru identificarea soluțiilor reciproc acceptabile, urmărindu-se, în fapt, stabilirea dialogului între părți și menținerea lui prin acțiuni de deschidere, transparență și predictibilitate [6, p.210].

Procesul de soluționare a conflictului transnistrean, care amenință securitatea națională a Republicii Moldova, este unul complex, în care distingem două dimensiuni: internă (națională) și externă (geopolitică/ geostrategică). Coordonata națională include elaborarea și adoptarea, în baza consensului național, a Strategiei de Reintegrare a Republicii Moldova, care va servi drept temei pentru alocarea surselor financiare în scopul realizării programelor social-economice în raioanele din stînga Nistrului. Succesele eventuale ale Republicii Moldova pe calea integrării europene, prin Planul de Acțiuni privind implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, ar putea deveni un factor semnificativ care va eroda regimul tiraspolean din interior. Coordonata externă prevede atribuirea rolului principal marilor puteri (Statelor Unite, Uniunii Europene și Federației Ruse), care își promovează interesele geopolitice în acest areal, actualmente, datorită conjuncturii geopolitice create, Statele Unite și Uniunea Europeană au devenit parteneri ai Republicii Moldova în identificarea soluțiilor conflictului din raioanele de est, fiind interesate în schimbarea statutului (Republicii Moldova) din consumator în furnizor de securitate, contribuind la asigurarea securității frontierelor de est ale UE/NATO și stabilității regionale. Procesul de negocieri dintre marile puteri în vederea soluționării conflictului transnistrean este perceput ca un element de compromis, însă acesta rămîne deocamdată incert în condițiile anexării peninsulei Crimeea de către Federația Rusă și implicării într-un război neoconvențional de tip hibrid împotriva Ucrainei,impunerii sancțiunilor

de către Occident Federației Ruse și acțiunilor de răspuns, divergențelor dintre SUA și Rusia cu privire la reglementarea conflictului militar și instaurarea păcii în Siria. Aceste, dar și alte aspecte nu pot să nu provoace neîncredere între participanții la procesul de reglementare a conflictului din raioanele de est, inclusiv de edificare a unei strategii complexe și multidimensionale de securitate regională, incluzînd și componenta conflictului transnistrean. Motivarea realizării acestui element în calitate de compromis dintre marile puteri ar contribui substanțial la reglementarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova.

Prin urmare, rivalitatea intereselor geopolitice ale actorilor majori, implicați în procesul de reglementare a conflictului transnistrean, demonstrează că formatul actual de negocieri „5+2” nu generează transformări calitative, doar tergiversează fenomenul, în pofida eforturilor depuse, avînd impact negativ asupra asigurării dimensiunii politice a securității naționale a Republicii Moldova și realizării proiectului de integrare europeană. Aceste circumstanțe scot în evidență necesitatea modificării paradigmei de abordare a procesului privind soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova în contextul reconfigurării conjuncturii securității regionale. Republica Moldova trebuie să descurajeze orice acțiune de sprijin direct ori indirect a regimului tiraspolean, solicitînd autorităților europene, comunității mondiale în ansamblu, condamnarea oricărui suport acodat separatismului. Lipsa de rezultate notabile de pe urma negocierilor pe marginea identificării soluțiilor fezabile și sustenabile ale conflictului transnistrean se datorează, nu în ultimul rînd, unei viziuni greșite a autorităților Republicii Moldova privind interesele geopolitice reale ale actorilor implicați, diferite de preferințele invocate în retorica oficială. Federația Rusă urmărește obținerea loialității necondiționate din partea Republicii Moldova, care ar exclude proiecte de europenizare, dar și orice autonomie decizională fără asentimentul său. Este preferabil ca autoritățile Republicii Moldova să elaboreze acțiuni concrete care să facă mai costisitor sprijinul regimului tiraspolean și implicarea Federației Ruse, dar și să evite confruntarea directă. Mecanismul de mediatori și garanți „5+2” este unul asimetric, care nu corespunde întru totul exigențelor și nici realităților geopolitice regionale în contextul extinderii Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene. Pentru a obține o soluție durabilă a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, este absolut necesar ca formatul de reglementare să țină cont de procesele integraționiste realizate de NATO și UE, dar și de interesul din partea acestor entități internaționale față de problema transnistreană. În

același timp, este important de a stabili și menține relații echilibrate cu Federația Rusă, actor important cu pondere decisivă în acest spațiu geopolitic, evident fiind că soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova este imposibilă fără ca Rusia să nu participe în mod direct. În această ordine de idei, considerăm oportună ideea care prevede demararea procesului de negocieri privind modificarea statutului SUA și UE din observator în mediator [38, p.327].

Așadar, Republica Moldova imperios are nevoie de reglementarea durabilă a conflictului din raioanele de est, în interesul național, care presupune asigurarea independenței, suveranității și integrității teritoriale. Realizarea acestui obiectiv de semnificație strategică depinde în mare măsură de evoluția relațiilor geopolitice dintre marile puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice regionale din Europa de Sud-Est. Evaluarea amenințărilor și riscurilor generate de conflictul din raioanele de est demonstrează că acestea periclitează atât securitatea politică a Republicii Moldova, cât și securitatea regională, care necesită a fi abordate în termeni geopolitici. Un rol substanțial în procesul de identificare a soluțiilor de reglementare a conflictului transnistrean revine locului pe care îl va ocupa Republica Moldova în cadrul aranjamentelor de securitate regională, aranjamente care ar contribui, în final, la modificarea statutului Republicii Moldova din consumator în furnizor de securitate regională. Incontestabil este însă că lipsa reglementării conflictului din raioanele de est, Republica Moldova nu-și va definitiva procesul devenirii sale ca stat suveran și independent.

3. ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA LA CONFLUENȚA RELAȚIILOR GEOPOLITICE DINTRE MARILE PUTERI

În acest capitol sînt supuse cercetării unele evaluări ale impactului intereselor geopolitice ale marilor puteri asupra securității naționale a Republicii Moldova, investigațiile fiind canalizate pe două componente de importanță deosebită: militară și energetică. Prin analiza efectuată au fost indentificate amenințările, riscurile și vulnerabilitățile din partea fiecărei dimesniuni și examinate, prin prisma conjuncturii geopolitice, oportunitățile oferite de către marile puteri pentru diminuarea provocărilor existente, a căror realizare ar putea duce iminent la fortificarea securității naționale a Republicii Moldova. Definirea soluțiilor practice de asigurare sectorială a securității naționale este importantă pentru consolidarea securității naționale a Republicii Moldova în ansamblu.

3.1. Oportunități de fortificare a securității militare a Republicii Moldova în contextul extinderii amenințărilor asimetrice și hibride

În cadrul modelului de ordine mondială constituit într-o structură de sistem internațional policentristă puterea militară și-a păstrat valoarea de element de comparație în relațiile geopolitice dintre state. Odată cu sfîrșitul războiului rece, aceasta a căpătat noi sensuri și semnificații, nu se mai bazează primordial pe puterea nucleară, după cum a fost în condițiile bipolarității, dar nici din importanță nu și-a pierdut. Principalele forțe militare ale mapamondului acordă o relevanță mare componentelor economică și tehnologico-informațională ale puterii, cărora le revine un rol din ce în ce mai semnificativ, fiind determinante pentru puterea militară, care își păstrează importanța în calitate de instrument de promovare a intereselor geopolitice în sistemul relațiilor internaționale. Potrivit lui T. Frunzeti, în condițiile de tranziție spre un mediu de securitate stabil, puterea militară a devenit mai puțin importantă pentru soluționarea problemelor politice și de securitate cărora trebuie să le facă față și să le găsească rezolvare [1, p.66]. În opinia noastră, dimensiunea militară a puterii este utilizată în mod extensiv în contextul apărării spațiilor geopolitice/geostrategice, dar și a intereselor securității naționale, acestea

fiind serios puse în pericol de riscurile și amenințările regionale. T.Frunzeti susține că puterea militară nu este principalul factor în asigurarea securității internaționale, însă deținerea unui instrument militar credibil și eficient al puterii naționale oferă posibilitatea modelării corespunzătoare a intereselor geopolitice și obiectivelor naționale strategice în concordanță cu cele ale mediului internațional [1, p.68]. Această supoziție este contestată de C. Hlihor, considerînd că dimensiunea militară a potențialului de putere este cea care identifică locul și rolul unui actor în ecuația de putere din sistemul relațiilor internaționale [2, p.209].

B. Buzan menționează că folosirea și amenințarea cu folosirea forței militare sînt percepute, de către marile puteri, ca fiind o trăsătură adînc înrădăcinată în relațiile internaționale [3, p.274]. În sistemul internațional, punctează R. Osgood, „primul instrument al ordinii internaționale este forța armată, aceasta fiind și prima amenințare la adresa securității” [4, p.32]. Potrivit lui B. Buzan, acest paradox evidențiază punctul de vedere pe larg răspîndit că puterea militară constituie esența problemei securității naționale. În anarhie, statele au nevoie de putere militară atît pentru propria lor apărare, cît și pentru scopuri de securitate mai largi, de management al sistemului. Dar odată obținută, puterea militară generează dinamica proprie a contrasecurității, care amenință atît statele individuale, cît și ordinea sistemului în ansamblu [3, p.274]. R. Osgood susține că „forța trebuie să fie la fel de esențială în politica internațională ca și alegerile în politica internă, într-o democrație bine organizată” [4, p.13]. H. Bull acceptă acest punct de vedere dintr-un unghi diferit, afirmînd că „ordinea internațională este lipsită de mecanisme pentru schimbarea pașnică, fiind dependentă de război, ca agent al schimbării” [5, p.189]. M. Howard notează că „forța este un element ineluctabil în relațiile internaționale, nu din cauza tendinței inerente a oamenilor de a o folosi, ci din cauza că posibilitatea folosirii există. Astfel, ea trebuie descurajată, controlată, și dacă orice altceva dă greș, folosită cu reținere” [6, p.11]. Cercetătorul a identificat aspectul fundamental al problemei militare din relațiile internaționale – „cei care renunță la folosirea forței se trezesc ei înșiși la mîna celor care nu au renunțat” [6, p.17]. În opinia lui B. Buzan, aplicarea în practică a instrumentelor militare de către state și deținerea armamentelor de către alți actori din sistem dă naștere la două tipuri de amenințări: prima este, în principal, una de distrugere, deși încorporează și un element semnificativ de costuri ale posibilității, chiar dacă armele nu sînt folosite, generînd *dilema apărării*, exprimînd contradicțiile dintre asigurarea apărării militare și a securității naționale; cea de-a doua amenințare este înfrîngerea,

manifestată prin *dilema postsecuritate*. Aceste două dileme, interacțiunea dintre ele, reprezintă esența dimensiunii militare a problemei securității naționale [3, p.275].

Existența și manifestarea puterii militare a stat la baza edificării primelor puteri cu vocație globală, a imperiilor, puterea militară constituind instrumentul prin care puterea politică a reușit să supună alte popoare sau civilizații. A. Dinicu susține că în prezent se prefigurează două curențe de opinie referitoare la puterea militară a unui stat. Cel dintâi, potrivit căruia puterea economică a trecut pe prim-plan, puterea militară pierzându-și din importanță, iar conform curentului al doilea, puterea militară este singurul și adevăratul determinant al puterii unui stat [7, p.66]. Cu toate că utilizarea puterii militare este tot mai intens contestată în politica internațională, în opinia noastră, ea continuă să fie folosită pentru deblocarea unor situații geostrategice, revenindu-i rolul major în configurarea relațiilor internaționale și a mediului global de securitate. Potrivit lui C. Zamfir și L. Vlăsceanu, puterea militară este capacitatea de acțiune armată a unui stat, asigurată de potențialul său militar (buget, personal, infrastructură, armament, logistică, industria de apărare și instituțiile de cercetare și dezvoltare militară), în scopul asigurării propriei securități și a aliaților, precum și realizării intereselor politico-militare [8, p.481]. Conform opiniei lui M. Orzeață, capacitatea unui stat de a-și folosi potențialul său militar, în conformitate cu politica de apărare și de promovare a intereselor naționale, atribuie puterii militare o dimensiune reală [9, p.37-38]. Referitor la puterea militară, ca parte importantă a teoriilor privind conceptul de putere, C. Băhnăreanu a remarcat faptul că la baza lor se află fundamentarea politică, factorul politic fiind cel care trasează direcțiile de realizare și manifestare a puterii militare, iar puterea militară vine în sprijinul celei politice prin apărarea intereselor naționale. Ea se află într-o puternică relație de interdependență cu celelalte componente: politică, economică, demografică, culturală, tehnologico-informațională [10, p.10]. Chiar dacă, în accepția lui G.Nicolaescu, ponderea aspectului militar se dovedește a fi mai redusă în contextul noii paradigme a securității internaționale multipolare, importanța ei nu s-a diminuat, datorită necesității abordării sistemice a noilor amenințări hibride și riscuri asimetrice. Pornind de la necesitatea anticipării și prevenirii crizelor, ca cele din Georgia în 2008 și din Ucraina în 2014 și a edificării unui mecanism eficient de management al riscurilor conflictelor înghețate din spațiul postsovietic, securitatea militară se găsește într-un proces de reconfigurare structurală privind funcționalitatea în cadrul sistemului internațional de securitate [11, p.78].

G. Alexandrescu exprimă supoziția că disproporția de potențiale militare existente este de natură să neliniștească serios unele state sau grupări de state importante. Canalizarea acumulărilor militare către rezolvarea problemelor istorice deschise dintre state explică accentul disproporționat pus pe componenta militară a securității, în pofida amenințărilor și riscurilor din alte sectoare ale securității naționale, care prezintă pericole mult mai mari decât cele militare. Cursele înarmărilor se dovedesc a fi surse de amenințare generate de competiția militară deschisă sau disimulată dintre state. Acestea pot acoperi un spectru de la *insesizabil* la *periculos* (așa cum a fost caracterizată pe timpul războiului rece). O cursă a înarmărilor de mică intensitate poate fi greu ruptă din contextul dorinței firești de menținere a unui statu-quo militar a fiecărui actor internațional. O asemenea concluzie poate fi formulată în situația în care din Produsul Intern Brut se alocă pentru cheltuieli militare un procent moderat și constant. Când, dimpotrivă, Produsul Intern Brut este afectat de o alocare bugetară militară semnificativă și în creștere, putem aprecia că situația tinde să destabilizeze echilibrul strategic în arealul geopolitic respectiv, amenințând grav nu numai securitatea statelor din zonă, dar și pe cea internațională [12, p.16]. În susținerea acestei ipoteze vin J. Morris și Ch. Morris, care abordează locul și rolul armelor nucleare în raport cu suprasofisticatele arme nonletale în dimensionarea potențialului de putere al unui stat. Ei consideră că în locul arsenalului militar clasic s-ar putea să apară un sistem de tehnologii noi, care să poată fi folosite pentru a învinge inamicul cu vărsări de sânge absolut minime. Acestea „pot anticipa, detecta, preîntîmpina sau bloca folosirea mijloacelor letale reducînd pînă la minim pierderile de vieți omenești” [13, p.154]. În același timp, unii specialiști consideră că armele nucleare vor continua să dețină un rol deosebit în potențialul de putere al unui stat și după încheierea războiului rece. M. Quinlan, cu referire la acest aspect, menționează că „absența războiului între marile puteri a fost cheia succesului. Trebuie să perpetuăm această stare. Armele sînt mijlocul, iar scopul este de a preveni un război. Mai bine o lume cu arme nucleare dar fără un război major, decât un război major dar fără arme nucleare” [14, p.66]. Pe aceeași poziție se situează J. Davis, Ch. Perry și A. Winner, care se opun cu vehemență minimalizării rolului armelor nucleare în descurajarea oricărei agresiuni [15, p. 84]. În strategia națională de securitate a SUA se precizează că și în viitor „armele nucleare strategice vor rămîne elementul fundamental al strategiei de descurajare a SUA” [16, p.25]. În perioada postrăzboi rece insecuritatea geopolitică a Federației Ruse începea să capete proporții îngrijorătoare,

datorită lipsei de influență asupra comportamentului nuclear american. F. Morar scrie că în această perioadă au avut loc degradări vertiginoase a relațiilor militare ruso-americane. Organizația pentru Cooperare de la Shanghai, fondată în 2001, avînd ca principalii protagoniști Federația Rusă și China, pe lîngă Kazahstan, Uzbekistan, Kîrgîzstan și Tadjikistan, capătă gradual o importanță tot mai mare pentru Federația Rusă (vezi *Fig. A1.5.*). Conform lui F. Gîrz, se cunoaște că SUA, ca, de altfel, și Federația Rusă, mențin în stare permanentă de luptă o mare parte din arsenalul nuclear, domeniu reglementat, între aceste două state, prin Tratatul privind Reducerea Armamentului Nuclear (START): START-1 a fost semnat în 1991; START-2, negocierile nu s-au finalizat cu semnare din cauza retragerii SUA din Tratatul privind Neproliferarea Nucleară după evenimentele din 11 septembrie 2001 [17, p.64-65] și START-3, semnat la 8 aprilie 2010 la Praga în contextul resetării relațiilor dintre SUA și Federația Rusă, care stabilește plafoane pentru arsenalele nucleare ale părților - focoașe nucleare cu rază lungă de acțiune desfășurate operațional la 1550 cu 30% mai puțin decît numărul de 2200 permis anterior, lansatoare instalate și neinstalate, bombardiere grele echipate pentru armamente nucleare la 800, în scădere față de 1600 și rachete balistice intercontinentale cu lansare de pe submarine la 700 [18]. În același context, părțile și-au asumat angajamente de a întreprinde acțiuni împotriva proliferării nucleare prin presiuni economice, politice sau combinate, după caz și cu unele concesi, precum și de a exercita controlul asupra vînzărilor de tehnologii nucleare statelor care ar persevera pe filiera introducerii armelor nucleare. Unele state s-au angajat în programe de înarmare nucleară, cum ar fi India, Egipt, Brazilia, Argentina, Indonezia, Pakistan (vezi *Fig. A1.4.*) și din această perspectivă, prevenirea proliferării nucleare va fi întîrziată și nu stopată. Există păreri că reducerile de către SUA și Federația Rusă din stocul nuclear nu sînt semnificative, deoarece micșorarea numărului de arme nucleare este efectuată prin scoaterea din înzestrare a mijloacelor de lovire nucleară învechite și le opresc pe cele ultramoderne, mobile și de mare precizie [17,p.67]. Prin urmare, asistăm la un proces de diseminare de proporții a rachetelor și a altor vectori capabili să transporte arme nucleare la țintă, și nu la reducerea arsenalului nuclear propriu-zis.

A. Sarcinschi precizează că amenințările asimetrice pun în pericol stabilitatea și securitatea internațională. Unii actori statali și nonstatali au oportunitatea de a apela la mijloace asimetrice de atac. Amenințările asimetrice sînt favorizate de cîțiva factori, cum ar fi: absența în multe state a guvernelor capabile și responsabile de stabilitatea politică și prosperitatea

economică; progresul rapid al tehnologiilor militare; proliferarea armelor de distrugere în masă, determinând, în actualul mediu de securitate, creșterea densității surselor și a impredictibilității locațiilor unor conflicte în viitor, precum și apariția unor noi arene pentru competiția militară [19, p.6].

Considerăm necesar de a întreprinde analiza amenințărilor asimetrice și a războiului hibrid, acestea fiind percepute ca pericol real pe dimensiunea militară a securității naționale a Republicii Moldova, în contextul existenței trupelor militare, armamentelor și munițiilor pe teritoriul său, fără acordul țării gazdă și declanșării unui război hibrid de către Federația Rusă pe teritoriul Ucrainei. Amenințările asimetrice, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele nesoluționate, regimurile autoritare, statele eșuate, migrația necontrolată, criminalitatea organizată transnațională, alături de fizionomia noilor conflicte, cum ar fi disputele etnice, războiul de gherilă și nu în ultimul rând războiul hibrid, au determinat schimbări ale organizării și structurii forțelor militare, ale modului de acțiune, ale tehnicii și mijloacelor de luptă (vezi *Fig. A1.3.*). Prin urmare, actorii majori își adaptează, modernizează și profesionalizează puterea militară, își revizuiesc strategiile de securitate și doctrinele militare, își dezvoltă noi tehnici și tehnologii. În această ordine de idei, Republica Moldova face primii pași în conștientizarea esenței riscurilor și amenințărilor în contextul transformărilor geopolitice regionale, realizând necesitatea evaluării lor constante. În același timp, lipsa voinței politice și a culturii de securitate în societate tergiversează procesul de elaborare a documentelor strategice pertinente în domeniul securității naționale, plasând Republica Moldova într-o zonă de incertitudine geopolitică, amplificând vulnerabilitățile și susceptibilitatea la riscurile și amenințările de ordin extern.

Potrivit lui C.-C. Ioniță, în urma evoluției conflictelor militare ale începutului secolului XXI, care au tendința de a-și schimba frecvent fizionomia în ceea ce privește gradul de sofisticare și caracterul, numeroși experți militari acordă atenție sporită complexității și diluării tipurilor de război, precum și combinării frecvenței crescute cu letalitatea acțiunilor. Cunoscut la nivel teoretic drept război hibrid, acest nou tip de război cuprinde o combinație unică de amenințări hibride care permit exploatarea multitudinii de provocări rezultate prin utilizarea tuturor acțiunilor strategice și tactice, de cele mai multe ori simultan [20, p.64]. F. Hoffman și R. Glenn exprimă supoziția că războaiele hibride nu reprezintă o noutate, dar cele actuale sînt desfășurate altfel, mai diferit, prin amalgamarea și diversificarea nivelurilor de conducere cu metode noi și complicate de desfășurare a

acțiunilor militare [21, p.5]. C.-C. Ioniță este de părere că războiul hibrid, reprezentând o nouă abordare a neconvenționalității împotriva unei tehnologii foarte dezvoltate, în care actorii statali sau nestatali ar putea alege dintr-o multitudine de tactici și tehnologii pe care să le combine în proceduri inovative care să le satisfacă propriile aspirații culturale, bazate pe poziția geostrategică și ideologia geopolitică în confruntarea forțelor armate ale lumii civilizate occidentale. Perioada industrializării a secolului XX a adus confruntări armate simetrice și proporționale, cunoscute sub denumirea de „conflicte convenționale”. Perioada informațională actuală se caracterizează prin reducerea armatelor masive și printr-un potențial tehnologic ridicat al câtorva state superdezvoltate, soldându-se cu decalaje tehnologice majore între state, concomitent cu reducerea substanțială a bugetelor militare și accesul restrictiv la resurse și la informații. Acest cumul de caracteristici a schimbat natura conflictelor armate, atribuindu-se un caracter neconvențional, fiind desfășurat de către o coaliție/alianță împotriva unui stat adversar sau asimetric, declanșat împotriva terorismului internațional, adăugând latura de disproporționalitate nu numai în potențialul economic și tehnic angajat, dar și în tehnologia și profesionalismul personalului participant. Pentru a contracara astfel de discrepanțe, adversarul, fie de nivel statal, fie nestatal, a trebuit să mixeze acțiuni convenționale, neconvenționale și teroriste cu acțiuni specifice spațiului informațional. Ca urmare, tot mai mulți specialiști militari consideră, inclusiv C.-C. Ioniță, că viitoarele conflicte militare vor manifesta trei tendințe, în special în funcție de capacitatea și posibilitatea combatanților de a face față noilor cerințe ale spațiului operațional contemporan: războiul convențional supertehnicizat, ultrarapid și extrem de costisitor, care poate fi susținut numai de un număr limitat de state superdezvoltate economic și militar; războiul hibrid în care va fi folosit un mixaj de tehnologii noi și doctrine vechi, combinarea inovativă cu diferite tipuri de tactici și tehnici a căror frecvență și letalitate vor crește; generalizarea conflictelor asimetrice în care vor fi folosite forțe convenționale și neconvenționale, mijloace atipice ca terorismul și crima organizată [20, p.65-66].

În opinia lui T. Frunzeti, în războiul convențional clasic nu se folosesc armele de nimicire în masă, ci numai mijloacele de luptă clasice, lupta desfășurându-se numai cu forțe armate regulate, deosebindu-se de războaiele duse cu forțe armate neregulate (miliții, gherile, partizani). Lupta se duce între două sau mai multe state într-o confruntare deschisă, forțele părților sînt bine definite, iar scopul general rezidă în a slăbi sau a distruge forța militară a inamicului și capacitatea de a se angaja în războ-

itul convențional. Războiul neconvențional reprezintă forma de purtare a luptei politice cu mijloace nepolitice, dar și nonmilitare, transpunerea în practică, în mod planificat și coordonat, a măsurilor politice, economice, psihologice, propagandistice și militare împotriva unui stat pentru destabilizarea lui, înlocuirea puterii politice și aducerea ei în stare de dependență și de subordonare. Dezbateră pe marginea dihotomiei convențional/neconvențional în cadrul acțiunilor militare trebuie să țină cont de categoriile principale care le vizează: pe de o parte, războiul cu formele diverse - convențional, nuclear, de gherilă, bazat pe rețea, terorist, împotriva terorismului, informațional, civil, hibrid, în mijlocul populației; pe de alta, acțiunile militare altele decât războiul, cum ar fi operațiuni militare postconflict, de stabilizare, de impunere/menținere/susținere a păcii, umanitare sau psihologice [22, p.7-8]. Conform lui J. McCuen, războiul hibrid reprezintă exemplul cel mai elocvent pentru a demonstra imposibilitatea delimitării clare a dimensiunii convenționale a acțiunii militare de cea neconvențională, îmbinând războiul convențional cu cel neregulat și cu cel cibernetic. Mai mult, războiul hibrid este o combinație între războiul simetric și cel asimetric, în care forțele desfășoară operațiuni militare convenționale împotriva forțelor și țintelor inamice și, totodată, încearcă să obțină controlul populației indigene din zona de conflict prin securizare și stabilizare [23, p.108]. C. Popescu susține că războiul hibrid este derivat din paradigma războiului total, reprezentând o etapă mai complexă și extrem de eterogenă, în acord cu progresul tehnologic și informațional actual. Războiul hibrid nu este o totală noutate, tactici hibride au fost aplicate în trecut. Diferența este determinată de potențialul distructiv de mare amploare, de eterogenitatea mijloacelor, de extinderea fenomenului la scară planetară, subsecvent globalizării și interconectării sistemelor economico-financiare, de comunicații, de transport și de riscul declanșării conflagrației nucleare, fapt care limitează opțiunile de tip *hard power* în favoarea celor de tip *soft power* și *smart power* [24, p.126]. Războiul hibrid reprezintă cea mai recentă, mai complexă și, probabil, cea mai extinsă în viitor expresie a războiului contemporan, amalgamează elemente ale conflictului armat convențional cu cel neconvențional de tip psihologic, informațional, propagandistic, imagologic, îmbrăcînd forma clasică a confruntărilor armate și elementele specifice terorismului, războiului de gherilă, insurgenței și insurecției, ale conflictului armat simetric și asimetric [24, p.125].

Conform aserțiunii exprimate de F.-M. Barbu, viitoarele conflicte vor fi la fel de complexe ca și societatea umană, tendința fiind ca părțile

combatante să desfășoare acțiuni militare specifice întregului spectru al operațiunilor atât convenționale, cât și neconvenționale, cel mai probabil într-o manieră simultană. Această abordare este percepută ca un element relevant al războiului hibrid, subiectul care lansează agresiunea face uz de întreaga gamă de tehnici asimetrice pentru a exploata vulnerabilitățile adversarului [25, p.55]. În opinia sa, războiul hibrid este o combinație de strategii și tactici menite să combine metodele de luptă, să utilizeze succesul tactic pentru a obține efecte strategice prin exploatarea rapidă a avantajelor în domeniul cognitiv și moral. Un război nu poate fi hibrid doar prin capacitățile utilizate și efectele produse, dacă nu este abordat prin perspectiva teoretică și logică, în special pentru înțelegerea și combaterea lui. Apariția războiului hibrid nu reprezintă sfârșitul războiului tradițional sau convențional, dar va adăuga mai multă complexitate procesului de planificare a apărării în secolul XXI. Forțele militare capabile să gestioneze orice amenințări hibride trebuie să fie construite avînd la bază un sistem de instruire profesionistă în plan militar, care să pună accentul pe formarea abilităților cognitive necesare pentru a recunoaște situațiile anacronice și pentru a se adapta rapid la acestea [25, p.57]. F.Hoffman afirmă că cea mai mare provocare în viitor va fi determinată de capacitatea beligeranților de a identifica cu precizie liniile de demarcațiune între formele în care se poartă războiul, pericolul real fiind reprezentat de statele sau entitățile nonstatale care vor apela la utilizarea întregii panoplii de tactici și tehnologii în combinații inovatoare pentru a-și realiza obiectivele strategice stabilite în raport cu propria lor cultură și necesitățile impuse de spațiul geopolitic în care dețin interese [26, p.35]. Potrivit opiniei sale, acțiunile de tip hibrid pot include o gamă largă și diversă de metode de luptă convenționale și, totodată, asimetrice, exercitate de către forțe militare clasice și grupări combatante neregulate, care pot include, într-o abordare extremă, acte teroriste și propagarea violenței generalizate asupra populației, precum și acțiuni care să favorizeze dezordinea publică. Aceste activități trebuie să fie direcționate operațional și tactic, pentru a obține efecte sinergice atât în dimensiunea fizică, cât și în cea psihologică a conflictului [27, p.8].

În accepția lui C. Băhnăreanu, pe lângă acțiunile de luptă numite clasice, de regulă purtate de state, la începutul secolului XXI se manifestă insistent acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride exercitate de actori nonstatali [28, p.59]. În acest sens de idei vom nota supoziția exprimată de C. Clausewitz, care menționa că fiecare epocă are propriul tip de război, propriile limitări și propriile percepții și, deci, pentru fiecare epocă conflictele și războaiele ar trebui analizate prin prisma

particularităților sale [29, p.593]. F. Hoffman notează că deși actualmente nu este pe deplin acceptat de către experții militari, fiind un termen nedoctrinar, războiul hibrid reflectă cel mai bine particularitățile timpului, avînd în vedere că statele și actorii nonstatali angajați în această formă de conflict exploatează toate modalitățile: convenționale, neregulate, teroriste și criminale pentru a destabiliza ordinea existentă. C. Băhnăreanu afirmă că susținătorii conceptului de război hibrid folosesc sintagma pentru a descrie zona unde războiul regulat și războiul neregulat se intersectează și se combină, creîndu-se o nouă formă de război. Componentele, tacticile, tehnicile și procedurile specifice ambelor fațete ale războiului converg spre un nou tip de amenințare - hibridă [28, p.65]. F. Hoffman menționează că amenințarea hibridă poate încorpora toată paleta de moduri de purtare a războiului, incluzînd capacități convenționale, tactici și formațiuni neregulate, acte teroriste, alte forme de violență și crime [27, p.9]. T. Huber, M. Knox și W. Murray exprimă dezacordul privind conceptualizarea războiului hibrid sub aspectul existenței ca noutate în doctrinele militare și amenințare la adresa securității militare, considerînd că acest tip de război nu este ceva nou, doar instrumentele sale sînt mult mai sofisticate și mai distrugătoare, necesitînd un răspuns de aceeași natură. În opinia lor, războiul hibrid nu este nimic altceva decît o manifestare a unui tip de conflict întîlnit periodic în istorie, diferențele fiind că nu necesită două forțe distincte, una convențională și alta neconvențională, și nu implică existența a două tipuri de război, regulat și neregulat, ci o îmbinare eficientă a unor tactici specifice celor două fațete ale războiului [28, p.65].

T. Frunzeti realizează o interconexiune între amenințările asimetrice și hibride, susținînd că războaiele din secolul XXI, la capitolul acțiuni asimetrice, sînt purtate, aproape în exclusivitate, de către actorii nonstatali, ca neoterorismul islamist, gherilele degenerate, organizațiile criminale transnaționale, narcoterorismul. Asimetria se manifestă la diferit nivel, strategic, operativ și tactic, însemnînd adaptarea la adversar sau la o amenințare de securitate. Parțial sau total, adaptarea poate să se integreze într-o formulă mai convențională de confruntare, deplasînd și lărgind cîmpul de conflictualitate de la un simplu cîmp de luptă la spațiul mediatic și politic [30, p.9]. În ordinea de idei reliefată se pronunță și E. Antoine, în a cărei opinie, acțiunile asimetrice acoperă un spectru larg de moduri de operare, de la nonviolență la violență politică, de la terorism la diferite forme de război informațional, ultimul fiind facilitat de revoluția produsă în tehnologiile informațiilor și comunicațiilor, asigurînd acces deopotrivă statele, dar și actorii nonstatali. Acțiunile asimetrice se defi-

nesc prin faptul că unul dintre actori nu respectă regulile comune stabilite. În cazul unui război, regulile sînt adesea stabilite în beneficiul unui dintre protagoniști, care astfel își găsește un mijloc de a-și asigura superioritatea. Este firesc ca după ce a încercat să respecte regulile jocului, fapt care nu la avantajat, adversarul să caute să le ocolească pentru a restabili echilibrul, reluîndu-și inițiativa, pentru a compensa o slăbiciune care i-ar fi fatală [31]. Conform aserțiunii lui T. Frunzeti, acțiunile hibride se vor include ca formă de manifestare a luptei armate, evoluția războiului tinde spre o hibridizare ce se va produce pe două niveluri: cel al modurilor de acțiune și cel al actorilor și al alianțelor lor. Acțiunile hibride combină capacități convenționale, asimetrice, teroriste, de tip crimă organizată pentru a desfășura acțiuni singulare și adesea inovatoare, acestea pot simultan să releve simetrie și asimetrie. Organizațiile de tip gherilă, teroriste sau de crimă organizată, urmăresc să dobîndească abilități, priceperi și deprinderi specifice armatelor naționale: război electronic și cibernetic, drone, rachete sol-aer cu radare asociate. Convergența tehnicilor și modurilor de acțiune constituie pertinenta unei dihotomii tot mai evazive între simetrie și asimetrie, fiind o combinație sistemică, hibridizarea alianțelor între actorii statali și nonstatali permițînd regruparea capacităților simetrice și asimetrice. În viitor, adversarii cei mai capabili vor combina capacitățile distructive reale cu formele tradiționale, asimetrice sau catastrofice de război. În acest sens, mulți experți își exprimă previziunile referitor la complexitatea formelor de război prin combinarea frecvenței și letalității crescînde. Această construcție este descrisă drept un război hibrid, în care adversarul va prezenta foarte probabil amenințări hibride unice vizînd vulnerabilitățile statului. Acțiunile hibride vor fi un amestec simultan al tuturor formelor de război convențional, asimetric, terorist și tactici corespunzătoare. Actorii nonstatali care folosesc acțiunile hibride realizează un melanj inovator de strategii, tactici, tehnologii conforme culturii lor strategice, geografiei și obiectivelor vizate [30, p.11-12]. W. Nemeth subliniază că forțele hibride pot încorpora sisteme tehnologice avansate în structura lor și apoi să le utilizeze de maniere care sînt dincolo de parametrii prevăzuți inițial. Însă funcționalitatea forțelor militare hibride este superioară în raport cu forțelor occidentale în războiul hibrid pe care îl duc împotriva acestora [32, p.6].

În opinia noastră, asistăm la o nouă formă de amenințare la adresa securității militare, care se manifestă ca un război militar complex și multidimensional, înglobînd strategii, tactici și tehnici de ordin simetric, asimetric, convențional și neconvențional, subiecții participanți fiind atît

actorii statali, cât și actorii nonstatali, utilizând tehnologii informaționale și ale comunicațiilor. Sîntem de părere că astfel de amenințare poate fi catalogată ca război neoconvențional de tip hibrid, elementul central indispensabil rămînînd, totuși, componenta convențională, care în pofida diminuării rolului simetric și de aplicare clasică în cadrul unui război, nu și-a păstrat importanța militară. Ca urmare a evoluției tehnologiilor de purtare a conflictelor/ războaielor contemporane, constatăm extinderea amenințării cu război neoconvențional de tip hibrid, generînd pericol sporit tuturor componentelor securității naționale, astfel că rolul fundamental de prevenire, combatere și acțiunile postconflict revenindu-i dimensiunii militare a securității naționale. Am subliniat că Federația Rusă nu acceptă modelul de ordine mondială edificat după încheierea războiului rece, la a cărui construcție a luat parte nemijlocit, catalogîndu-l „instabil și amenințat de conflicte”, iar evenimentele din Ucraina, cu aplicarea pe larg a metodelor de tip hibrid, au impact direct asupra securității militare a Republicii Moldova [34, p.193].

În opinia lui C. Manolache, actualitatea problemei asigurării securității naționale (militare) a Republicii Moldova este determinată, în primul rînd, de factori de natură obiectivă [35, p.239]. Iu. Pîntea precizează că „analiza situației politico-militare la nivel global și regional confirmă că pericolele de bază la adresa intereselor naționale ale Republicii Moldova în domeniul militar se mențin în continuare, devin dinamice, unele poartă un caracter asimetric, iar altă parte interferează cu alte pericole, care nu sînt propriu-zis militare” [36, p.21]. C. Manolache atribuie o importanță deosebită dimensiunii militare a securității naționale a Republicii Moldova, avînd drept obiectiv major asigurarea apărării militare a statului împotriva pericolelor militare externe și interne prin promovarea politicii de apărare, crearea forțelor armate capabile să respingă o eventuală agresiune armată. Securitatea militară are sarcina de a apăra statul împotriva agresiunii externe; să localizeze conflictele armate și să reprime violența militară ilegală la frontiera de stat și în interiorul țării; să apere frontierele aeriene; să sprijine organele securității de stat, ale afacerilor interne, protecției civile în timpul îndeplinirii misiunilor de asigurare a securității naționale. Securitatea militară se obține, specifică cercetătorul, prin aplicarea în complex a potențialului militar-politic, militar-economic, informațional, științifico-tehnologic, demografic și moral-psihologic al țării, în vederea realizării intereselor naționale în domeniul militar și reducerii nivelului pericolului militar. La estimarea nivelului de asigurare a securității militare se ține cont de indicatori care într-o

măsură suficientă caracterizează starea organismului militar al statului (numărul, potențialul de luptă și de mobilizare, nivelul de dotare cu armament modern și cu tehnică militară, asigurarea cu resurse financiare și tehnico-materiale, nivelul pregătirii profesionale și moralul unităților militare), starea relațiilor internaționale (nivelul de tensionare a situației politico-militare, economico-militare, militar-informaționale și a celei militare), nivelul de stabilitate internă economică și social-politică, situația ecologică și demografică. El consideră că funcționarea sistemului de asigurare a securității militare a Republicii Moldova este legată de direcțiile interne și externe de activitate a statului: aspectul extern constă în stabilizarea situației politico-militare în regiune și în lume, în reducerea nivelului pericolului militar la adresa Republicii Moldova din partea altor state; activitatea internă cuprinde aspectele legate de menținerea la un nivel corespunzător a capacității de apărare a statului, inclusiv a potențialului organismului său militar, de soluționarea problemelor tehnice, economice, informaționale, ecologice și social-economice privind apărarea statului. Securitatea militară este o componentă esențială a securității naționale a Republicii Moldova, activitatea de asigurare și consolidare constituind sarcina de bază a statului, necesitând monitorizare permanentă și analiză a situației interne și a situației externe, prognozarea apariției unor situații de criză și adoptarea de măsuri argumentate, cu luarea în considerare a realităților geopolitice, economice, demografice și sociale [35, p. 265-268].

Gh. Rusnac subliniază că securitatea militară constituie un criteriu de exercitare a politicii militare și caracterizează situația realizării intereselor naționale ale statului în domeniul militar și garanția apărării în fața pericolelor militare și agresiunii externe. Iată de ce asigurarea securității militare a Republicii Moldova este imposibilă fără consolidarea stabilității globale și regionale, precum și fără menținerea capacității de apărare la un nivel care să asigure neadmiterea declanșării de conflicte militare și riposta la orice forme de agresiune externă [37].

Notăm că analiza problemelor ce țin de asigurarea securității militare a Republicii Moldova nu poate fi înscrisă în cadrul unui model metodologic universal. O serie de factori geopolitici și de variabile specifice, ca statutul de neutralitate permanentă și prezența trupelor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova fără acordul său, subminează securitatea militară, atribuindu-le particularități și trăsături deosebite, care solicită a fi supuse analize pertinente de ordin științific. Am subliniat că a fost elaborat și adoptat un set de acte legislative care reglementează statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova,

iar la 23 martie 2015 Consiliul Suprem de Securitate aprobă decizia de a fi elaborată o nouă Strategie a securității naționale, textul fiind acceptat la 21 iunie 2016. Documentele stabilesc neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, care presupune că nu poate fi parte și nici nu va intra în blocuri militare, nu va participa la acțiuni militare și nu va admite prezența pe teritoriul său a trupelor militare și armamentelor străine, neutralitatea fiind principiul de bază și piatra de temelie a asigurării funcționalității sistemului de securitate națională a Republicii Moldova [34, p.186-187]. V. Lupan este de părere că Republica Moldova a inclus neutralitatea în documentele care fundamentează și instituționalizează securitatea națională avînd drept scop retragerea trupelor rusești din raioanele de est, iar Federația Rusă insistă consecvent pe neutralitatea Republicii Moldova, urmărind obiectivul ca aceasta să nu devină stat membru al NATO, diminuîndu-i capacitatea de apărare. Expertul susține că asigurarea securității militare a Republicii Moldova trebuie abordată prin prisma relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică. Deși se declară că relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Atlanticului de Nord se bazează pe statutul de neutralitate permanentă, acest statut, de fapt, presupune și responsabilități majore, în sensul asigurării securității atît naționale, cît și regionale. Republica Moldova, dacă își dorește un viitor european, care îi este oferit de UE sau chiar de NATO, egal cu cel al altor state membre, nu poate fi doar un consumator al securității. Fiind deja o sursă de insecuritate pentru Organizația Nord-Atlantică, Republica Moldova va trebui să-și asume un rol mai serios și să înceapă să devină și furnizor de securitate. În aceste circumstanțe a fost adoptat IPAP-ul, care intensifică acțiunile de colaborare cu Organizația Nord-Atlantică și creează premise pentru fortificarea dimensiunii militare a securității naționale a Republicii Moldova [38].

Considerăm că staționarea neautorizată a forțelor militare ale Federației Ruse în raioanele din stînga Nistrului și oportunitatea retragerii lor au condiționat decretarea unilaterală a statutului, inițial, de zonă demilitarizată, mai tîrziu – de neutralitate permanentă, stări care sînt incompatibile cu „dislocarea de trupe ale altor state pe teritoriul său” și reprezintă componentă a securității naționale. Neutralitatea la început a fost gîndită ca instituție de drept internațional public, în sensul că Federația Rusă trebuia în regim automat să evacueze forțele sale militare de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova [39, p.206]. În aceeași ordine de idei, N. Osmochescu subliniază că gradul de eficiență a neutralității autoprocimate este depreciat în totalitate de faptul că n-a fost obiect al recunoașterii

și garantării prin acorduri internaționale sau alte aranjamente, ca și în cazurile statelor neutre din spațiul european [40,p.182]. Sîntem de părere că neutralitatea permanentă proclamată unilateral și menținută prin propria voință n-a contribuit pînă la moment la valorificarea obiectului strategic urmărit, practic fiind sfidată și depreciață de prezența forțelor militare străine pe o parte din teritoriul său chiar dacă provizoriu aflat sub controlul autorităților secesioniste. Deși a încălcat permanent statutul Republicii Moldova de stat neutru, Federația Rusă încurajează menținerea acestei calități, dar urmărind obiectivele sale geopolitice/geostrategice în condițiile conflictului militar din estul și sud-estul Ucrainei, precum și apropierii euroatlantice a Georgiei [39, p.206-207]. Potrivit lui D.Mînzărari, conflictele „înghețate” din spațiul postsovietic, dar și crearea unor conflicte noi, utilizînd armament convențional, reprezintă un instrument de influență și presiune externă folosită de Federația Rusă pentru a preveni aderarea statelor din vecinătatea sa imediată la structurile euroatlantice [41, p.12]. Actualmente conceptul de neutralitate, susține J. Sherr, nu mai are nici o componentă utilitară. Neutralitatea a fost utilizată pentru a ține statele departe de război, pe parcursul perioadei în care războiul era „un instrument principal” în politica europeană. Acum, locuind într-o Europă total diferită, neutralitatea nu oferă o protecție în fața principalei amenințări pentru securitatea unui stat, ca exploatarea slăbiciunilor interne ale unui stat prin intermediul unor mijloace mai sofisticate decît războiul. În același timp, neutralitatea limitează unele oportunități, „fiind un statut stabilit prin tratat și garantat de terțe părți, pe cînd un statut de neutralitate adoptat și susținut unilateral doar te blochează” [42].

De fapt, subiectul „neutralitatea permanentă” generează instabilitate multidimensională și inconsecvență strategică privind viziunea asigurării securității militare. Nefiind duse pînă la bun sfîrșit, reformele în domeniul securității naționale și statutul de neutralitate permanentă reprezintă nu altceva decît o provocare la adresa securității militare și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea sistemului forțelor armate și pentru transformarea armatei naționale într-o instituție profesionistă [34, p.188-189]. V. Pleșca afirmă că fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și să poată să se modifice în timp. În opinia sa, Concepția securității naționale a Republicii Moldova reflectă în mod explicit evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova [43]. Această părere este împărtășită și de N. Osmochescu, care

consideră că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova constituie un element esențial al securității naționale, precum și un element al securității colective în Europa [40, p.183]. V. Lupan nu este de acord cu aceste supoziții, neutralitatea Republicii Moldova nu a produs rezultatul scontat de retragere a trupelor ruse și de soluționare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova, pornind de la faptul că ar trebui să urmărim evoluțiile internaționale și să fim pregătiți pentru riscurile și amenințările în schimbare [38]. Potrivit opiniei lui A. Rácz, prevederile Concepției securității naționale a Republicii Moldova nu sînt capabile să răspundă adecvat la situația de securitate cu care actualmente se confruntă Republica Moldova, acceptarea statutului de neutralitate permanentă exclude prin definiție chiar și posibilitatea unei cooperări mai strînse cu Alianța Nord-Atlantică, limitînd instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise [44]. În opinia lui S. Troebst, care întreprinde o analogie între situațiile de securitate ale Georgiei și Republicii Moldova, în termenii militari Republica Moldova nu poate face față capacităților militare ale Federației Ruse. Deși un scenariu maximal negativ nu amenință direct Republica Moldova, necesitatea integrării țării într-un sistem stabil de alianță militară este condiția esențială pentru protejarea contra unor riscuri potențiale și curente legate de securitatea sa [45]. J. Bugajski susține că neutralitatea nu mai emite un semnal de independență și libertate în acțiuni, ci presupune mai degrabă vulnerabilitate deosebită față de presiunile exercitate de Federația Rusă, izolare și pierderea suveranității [46]. G. Istvan este de părere că în condițiile geopolitice actuale neutralitatea nu asigură securitatea statului la parametri înalți, neutralitatea nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a războiului rece a luat sfîrșit [47]. L. Movchanyuk afirmă că proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine vizavi de teritoriul acestui stat, deoarece în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni [48]. În reflecțiile sale J. Sherr pune la îndoială presupusele merite pentru care Republica Moldova ar fi dispusă atît de ușor să renunțe la forțele sale armate, care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran [42]. I. Chifu este sceptic privind posibilității statului care se află la periferie sau în *zona-tampon* între două blocuri să-și poată asigura securitatea prin sine însuși și prin garanții de neutralitate [49]. I. Mastac exprimă opinia că statutul de neutralitate permanentă prevede abținerea statului de la aderarea la blocuri sau alianțe militare. Totodată, fiecare stat, și mic și mare, poartă anumită responsabilitate cu privire la menți-

nerea stabilității și securității atât proprii, cât și regionale/internaționale. Avînd în vedere faptul că armata este elementul de bază în menținerea stabilității și securității statelor, cu atît mai mult crește responsabilitatea statelor neutre pentru întreținerea trupelor militare proprii în scopul asigurării statutului lor de neutralitate [50, p.8]. R. Gorincioi pune la îndoială ideile promotorilor neutralității, care se ancorează pe compararea situației Republicii Moldova cu situația geopolitică și geostrategică a altor state neutre din Europa, menționînd că nici un stat neutru din Europa nu se confruntă cu problema secesionismului, a instabilității politice, economice și puternicii presiuni din partea Federației Ruse [51].

În același context de idei, A. Olaru exprimă opinia că neutralitatea Republicii Moldova și staționarea trupelor ruse pe teritoriul ei reprezintă cele două interese importante ale Federației Ruse pe care va încerca să le implementeze pe cît este posibil, completîndu-le reciproc pentru promovare concomitentă. Aceste supoziții sînt confirmate de politologi ruși, care susțin că strategia Federației Ruse rezidă în a forma un cordon din state neutre în jurul său, protejîndu-și în asemenea manieră hotarele de impactul direct cu Organizația Nord-Atlantică și legiferarea staționării trupelor sale pe teritoriul Republicii Moldova pe termen nedefinit. Argumentele în favoarea neutralității Republicii Moldova, cu referință la statele neutre, Elveția, Austria și Finlanda, care au profitat de stabilitate și dezvoltare economico-financiară, puțin se dovedesc a fi relevante pentru Republica Moldova. Neutralitatea elvețiană, spre exemplu, este înțeleasă diferit de moldoveni decît de elvețieni, astfel de scăpare fiind de așteptat, deoarece Republica Moldova nu a pornit de la ideea neutralității ca o soluție garantată pentru asigurarea securității naționale, ci de la o idee provizorie avînd menire să asigure eliberarea teritoriului și deschiderea altor opțiuni abia după retragere. Moldovenii încearcă să adapteze neutralitatea elvețiană, austriacă, finlandeză la condițiile Republicii Moldova, fără să analizeze implicațiile de durată pentru țară.

Plus la toate, spre deosebire de statele sus-menționate, Republica Moldova nu și-a asigurat neutralitate garantată, condițiile istorice pentru Republica Moldova din perioada anilor 1991-1992 fiind diferite de cele elvețiene, ca și motivele declarării neutralității. Axiomatică este supoziția că neutralitatea Republicii Moldova este una declarată (de ea însăși) și nu este garantată de nimeni în cazul unei evoluții militare. Alt argument important pe care foarte puțină lume îl menționează în Republica Moldova vizează că neutralitatea Austriei și Finlandei au fost negociate între URSS și Occident, neutralitatea lor a fost schimbată pe susținere economică

occidentală și prezența acestor două state în sfera de influență occidentală. În cazul neutralității pe care o propune Federația Rusă, Republicii Moldova îi revine rolul unei *zone-tampon* din sfera de influență rusească, respinsă de Republica Moldova. Enunțarea de către A. Olaru a argumentului economic, care este determinant în plan militar, se dovedește a fi relevant în cazul Republicii Moldova. Astfel, cheltuielile militare în statele neutre este de la aproximativ 0,9% (Austria) până la 1,7% (Suedia) din PIB, adică între trei și șase miliarde de euro. Republica Moldova se află în imposibilitate să asigure nici un miliard de euro anual pentru apărare, argumentul că poate să-și asigure neutralitatea și, implicit, securitatea națională, singură de asemenea nu se dovedește a fi valabil. A. Olaru este de acord cu V. Lupan, în a cărui opinie conceptele de neutralitate adoptate de către statele europene nu sînt considerate actuale. Astfel, Finlanda a demarat discuții despre statutul său de neutralitate, examinează opțiunea de a se integra în Alianța Nord-Atlantică sau de a aștepta crearea unui mecanism viabil de apărare comună a Uniunii Europene la care să poată adera [52]. A. Rácz împărtășește ideea că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova nu este reală și viabilă, ar fi o opțiune doar atît timp cît un stat ar fi în stare să-și asigure securitatea națională la un preț rezonabil. Acesta nu este cazul Republicii Moldova, luînd în considerație situația economică din prezent, unde orice creștere semnificativă a cheltuielilor pentru apărare, care constituie în mediu 0,5% din bugetul statului, nu este deloc reală. Spre exemplu, Finlanda cheltuiește 1,5% din PIB pentru apărare, acest indice fiind mult mai înalt decît cheltuielile Republicii Moldova, deși pe teritoriul Finlandei nu există conflict separatist [44]. E. Țugui a acceptat ideile lui A. Olaru privind asigurarea neutralității statelor prin prisma nivelului de finanțare a securității naționale. În opinia sa, Republica Moldova a neglijat securitatea militaro-strategică, așteptînd ca Federația Rusă și restul lumii să țină cont de intenția de a construi o Elveție sud-est europeană, în timp ce cheltuielile militare au scăzut constant începînd cu anul 1997. Suedia și Elveția sînt printre puținele state europene care au angajamente istorice privind neutralitatea și de multe ori sînt invocate ca repere de urmat pentru Republica Moldova. Însă Suedia are planuri comune de apărare cu Organizația Nord-Atlantică din timpul războiului rece și este deja membră a Forței de Răspuns a NATO, în timp ce Elveția, unul dintre cele mai militarizate state din Europa, este înconjurată de state NATO. Totodată, aceste două exemple ale neutralității, de altfel greu de comparat cu neutralitatea unilateral asumată a Republicii Moldova, au cheltuieli militare de 1,2% și 0,8% din PIB. Cheltuielile militare în

Republica Moldova au scăzut pînă la 0,3% în ultimii ani și doar din anul 2014 au crescut pînă la 0,4% din PIB [53, p.3].

C. Manolache abordează neutralitatea ca fiind un fenomen exprimat conjunctural, susținînd că recunoașterea statutului de neutralitate al oricărui stat a fost inițiată nu de țara în cauză, ci de un grup de țări aflate în conflict. Elveția este primul exemplu practic al politicii de neutralitate, ea a căpătat recunoașterea legală pentru prima dată în Pactul de la Paris din 20 noiembrie 1815, în care marile puteri europene au recunoscut neutralitatea permanentă a Elveției, garantîndu-i integritatea teritorială. De atunci au fost recunoscute două tipuri de neutralitate: temporară pe timp de război, pentru perioada de desfășurare a unui conflict armat, și permanentă. În condițiile războiului rece sistemul ONU nu a fost capabil să prevină războaiele, SUA și URSS fiind implicate în luptă pentru extinderea influenței la nivel global: datorită tensiunilor geopolitice dintre Est și Vest, unele state europene au decis să adopte o poziție de neutralitate - Austria, Finlanda și Suedia. După încheierea războiului rece situația s-a schimbat, în anii '90 statele neutre din Europa au început să participe în sistemul de dezvoltare a cooperării politico-militare și de securitate a Uniunii Europene și să sprijine acțiunile NATO în cadrul PpP, incluzîndu-se acțiunile umanitare, de salvare, de menținere a păcii și acțiunile forțelor combatante în managementul crizelor, în principal, de impunere a păcii (pacificare). Pornind de la evoluțiile moderne ale fenomenului politic numit neutralitate esența acestui statut este subînțeleasă ca de „nealiniere”, mai precis, de neparticipare la alianțe politico-militare. Sensul clasic al neutralității se pierde cînd discutăm despre situația reală, care se datorează faptului că toate statele neutre din lume și-au luat angajamentul de a sprijini scopurile și rezoluțiile Națiunilor Unite, inclusiv cele militare [54, p.136-137].

I. Chifu abordează neutralitatea statelor europene susținînd că aceasta, de fapt, nu are nimic de a face cu imaginea teoretică a neutralității permanente, nici cu nealinierea. Cel puțin în cazul Austriei, Suediei, Finlandei și Irlandei, state europene care s-au dovedit a fi aliniate, au renunțat la neutralitatea politică, și-au acomodată politicile externe de securitate și apărare cu statele Uniunii Europene, au relații cu statele Alianței Nord-Atlantice și acceptă sprijinul reciproc în caz de atac și clauza de solidaritate a Tratatului de la Lisabona prevăzută în PESAC. În relație cu Organizația Atlanticului de Nord, doar calitatea de membru lipsește, dar e lăsată deschisă ușa intrării în Alianță (nu explicit în cazul Irlandei), se acceptă neutralitatea în război doar ca o opțiune și, în două cazuri, pentru Austria

și Irlanda se menționează explicit nevoia referendumului pentru aderare. Austria și Irlanda au realizat reforme constituționale în domeniul apărării și securității naționale, cu derogări la interpretarea neutralității, acceptând, astfel, aderarea la PESC și PESAC, iar în relația cu NATO este o cooperare de interoperabilitate, parteneriat, participare la misiuni post-conflict și membru de facto fără art. 5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949. Aceste state au reușit să conserve doar imaginea de state neutre și nonapartenența formală la Organizația Nord-Atlantică. În cazul Elveției, neutralitatea, pe de o parte, are conținut simbolistic de identitate națională, deși conținutul este mult alterat, rațiunea avind rădăcini și semnificații domestice din perspectiva coeziunii statale. Concept nu a exclus tentative de apropiere de Uniunea Europeană prin aderarea la zona Schengen: avînd o armată puternică, adoptă cheltuieli bugetare militare similare tuturor celorlalte state, neutre sau membri majori ai NATO, inclusiv SUA. Creșterea amenințărilor neconvenționale, dar și celor convenționale, riscă să determine o creștere a proporției de buget alocat apărării și elementelor complementare de securitate [55, p.106-107].

I. Chifu analizează tipul de politică de neutralitate propusă de Republica Moldova, bazată pe concepția și soluția de securitate imaginată și modul în care se încadrează această realitate în prevederile și normele ce consacra neutralitatea permanentă, aplicînd concepțiile a două școli: *normativistă*, fiind una riguroasă, exactă, tradițională, care judecă regulile și legile în litera și spiritul lor și *funcționalistă*, pune în prim-plan modul real de funcționare în practică a normelor, a raportului de forțe politice și a echilibrului de context, a unei libertăți de interpretare a normelor și de nuanțare a interpretărilor pe realitățile curente. Expertul este de părere că Republica Moldova și-a propus două modele de neutralitate, cea elvețiană și cea finlandeză, în contextul unei politici bivectoriale, cu echilibru între Est și Vest. În primul caz, motivația vine de la simbolistica de imagine a Elveției, stat prosper și bine pregătit militar, situat în centrul Europei, acceptat drept negociator internațional, care și-a consacrat această neutralitate ca valoare adăugată pentru unitatea statului. În cel de-al doilea caz, modelul Finlandei, devenită neutră în 1955 pentru a-și prezerva independența față de URSS, balansînd între Tratatul cu Uniunea Sovietică, plasînd-o în sfera de influență sovietică și legea neutralității, nerecunoscută de către Uniunea Sovietică pînă în 1989. În opinia sa, dificultatea majoră a poziției vine din opțiunea afirmată, lansată programatic și normată prin lege, a integrării europene. Deși la nivelul acțiunii lucrurile sînt departe de o situație coerentă care să justifice opțiunea, la nivel normativ

și declarativ integrarea în Uniunea Europeană ca obiectiv este evident incompatibilă cu neutralitatea permanentă, proclamată constituțional. La data adoptării neutralității permanente, Republica Moldova nu a fost în situația de a reprezenta, în fapt, o neutralitate permanentă și nu a fost consacrată ca atare niciodată, și nici statul în sine nu a denunțat, schimbat sau amendat cadrul juridic care blochează consacrarea neutralității, așa cum prevede explicit articolul 11 din Constituție, ce reglementează tipul de neutralitate promovat, care este o permanență nedefinită presupus tradițională. Mențiunea faptului că nu permite dislocarea de trupe militare ale altor state este o referință directă la neutralitatea militară, dar acest lucru nu exclude conținutul din primul aliniat care se referă la neutralitatea politică. Republica Moldova, în acest sens de idei, prin neutralitatea sa permanentă neargumentată, nedezbătută public, proclamată constituțional și nesancționată internațional, nu este și nu a fost niciodată un stat neutru permanent și nici un stat neutru militar, ci, la limită, un stat nealiniat [56, p.15-16].

Subliniem că pentru a asigura respectarea neutralității Republicii Moldova, se impune, mai întâi de toate, dar nu numai, ca Federația Rusă să-și onoreze angajamentele asumate și să evacueze trupele, armamentele, munițiile și echipamentul neîntârziat, ordonat și complet de pe teritoriul său suveran. În același timp, efectele benefice așteptate din realizarea neutralității autoproclamate s-au dovedit a fi iluzorii, dat fiind că însuși proiectul a fost conceput și dezvoltat ca un model ideal și autosuficient, pe motivul că această calitate nici nu reprezintă o formulă consacrată internațional, nici nu are o explicare concretă. Statutul de neutralitate consfințit constituțional nu asigură în regim automat securitatea națională a Republicii Moldova, iar rezultatul cel mai important se dovedește a fi ne-participarea la procesele de cooperare militară din cadrul CSI [39, p.207]. I. Chifu precizează că un stat neutru este obligat să-și asigure singur securitatea națională și apărarea teritoriului. Din acest punct de vedere, chiar admitînd că neutralitatea autoproclamată a Republicii Moldova ar fi recunoscută, însă între obligațiile statelor care recunosc neutralitatea (sau garanțiile neutralității) nu intră garanții privind apărarea suveranității, integrității teritoriale a statului dacă este amenințat, garanții privind securitatea statului respectiv sau sprijin pentru recuperarea unor asemenea drepturi pierdute de statul în sine. Neutralitatea nu este nici soluție de securitate și nici angajament pentru rezolvarea de către comunitatea internațională sau de către garanți a unor probleme ale statului Republica Moldova, cum ar fi staționarea trupelor străine pe teritoriul său și secesionismul. De fapt, neutralitatea nu scutește statul neutru de obliga-

țiunile de a-și respecta angajamentele asumate privind neadmiterea de trupe străine pe teritoriul său și nu reprezintă transferul lor către eventualii garanți. Oficial, Republica Moldova nu a reușit să formuleze o soluție de securitate credibilă, din contra, formula demilitarizării teritoriului și păstrării doar a unui contingent pentru participarea la misiuni internaționale nu numai contrazice neutralitatea permanentă, consacrată juridic, dar nici nu oferă comunității internaționale soluții credibile de securitate pentru ca neutralitatea proclamată să fie credibilă. În cazul Elveției și Finlandei, luate drept modele în declarația despre neutralitatea Republicii Moldova, ambele au armate puternice și soluții de securitate credibile. Demilitarizarea, în sensul eliminării complete a trupelor militare, înseamnă incapacitatea de a asigura de unul singur apărarea statului. În cazul Republicii Moldova acest lucru face necredibilă neutralitatea proclamată și presupune că în timp de conflict armat sau în caz de agresiune cineva trebuie să intervină, fiind, totodată, generată și o vulnerabilitate care se poate transforma în risc sau chiar amenințare la adresa statelor vecine, obligate, în consecință, să planifice și să aloce resurse și forțe pentru a contracara această amenințare a unui stat lipsit de capabilități credibile de apărare la hotarele statelor vecine. Adoptarea neutralității permanente de către Republica Moldova nu este consecința unei strategii sau a unei argumentări solide, urmărindu-se, de fapt, cedarea responsabilității apărării și asigurării securității statului în exterior și neasumarea costurilor acestei obligații a statului [56, p.17].

În accepția noastră, securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient în condițiile integrării euroatlantice. Fără îndoială, amendarea prevederilor constituționale ce vizează statutul de neutralitate permanentă, articolele 11 (1) și 142 (1), prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată, solicitând voință politică, eforturi de caracter internațional, transformări esențiale la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficii și costuri de integrare, activități care s-ar solda cu elaborarea și implementarea unei strategii de integrare euroatlantică. În același timp, abrogarea neutralității permanente nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al NATO este în măsură cel mai eficient să-i asigure securitatea națională, în contextul că Organizația Nord-Atlantică s-a dovedit a fi cea mai viabilă organizație în materie de asigurare a securității și se asociază nu numai cu dimensiunea politico-militară, dar și cu faptul că o pondere semnificativă revine politicilor investiționale, în domeniul ecologiei și al cercetărilor științifice [39, p.207-208]. D. Dungaciu este de

părere că la Summitul NATO din 4-5 septembrie 2014 din Țara Galilor, în contextul securității regionale din Europa de Sud-Est, au fost adoptate decizii care se vor materializa, inclusiv pentru Republica Moldova, astfel beneficiind de statut de partener privilegiat al Alianței Nord-Atlantice, fiind respectat statutul de neutralitate și afirmând susținerea eforturilor pentru integrarea euroatlantică. Actualmente Republica Moldova nu poate să-și asigure securitatea națională, dat fiind faptul că statutul de neutralitate nu determină calitatea capacităților militare necesare, care sînt la un nivel aproape inutilizabil. Statul care și-a asumat statutul de neutralitate trebuie să cheltuiască mai multe resurse financiare decît statul membru NATO. Neutralitatea costă extrem de mult, iar Republica Moldova este un stat neutru, care nu a cheltuit suficiente mijloace financiare pentru reforma armatei naționale [57].

Considerăm că modelele de neutralitate elvețiană, austriacă, suedeză sau finlandeză, la care deseori se face referință, nu sînt actuale pentru Republica Moldova, declarîndu-se stat neutru, este parte a sistemului internațional de securitate colectivă, beneficiază de pachetul de asistență al Tratatului Nord-Atlantic privind consolidarea capacității de apărare și securitate, participă cu contingente militare la operațiunile realizate sub egida ONU în vederea menținerii păcii și securității în „zonele fierbinți” alături de alte state neutre europene care, în consecință, nu sînt neutre în probleme ce țin de pacea mondială, contribuind efectiv la fortificarea securității internaționale [34, p.197].

Prin urmare, poziționarea geopolitică a Republicii Moldova în contextul extinderii Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene denotă că importanța pentru securitatea europeană este redusă, iar existența conflictului transnistrean și fragilitatea instituțională se dovedesc a fi impiedicate substanțial în calea prezenței politice sporite a Organizației Nord-Atlantice și a Uniunii Europene. Chiar dacă prioritar asigurarea securității naționale revine factorilor interni, potențialul Republicii Moldova este redus, fiind oportună asistența externă, urmărind obiective de factură atît internă, cît și externă, pentru a nu permite proliferarea instabilității. Republica Moldova este interesată în materializarea unui cadru amplu de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate europene și euroatlantice, care ar constitui nu doar un factor de stabilizare instituțională, dar și un instrument-cheie de modernizare, integrare europeană și de implementare a prevederilor IPAP-ului actualizat, reluînd procesul reformelor democratice îndreptate spre consolidarea capacităților instituționale, inclusiv din sectorul de apărare și securitate.

3.2. Politici de diversificare a securității energetice a Republicii Moldova

După sfârșitul războiului rece se produce aprofundarea interdependenței dintre economiile actorilor majori, bazate fie pe consum, fie pe furnizarea resurselor energetice. Competiția pentru hidrocarburi pare a domina începutul mileniului, cu focalizarea atenției pe statele Golfului Persic, bazinului Mării Caspice, spațiului Pontic, Mării Nordului, Oceanului Arctic, Orientului Apropiat, Siberiei de Vest și de Est, Africii de Nord și de Vest, Asiei de Sud-Est, nordului Americii de Sud, Canada, situație care determină în mare măsură declanșarea sau amplificarea conflictelor în unele zone de importanță energetică pentru marii actori ai relațiilor internaționale. Potrivit opiniei lui N. Dolghin, legea rarității resurselor prevede că volumul și calitatea resurselor energetice se modifică mai încet decât volumul și intensitatea necesităților umane, iar epuizarea în ultimii ani a resurselor energetice a făcut ca o parte însemnată a politicilor externe ale actorilor majori să fie preocupată de accesibilitatea conductelor și terminalelor, de viitoare rute energetice și parteneriate energetice [1, p.6]. C.-G. Balaban susține că preocupările sînt îndreptate spre identificarea celor mai eficiente căi de utilizare și a posibilităților de substituire a resurselor, diminuarea dezechilibrelor de mediu determinate de exploatarea, condiționarea, prelucrarea și utilizarea resurselor disponibile. Poziția unui stat în sistemul economic și politic mondial depinde, de multe ori, de capacitatea de a produce petrol și gaze naturale, de controlul exercitat asupra rezervelor de resurse energetice [2, p.27].

L.-V. Pachiu subliniază că în secolului XX, cu precădere în prima sa jumătate, securitatea energetică era privită, înainte de toate, ca o componentă a securității militare și economice, însă criza petrolieră din anii '70 a propulsat problematica energetică pe un loc primordial în agenda construcțiilor politice la nivel global, devenind un factor esențial în asigurarea securității naționale. Securitatea energetică, ca și concept care trebuie implementat diferit pentru fiecare stat, economie, regiune și piață în parte, a devenit centrul gravitațional pentru toate alte componente ale securității (politică, economică, militară, socială, ecologică, alimentară). Din perspectiva temporală, ne aflăm încă la originile epocii energetice, cînd securitatea unui participant la acest proces (actor statal sau nonstatal) se realizează prin afectarea securității altui participant, progresele tehnice și tehnologice, dimensiunile globale ale interdependențelor economice și sociale, conștientizate și promovate la nivelul fiecărei comunități,

devenind factori acceleratori și contribuie la schimbări substanțiale în această paradigmă [3,p.133-134]. Amplificarea gradului de interdependență a statelor cu privire la valorificarea resurselor energetice conduce la apariția problemelor complexe privind necesitatea asigurării accesului tuturor statelor la resurse. A. Traian consideră că marile puteri caută să obțină controlul asupra celor mai însemnate resurse energetice ale planetei și, implicit, asupra prețurilor: în ultimii ani în peisajul petrolier se prefigurează câteva tendințe: reorganizarea pieței mondiale pe blocuri și alianțe energetico-economice, care se confruntă cu tendința de liberalizarea lor completă; modificarea sistemului de cote petroliere și de fixare a prețurilor; tendința Federației Ruse de a influența prețurile la petrol pe piața mondială prin implementarea diferitor strategii în politica internațională; controlul de către SUA și aliații săi a fluctuației prețurilor mondiale la petrol ca o contramăsură luată împotriva acțiunilor militare și de sfidare a integrității teritoriale a Ucrainei de către Federația Rusă. În aceste condiții, problemele energetice, scrie lui A. Traian, devin probleme de securitate, iar securitatea alimentării cu energie a devenit o preocupare comună a marilor puteri ai acestei competiții dinamice. Un studiu realizat de ONU a conchis că „importanța energiei pentru industrie în ansamblul său și rolul vital al petrolului ca sursă de energie și ca produs indispensabil pentru activitățile militare par a fi contribuit la transformarea problemelor energiei într-un element fundamental al securității” [4,p.102].

N. Dolghin subliniază că resursele energetice sînt distribuite extrem de inegal pe suprafața planetei, majoritatea statelor avansate economic dispun de prea puține hidrocarburi pentru a putea asigura o economie și un consum în creștere, pe cînd statele mai puțin dezvoltate, cele din Orientul Mijlociu, posedă din abundență astfel de resurse [1, p.5]. C. Băhnăreanu a prezentat o radiografie amplă a rezervelor și rețelelor mondiale de petrol și gaze naturale, precizînd că în conformitate cu unele estimări, cele mai mari rezerve mondiale de hidrocarburi se găsesc în zona Golfului Persic; Federația Rusă – Siberia; Asia Centrală – Marea Caspică; America de Sud – Venezuela (bazinul rîului Orinoco); SUA – Alaska; Canada – New Found Land. Alte rezerve mai puțin importante se află în Marea Nordului, continentul African – Algeria, Angola, Nigeria, Sudan, Libia (vezi *Fig. A1.7., A1.8.*). Marile rezerve de hidrocarburi sînt concentrate în state/regiuni mai puțin dezvoltate, care nu au regimuri politice democratice, frămîntate de numeroase dispute, crize și conflicte, zone unde marii consumatori energetici se confruntă și cooperează în procesul de acces, de control și de exploatare a resurselor. În regiunea Golfului Persic se află peste 70% din

rezervele petroliere ale lumii. Arabia Saudită dispune de 25% (circa 266 mlrd de barili) din rezervele mondiale, Irakul – de 10% (circa 115 mlrd barili), bazinul Caspic și Asia Centrală – de 7%, iar Federația Rusă – 5% (circa 60 mlrd barili). În domeniul gazelor naturale, clasamentul resurselor este condus de către Federația Rusă cu peste 1680 de mlrd m³, urmată de către Iran cu 971 mlrd m³, Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite cu 241 mlrd m³ fiecare și Qatar cu 17 mlrd m³ (vezi *Tabelul A3.1., A3.2.*). Actualmente, un sistem imens și complex de conducte transportă peste 2.673 mlrd m³ de gaze naturale și 80 mln barili de petrol de la producători la consumatori. Controlul resurselor energetice de petrol, gaze naturale și lichefiate, de combustibili fosili a devenit un obiectiv prioritar nu numai pentru marile puteri (SUA, UE, Federația Rusă), ci și pentru noile puteri în ascensiune (China și India). Gazoductul Drujba, care aprovizionează cu gaze naturale toate statele din Europa Centrală și de Est, construit în perioada sovietică, are o lungime de 4.000 km, pleacă din Kazahstan, ocolește pe la nord Marea Caspică, ajunge la punctul de distribuție de la Samara din Federația Rusă. O rută de transport a gazelor pleacă din Turkmenistan, traversînd Marea Caspică, ajunge fie în Daghestan din Rusia, fie la Baku în Azerbaidjan și de aici – în Georgia, ambele ramuri unindu-se la punctul de distribuție de pe teritoriul Republicii Cecene din Federația Rusă, Chervlennaya. De aici gazoductul Drujba se orientează spre nord, pe malul rusesc al Mării Negre, aprovizionînd Ucraina și România. Altă ramură a gazoductului Drujba, care alimentează unele țări din Uniunea Europeană (Polonia, Germania, Slovacia, Cehia, Ungaria, Austria, Croația și Slovenia), pleacă de la Samara și străbate teritoriul Bielorusiei. O serie de rețele și conducte de transport a gazelor naturale funcționale ca Baku-Tbilisi-Erzurum, Blue Stream, North Stream, Green Stream (vezi *Fig. A1.9., A1.10., A1.14.*), care aprovizionează deja marii consumatori, multe altele aflîndu-se în fază de proiect sau în diverse etape de finalizare, ca Turkish Stream (va fi funcțional în 2017), Trans-Anatolian (TANAP) (va fi funcțional în 2019) (vezi *Fig. A1.16.*), Trans-Adriatic (TAP) (va fi funcțional în 2020) (vezi *Fig. A1.16.*), dar și AGRI (vezi *fig. A1.17.*), Nabucco, South Stream (vezi *Fig. A1.11.*) și North Stream-II rămîn proiecte pe agenda zilei, însă avînd diferite șanse de realizare, specificăm noi. Accesul la resursele energetice din est (regiunea Mării Caspice, Orientul Mijlociu) necesită dezvoltarea unei infrastructuri adecvate intereselor occidentale: distanța cît mai scurtă de la sursă la utilizatorul final, capacitatea de transport al conductei, costuri de producție cît mai ieftine, costuri de transport cît mai mici, tranzitarea unor zone stabile, facilități portuare și de transport maritim și fluvial [5, p. 25-27].

Securitatea energetică prevede producerea energiei necesare în propria țară și dependență cât mai redusă de importurile externe. În această ordine de idei, D. Yergin definește trei dimensiuni ale securității energetice: asigurarea unor surse alternative de aprovizionare, identificarea unor rute energetice alternative și securizarea surselor și rutelor de transport existente [6, p.74]. W. Jones a tratat conceptul de putere prin prisma accesului statului la resurse naturale: capacitatea unui actor internațional de a-și folosi resursele tangibile și intangibile în așa fel încât să influențeze evoluția relațiilor internaționale spre propriul beneficiu, ilustrând actualitatea ideii că oricare stat va face uz de toate resursele pe care le are la dispoziție, inclusiv cele energetice, pentru a-și impune voința și de a influența comportamentul celorlalți actori în scopul promovării propriilor interese [7, p.241]. Potrivit aserțiunii lui F. Rădoi, securitatea energetică este un concept multidimensional și puternic circumstanțializat, care a evoluat în decursul istoriei atât din unghiul de vedere al subiectului, care inițial era un concept atașat petrolului, ulterior extinzându-se asupra gazelor naturale și energiei electrice, cât și al ariei de semnificații, de la aprovizionarea fizică către toate fazele aferente lanțului energetic. În prezent securitatea energetică se circumscrie ofertei și cererii de energie și poate fi prezentată ca disponibilitate fizică a resurselor energetice, accesibilitatea energiei în baza prețului, siguranța cererii de energie cu impact asupra stabilității veniturilor producătorilor și exportatorilor de energie [8,p.1]. P. Claval subliniază că geopolitica de asemenea este dominată actualmente de strategiile resurselor, îndeosebi de cele energetice, obligînd subiecții săi să țină cont de „totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională”, fiind permanent „interesată de calculele unora sau altora, de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relațiilor, de utilizarea forței sau de jocurile viclene”. Marile puteri, fiind marii consumatori de energie, pot fi clasificați în două categorii, conform criteriului economic și al calității vieții. Din prima categorie fac parte SUA, UE și Japonia, cu economii dezvoltate, instituții financiare funcționale, societăți democratice fondate pe principiile statului de drept, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, fiind asigurată calitate superioară a vieții la toți indicatorii. Din a doua categorie fac parte China și India, economii cu ritmuri intense de dezvoltare, stabilitate financiară, societăți în curs de deschidere și modernizare, deși tradițiile au o influență puternică, iar calitatea vieții este departe de cea a statelor din prima categorie. Punctul comun al tuturor acestor mari puteri constă în dependența de resursele energetice, aceasta este realitatea care le modelează comportamentul

și interesele geopolitice, dar și conținutul strategiilor. Un loc distinct în rîndul marilor puteri revine Federației Ruse: întrunind trăsături specifice ale statelor din ambele categorii enumerate, se deosebește prin faptul că nu este dependentă de resurse energetice, aceasta, la rîndul său, determinînd geopolitica în sferele sale de influență și strategia de acțiune cu marii consumatori de hidrocarburi [9, p.10].

N. Dolghin consideră că principalii actori ai geopoliticii petrolului, care dețin o pondere semnificativă în politica internațională, sînt SUA și Federația Rusă, fiecare demonstrează că și-au elaborat politici și strategii solide în acest domeniu. Obiectivele lor pe termen lung sînt distincte, iar interesele pe termen scurt și mediu au o anumită complementaritate, a căror realizare poate fi produsă prin cooperare și susținere reciprocă, dar incluzînd competiția pentru poziții dominante în plan internațional. Interesul strategic urmărit de SUA este de a-și asigura pe termen lung resursele necesare, menținînd ritmul de dezvoltare economică prin accesul la resurse și libertatea tranzitului. Fiind un obiectiv complex, de durată, realizarea lui impune implicarea decisivă în procesele de stabilizare a lumii și de întărire a securității prin încurajarea pieței libere, a valorilor democratice, a transparenței și predictibilității în acțiunile celorlalți actori ai lumii. Proiectele geopolitice în care se angajează Statele Unite sînt considerate investiții mai ieftine decît eventuale pierderi economice provocate de disfuncționalități ale fluxurilor energetice. Statele satelit din Golful Persic formează sfera de influență a SUA, cel mai mare consumator de petrol din lume, în timp ce țările din acest areal beneficiază, la rîndul său, de o susținere substanțială politică, militară și economică din partea Statelor Unite. Fiind un subiect important în ecuația geopolitică a securității energetice mondiale, economia Federației Ruse este fundamentată pe resurse energetice, în special pe gaze naturale și de petrol. Rusia este primul exportator din lume de gaze naturale și al doilea producător de petrol, își urmărește consecvent obiectivul de a realiza un sistem al dependențelor, în care independența sa energetică să-i asigure avantaje pentru dezvoltarea economică evidentă, care s-o facă ascultată în toate problemele de ordin global și să-i asigure securitatea. Deocamdată, ea însăși este dependentă de veniturile obținute prin exportul de gaze naturale și petrol, a cărei economie s-a dovedit a fi una slab funcțională și vulnerabilă la prețurile fluctuante de comercializare a hidrocarburilor, oscilații susținute de Statele Unite și statele membre ale Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol, dar și sancțiunilor impuse de Occident ca urmare a evenimentelor din Ucraina. Interesele geopolitice ale Statelor Unite și

Federației Ruse, specifică cercetătorul, se ciocnesc în regiunea Mării Caspice, complexitatea problemelor regiunii se exprimă prin potențialul înalt interetnic și interconfesional de conflictualitate: disputele juridice asupra Mării Caspice vor obliga, mai devreme ori mai târziu, pe toți subiecții internaționali implicați, inclusiv pe SUA și Federația Rusă, să coopereze pentru menținerea stabilității regionale, altfel vor avea toți de pierdut, destabilizând piața energetică, fapt care ar putea afecta toate statele lumii și provoca reacții mult mai periculoase [10, p.135]. În opinia noastră, zona Mării Caspice include și interesele altor state riverane, ca Turkmenistan, Kazahstan, Azerbaidjan și Iran, existînd între ele diferite puncte de vedere referitor la statutul și modalitățile de exploatare a resurselor energetice, opțiuni care se află în conflict și împiedică demararea unor programe energetice pe termen lung. În plus, vecinătatea cu Orientul Mijlociu, Caucaz și bazinul Mării Negre determină alte state limitrofe să identifice și să realizeze interese în acest segment. În ordinea de idei exprimată, N. Dolghin susține că zona Mării Caspice nu poate fi izolată de arealul Orientului Mijlociu și, într-un fel sau altul, prezintă indicatori similari de instabilitate geopolitică: terorism, conflicte separatiste, conflicte interstatale, delimitări teritoriale insuficient reglementate, probleme etnice, condiții în care se dovedește a fi greu de estimat dacă bazinul Mării Caspice va deveni alternativă mai sigură la petrolul din Orientul Mijlociu. Crește astfel atractivitatea traseelor petroliere nordice, consolidînd rolul Federației Ruse în jocurile geopolitice, în timp ce SUA sunt nemijlocit interesate în libertatea traficului petrolului din zona Mării Caspice și Orientul Mijlociu, urmărind mai multe obiective, inclusiv evitarea formării unui monopol rusesc al transportului de petrol, contribuind la realizarea oleoductului de ocolire a teritoriului Federației Ruse – Baku-Tbilisi-Ceyhan (vezi *Fig. A1.9*). Pe termen îndelungat, nici Afganistan nu este exclus ca traseu pentru o viitoare conductă, mult mai directă, către oceanul mondial. Deocamdată, SUA este singura putere mondială care acționează declarat pentru asigurarea accesului la sursele petroliere [10, p.136-139].

Considerăm că majoritatea proiectelor energetice din Orientul Mijlociu și din bazinul Mării Caspice, avînd drept punct de plecare petrolul, pot fi dublate cu alte proiecte ce se referă la gazele naturale aflate în cantități mari în aceste regiuni. Practic toate statele din această întinsă regiune pot să ocupe poziții cît mai avantajoase în jocurile de identificare a celor mai avantajoase rute, care vor traversa zone stabile, state cu regim de guvernare previzibil și cu intensitate scăzută de conflict. Actualmente interesele geopolitice din aceste regiuni predomină în relațiile dintre ma-

rile puteri, în care fiecare actor încearcă să-și impună voința, opțiunile fiind total diferite, inclusiv cele de factură militară, aranjamentele oferă o imagine îngrijorătoare privind securitatea regională, determinînd nivelul de asigurare a dimensiunii energetice a securității naționale a statelor din regiune. Unul din motivele de bază ale războiului neoconvențional de tip hibrid în spațiul postsovietic din 2008 dintre Federația Rusă și Georgia a fost subminarea conductelor de transportare a petrolului și a gazelor naturale din bazinul Mării Caspice, ca Baku-Tbilisi-Ceyhan (devenit funcțional în 2006) și Baku-Tbilisi-Erzurum (devenit funcțional în 2007). Geopolitic, scopul acestor conducte este transportarea hidrocarburilor din Azerbaidjan prin ocolirea teritoriului Federației Ruse spre piața mondială și diminuarea dependenței de Rusia privind asigurarea cu hidrocarburi a Georgiei. Implicarea directă a Statelor Unite și Marii Britanii în construcția acestor conducte a condus la schimbarea raportului geopolitic de putere în arealul extins care include Asia Centrală, Caucaz și bazinul Mării Caspice. Transportarea petrolului care putea fi realizată prin oleoductul Baku-Novorossiisk de pe teritoriul Federației Ruse actualmente se exportă prin ocolirea Rusiei. Vom nota că Azerbaidjan n-a acordat suportul așteptat de Federația Rusă pentru ca să poată asigura presiunea necesară în conducta de gaze naturale South Stream, aceasta fiind una dintre cauzele principale ale sistării proiectului lansat cu mare pompă.

Este îndreptățit de a considera, în aceeași ordine de idei, că războiul din Siria a fost cauzat de interesele geopolitice regionale ale marilor puteri și ambițiile în domeniul energetic ale Statului Qatar, Turciei și Iranului, fiind anunțate proiecte energetice, a căror construcție va demara imediat după stabilizarea regională. Gazoductele care urmează să fie construite sînt: primul va începe din Statul Qatar, va tranzita Arabia Saudită, Iordania, Siria pînă în Turcia, spre Europa, iar al doilea, Gazoductul Islamic, va porni din Iran și va trece prin Irak și Siria către statele din Europa (vezi *Fig. A1.15.*). Prefigurarea evidentă a competiției pentru influența geopolitică în Siria, pe de o parte, SUA și UE doresc să beneficieze de gazele naturale din Statul Qatar și Iran, care este mai aproape de Europa, distanța fiind factor al prețului final, iar pe de alta, Federația Rusă încearcă să anihileze proiectele gazoductelor concurente, conjunctură care amplifică rivalitatea, intensificînd conflictul militar din Siria între opoziția moderată, autorități și organizațiile teroriste (vezi *Fig. A1.14.*).

Alt actor cu pondere importantă în politica și economia mondială, cu interese geopolitice deosebite în regiunile limitrofe, promotor al stabilității și securității, este Uniunea Europeană, care din punct de vede-

re energetic depinde, în mare măsură, de livrările de petrol și gaze din Federația Rusă, vulnerabilitate ce pune în pericol securitatea sa energetică. S. Kahn subliniază că interesele geopolitice ale UE se află într-o stare de fricțiune cu cele ale Federației Ruse. Uniunea Europeană a împins spre Est frontiera zonei de influență rusă, însă atât timp cât ne aflăm în era hidrocarburilor, statele din Uniunea Europeană sînt extrem de dependente de aprovizionările exterioare. Uniunea Europeană importă în prezent 50% din necesarul său de energie, furnizările din Federația Rusă de gaze naturale exportate în Uniunea Europeană ar fi de 40% (reprezentînd 25% din necesitățile UE), iar cele de petrol sînt de circa 15%. Prin urmare, atât timp cât nu există o infrastructură de transport a hidrocarburilor către China, India sau Japonia, este posibil, consideră expertul, ca Federația Rusă, care deține aproximativ o treime din rezervele mondiale de gaze, să fie dependentă de Uniunea Europeană, exportînd în spațiul comunitar aproape 90% din petrolul său și aproape 60% din gazele sale. Această interdependență asimetrică ar putea milita pentru o cooperare „cîștigător-cîștigător” între Federația Rusă și Uniunea Europeană [11, p.162-165]. Altă opinie este expusă de A. Baltag, care abordează ciocnirea de interese geopolitice dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă prin promovarea unor proiecte energetice, precum construcția conductelor North Stream, Prikaspiiskii, Burgas (Bulgaria) – Alexandropolis (Grecia) și gazoductul South Stream, proiect al Gazprom-ului și partenerului italian Eni, care se preconiza să pornească de la portul Anapa de pe litoralul rusesc, să traverseze Marea Neagră pînă în Bulgaria la Varna, ulterior bifurcîndu-se spre nord – Serbia, Ungaria, Slovenia pînă în Austria și spre sud prin Grecia pînă în Italia (vezi Fig. A1.9., A1.10.). Prin gazoductul South Stream se cauza lovitură directă asupra proiectului panoccidental Nabucco (vezi Fig. A1.11.) și se consolida influenței Federației Ruse în spațiul balcanic și în regiunea Mării Negre, South Stream a avut drept obiectiv și diminuarea din importanță a proiectului alternativ al Uniunii Europene – Nabucco. Planificarea acestui gazoduct prin Marea Neagră a condus la elaborarea a două proiecte de alternativă, destul de costisitoare, determinînd, în ultimă instanță, rentabilitatea lor economică scăzută. Nabucco era concentrat pe resursele energetice din Azerbaidjan, Iran și din Asia Centrală, însă resursele din Azerbaidjan se dovedeau a fi insuficiente, doar 8 mlrd m³ gaz/an, transportarea lor din Iran puneă semne de întrebare asupra rentabilității (distanța gazoductului era preconizată la 3300 km). Cît desrpe Asia Centrală, existența proiectului Prikaspiiskii și a unui șir de contracte semnate cu China, pentru Nabucco volumul resurselor rămase era insuficient,

ținând cont de capacitatea preconizată a gazoductului (30 mlrd m³ gaz/an) și de capacitatea tehnică ale țărilor respective. Proiectul putea fi salvat de Iran, care urmărește să revină după abolirea sancțiunilor ca urmare a ridicării sancțiunilor în 2016 și să dețină un rol activ în plan regional, inclusiv în domeniul energetic. Însă la momentul stopării proiectului Iran se afla în condiții de sancțiuni și de izolare internațională. Insuficiența de resurse din regiunea Mării Caspice pentru proiectul Nabucco putea fi completată sau chiar înlocuită cu gazul natural furnizat de Statul Qatar, subliniază A. Baltag, În cazul în care proiectul South Stream ar fi realizat cu participarea Serbiei, Bulgariei și Greciei, ar duce la consolidarea Gazprom-ului în Balcani, dar și în zona Mării Negre, influența geoeconomică a Federației Ruse în spațiul pontic poate fi egalată cu influența geopolitică și datorită gazoductului Blue Stream (vezi Fig. A1.10.). Datorită resurselor energetice, Federația Rusă tinde să atragă mai mulți aliați, obținând mai multe pîrghii [12].

A. Sarcinschi și C. Băhnăreanu susțin că Uniunea Europeană caută să-și deschidă accesul spre resursele energetice de la Marea Caspică și Orientul Mijlociu, urmărind de a reduce pe termen mediu dependența statelor din Europa Centrală și de Sud-Est de Federația Rusă, care, la rîndul ei, trebuie să accepte parteneriatul cu Uniunea Europeană și cooperare cu marile companii energetice transnaționale renunțînd la relațiile de pe poziții de forță cu statele din imediata vecinătate [13, p. 18]. V. Popa subliniază dependența energetică a statelor din Europa de Est, favorizînd planurile Federației Ruse de recrearea fostului bloc socialist, punînd în dificultate cristalizarea unei sfere de influență absolută a Statelor Unite în *zona-tampon* tradițională dintre Federația Rusă și Germania, complicînd ecuația geopolitică regională [14, p. 77]. În același context de analiză, F. Rădoi scrie că anumite regiuni sau state dețin un rol disproporționat de mare în furnizarea petrolului sau gazelor naturale, cum ar fi Orientul Mijlociu pentru petrol, Federația Rusă și Iran în cazul gazelor naturale, reliefînd o nouă dimensiune a realității fenomenului, și anume că politicile și evoluțiile interne ale acestor state sau regiuni au căpătat importanță deosebită pentru economia mondială. Exemplele cele mai concludente, în acest sens, sînt impactul relațiilor ostile dintre Federația Rusă și Ucraina asupra aprovizionării cu gaze naturale a statelor din Uniunea Europeană, conflictul militar din Siria și instabilitatea regională din Orientul Mijlociu, punînd în dificultate eventualitatea construcției unor proiecte energetice de alternativă de către Occident. Pe acest fundal, adăugînd și faptul că nu se poate conta pe capacitatea și disponibilitatea marilor producători de gaze naturale și petrol de a realiza investițiile necesare pentru a mări

producția contribuind la satisfacerea cererii de pe piața energetică, există riscul ca economiile marilor puteri să se confrunte cu o criză de aprovizionare energetică. Astfel, la nivelul UE aproximativ 50% din consumul de energie electrică este acoperit din importuri și se estimează creșterea lor până la 65% către începutul anului 2030, la gaze naturale de la 57% până la 84%, iar la petrol de la 82% până la 93%. Conform estimărilor și prognozelor din spațiul european, mai mult de o pătrime din consumul gazelor naturale de către statele membre ale UE este asigurat de gazul rusesc, cu dependență mai mare pentru state ca Germania și Italia decât pentru Franța, beneficiară de energie nucleară. Germania dezvoltă parteneriatul energetic cu Federația Rusă, a susținut și asigurat construcția gazoductului North Stream, inițiată de Gazprom în colaborare cu companiile germane, franceze și olandeze, care din 2012 transportă gaze din Rusia până în Germania pe sub Marea Baltică ocolind Țările Baltice și Polonia, sprijinind un nou proiect al Federației Ruse – gazoductul North Stream-II [8, p.3-4].

E. L. Morse și J. Richard acreditează ideea că discuția privind „bătălia pentru energie”, în prezent sau în trecut, nu este decât consecința omniprezenței guvernelor în exploatarea și controlul resurselor naturale. Amenințarea reprezentată de funcție față de dependența de gazele naturale din Federația Rusă nu este decât un caz particular, în contextul că Guvernul Federației Ruse uzează în mod conștient de controlul resurselor naturale pentru a-și asigura influența în politica de putere din spațiul european, postsovietic și la nivel internațional. Or, piața poate fi înlocuită cu o bătălie politică numai în absența respectului pentru proprietatea privată și a libertății schimbului. Numai în mâinile guvernelor controlul unor resurse economice vitale, fie direct, fie prin intermediul unui șir de reglementări precum redevențe și tarife vamale, poate deveni un instrument de șantaj și luptă politică. Când piața este abolită sau distorsionată de intervenții guvernamentale, iar distribuirea resurselor se face pe cale politică, prin tratate bilaterale sau alte parteneriate interguvernamentale, conflictul este inevitabil: puterea politică înlocuiește tranzacțiile comerciale reciproc benefice și, astfel, problema persistă nu în piața energetică, ci în instrumentalizarea politică a resurselor. În cazul monopolurilor de stat, guvernele au, inevitabil și întotdeauna, o agendă politică ce vizează poziții de putere și dominație în sistemul național și/sau internațional. Avantajul diviziunii internaționale a producției, susțin cercetătorii, mai ales în cazul unei distribuții inegale a resurselor naturale, este evident: dependența Europei față de gazul rusesc are și alt aspect, ca dependența Federației Ruse de veniturile obținute din vânzările de gaz pe piața europeană. În definitiv, problema se reduce la

faptul că partenerul de afaceri, sub forma Gazprom-ului, este statul Federația Rusă și că posesia de resurse naturale este instrumentalizată politic, Gazprom-ul nu este un agent economic obișnuit, ci este concomitent un virtual instrument de presiune politică [15, p. 28-30].

Un actor tot mai prezent pe piața petrolieră este China, care, pentru a susține ritmul înalt de dezvoltare economică, are nevoie de livrări constante de petrol, menținând relații speciale cu Federația Rusă și Kazahstan, acestea fiind sursele cele mai apropiate, dar și cu Arabia Saudită. Într-un fel sau altul, toate economiile vor resimți statutul nou al Chinei de mare consumator de resurse energetice, dar se observă că se implică tot mai insistent în disputele privind insulele limitrofe din Oceanul Pacific și în problema Taiwanului, considerînd că îi aparțin, acestea fiind bogate în petrol. În același timp, China a negociat cu Federația Rusă construcția unei conducte, finanțată parțial de partea chineză, care să transporte hidrocarburi din estul Siberiei spre China (vezi *Fig. A1.21.*).

Potrivit lui V. Vasilescu, Federația Rusă a demarat în 2008 lucrările la o conductă de petrol cu lungimea de 4.857 km, care ar urma să lege estul Siberiei de Oceanul Pacific. Primul tronson, de 2.757 km, de la Taișet (regiunea siberiana Irkutsk) la Skovorodino a fost dat în exploatare la începutul anului 2011, localitatea Skovorodino aflîndu-se la doar 72 km de la granița cu China, iar tronsonul chinezesc de la Mohe la Daqingde, de 927 km, era deja realizat. Costurile acestui prim tronson s-au ridicat la 12,27 mlrd USD, China a început să primească anual timp de 20 de ani cîte 15 mln tone de petrol brut prin această conductă, direct din Rusia, plătiind în avans companiilor rusești Transnefti și Rosnefti 25 mlrd USD. Suma include, pe lînga petrolul în sine, deschiderea unor noi cîmpuri de extracție cu o cîtă-parte din prețul construcției conductei. Al doilea tronson, între Skovorodino și Kozmino (port rusesc în Marea Japoniei, situat la 100 km de Vladivostok), are lungimea de 2.100 km și a devenit funcțional în 2014. Terminalul petrolier din portul Kozmino, cu o capacitate de 5,45 mln de tone zilnic, a costat 1,74 mlrd USD, fiind dat în exploatare în 2010. Altă sursă de alimentare (a Chinei) cu petrol brut este conducta Kazahstan – China, cu o lungime de 2.228 km, care pornește de la Marea Caspică și ajunge la Xinjiang în China, cu o capacitate de 20 de mln tone anual, devenind funcțională în anul 2009. Din anul 2010 gazoductul Asiei Centrale aprovizionează China cu gaze naturale din Turkmenistan și Kazahstan. Conducta cu diametrul de 1.067 m are o lungime de 1.833 km, dintre care 188 km traversează teritoriul Turkmenistanului și 530 km Uzbekistanul. Gazoductul pornește de la Saman-Depe din Turkmenistan, fiind alimentat

din câmpurile de extracție de la Sag Kenar din estul țării, intră pe teritoriul Uzbekistanului, pe la Olot, și merge paralel cu conducta Bukhara – Taşkent – Bișkek – Alma-Ata, construită în perioada sovietică prin Kazahstan. La Șymkent în sudul Kazahstanului este conectată suplimentar la gazul pompat din exploatarea din vestul Kazahstanului și intră pe teritoriul Chinei pe la Khorgos, unde este legat la magistrala de transport nr.2 vest-est chineză, cu o lungime de 9.102 km, furnizându-i anual 15 mlrd de metri cubi de gaz. Altă rută de aprovizionare cu petrol a Chinei are ca punct de plecare Golful Persic, trece prin Oceanul Indian și ajunge în porturile chinezești din Marea Chinei de Sud, prin strâmtoarea Malacca [16].

Sîntem de acord cu supoziția lui N. Dolghin că și India este un actor important în economia mondială, care și-a declarat interesul pentru petrolul din spațiul Mării Caspice. Perspectiva este susținută de proiectul de fezabilitate al magistralei de transport „Nord-Sud”, care ar urma să lege portul indian Mumbai de la Oceanul Indian cu porturile iraniene (Bandar Abbas, Bandar Amirabad și Bandar Anzali), prin Marea Caspică, portul Olya (aflat în construcție lângă Astrahan, Rusia) cu Sankt-Petersburg. Această rută va scurta durata transportului între Asia și Europa cu circa 10-12 zile, fiind o reducere a cheltuielilor de transport cu aproximativ 20%. India speră ca proiectul să fie completat cu infrastructură petrolieră, care să facă legătura cu conductele existente, facilitându-și, astfel, accesul la petrolul din Nord. Proiectul este susținut și va fi finanțat de state europene, dar și de India, Federația Rusă, Kazahstan, Turkmenistan și Iran [10, p.141-142]. În accepția lui R. L. Hutchings, creșterea pînă în anul 2020 a cererii de energie, în special din partea puterilor aflate în ascensiune economică, va avea impact substanțial asupra relațiilor geopolitice. Cel mai important factor care va afecta cererea de energie va fi ascensiunea economică globală a Chinei și a Indiei, cărora le lipsesc resursele energetice interne și vor trebui să asigure accesul continuu la furnizorii externi. Astfel, necesitatea de energie va fi un factor determinant în procesul de edificare a unei noi politici externe și de apărare incluzînd componenta navală [17, p. 79-80].

Conjunctura geopolitică în care se află Republica Moldova, parte componentă a sistemului energetic din CSI și dependentă de un singur furnizor energetic, întreprinzînd acțiuni insignifiante de a reduce din subordonare energetică față de Federația Rusă, contribuie la diminuarea nivelului de asigurare a dimensiunii energetice a securității naționale. Republica Moldova practic nu dispune de resurse naturale, care, în actualul nivel de dezvoltare a tehnologiilor energetice, i-ar permite să-și asigure integral sau într-o proporție semnificativă necesitățile sale de consum. Principalul

tip de combustibil folosit în Republica Moldova este gazul natural (care acoperă 80% din necesitățile sectorului energetic), fiind importat integral din Rusia, și orice strategie de securitate energetică trebuie să pornească de la premisa că purtătorii primari de energie oricum vor trebui să fie importați, Federația Rusă rămânând ceva timp principalul furnizor de gaz natural [18, p.32].

Republica Moldova este practic complet dependentă de aprovizionarea din Federația Rusă cu petrol și gaze, avînd, în același timp, capacitate redusă de plată a agenților energetici consumați. Accizarea acestor importuri, consideră I. Chifu, ar trebui să devină sursă importantă de venituri la bugetul de stat, însă lipsa capacității de plată a micilor consumatori și a consumatorilor industriali, dublată de evaziunea fiscală și contrabanda la scară largă a acestor produse, conduce la o situație care sporește vulnerabilitatea asigurării securității energetice. În materie de curent electric, I. Chifu susține că perpetuarea situației în care cea mai mare capacitate de producție rămîne în continuare Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan, situată pe malul stîng al Nistrului, proprietate a Federației Ruse prin intermediul corporației „Inter RAO EES” și aflată sub controlul regimului secesionist, diminuează securitatea energetică a Republicii Moldova. Această situație nu poate fi compensată decît de importurile de energie electrică din Ucraina sau din România, însă, în primul caz, resursele sînt limitate, exceptînd cele de la mare distanță și ale căror costuri cresc din cauza transportului, pe cînd în cel de-al doilea, importul este aliniat la prețurile europene. În cazul petrolului lucrurile devin mai clare după deschiderea terminalului petrolier pe teritoriul Portului Internațional Liber Giurgiulești. O soluție pentru aprovizionarea cu gaze nu se întrevide, pe termen scurt, ci doar un gazoduct care va ocoli Federația Rusă, cu plecare din Kazahstan sau din Turkmenistan, pentru a alimenta Ucraina și a se prelungi în Europa Centrală, ar putea fi o alternativă. I. Chifu menționează că Republica Moldova ar dispune de o soluție imediată pentru soluționarea problemei energiei electrice, aceasta fiind investiția în grupul III al Centralei Atomoelectrice de la Cernavodă. Grupul II a intrat în funcțiune și ar fi fost o soluție, cel puțin investiția în grupul III ar trebui realizată, fiind mai redusă decît cea necesară pentru un lanț de microhidrocentrale, a căror eficiență costuri/profit se dovedește a fi cu mult mai redusă. Indiferent de soluție, o decizie pe termen mediu este absolut necesară în condițiile deficitelor constante pe piața energetică din Republica Moldova [19, p.76-77]. A. Oprunenco exprimă supoziția că din punctul de vedere al livrării gazelor, Republica Moldova trebuie să facă față unei „conjuncturi

geopolitice”, gazul natural care provine dintr-o singură sursă este tranzitat printr-o singură țară, lucru care este greu de diversificat totalmente în viitorul apropiat [20]. V.Prohnițchi este de părere că gazele naturale importate din Federația Rusă reprezintă unul dintre cei doi factori principali (exporturile spre Federația Rusă sînt al doilea factor) care ancorează Republica Moldova adînc într-o situație de dependență unilaterală față de furnizorul estic. În acest sens, datoriile la gazul importat se dovedesc a fi principala pîrghie a Federației Ruse de exercitare a presiunilor politice sau economice asupra Republicii Moldova, existînd mai puține posibilități de manipulare. Estonia și Slovacia, ca și Republica Moldova, importă 100% din gazele naturale consumate, volumul total fiind importat din Federația Rusă, însă nu admit șantajarea și implicarea în afacerile interne. Republica Moldova trebuie să țină cont de faptul că obiectivul de integrare în Uniunea Europeană va conduce la accentuarea dependenței sistemului energetic de gazul natural, una din rigorile ecologice ale politicii energetice europene impune renunțarea la combustibil greu pentru funcționarea stațiilor electrice și trecerea treptată la gazul natural. Aceste condiții vor determina nu doar Republica Moldova, dar și alte state din Europa Centrală și de Est să se bazeze pe viitor într-o măsură mai mare decît în trecut pe gazul importat din Federația Rusă. Republica Moldova trebuie să facă tot posibilul ca să elibereze relațiile sale energetice cu Federația Rusă de orice element politic și să facă tot posibilul pentru achitarea regulată a facturilor [21, p.101-103]. În opinia sa, energia electrică este elementul esențial al securității energetice a Republicii Moldova, necesarul anual de energie electrică se estimează la aproximativ 5-6 mlrd kW/oră. Dacă nu ținem cont de regiunea de est, Republica Moldova poate produce autonom 30-35% din energia electrică consumată, folosind energie produsă de Centralele Electrice de Termoficare, Rețelele Electrice de Distribuție, nodul Hidroelectric de la Costești și Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan (vezi Fig. A1.13.). Pentru Republica Moldova este important să redobîndească controlul asupra Centralei de la Cuciurgan, puterea instalată a celor 12 blocuri (ale Hidrocentralei) fiind de 2,52 MW, pe cînd necesitățile întregului sistem economic moldovenesc sînt evaluate la circa 1,1-1,2 MW. Dispunînd de infrastructura necesară, Republica Moldova va putea să aibă un rol substanțial în transportarea electricității spre Balcani, însă trebuie să țină cont că în Ucraina există cercuri economice puternice care urmăresc să controleze exportul de electricitate de la Cuciurgan, fiind planificată construirea unor noi magistrale de transport de înaltă tensiune, care să treacă pe teritoriul Ucrainei și să reducă la minimum sau la zero lungimea parcursului pe teritoriul Republicii Moldova [21,p.103-104].

V. Mihailescu acreditează ideea că paradigma securității energetice a Republicii Moldova este concepută ca proces de asigurare a furnizării cu resurse energetice la prețuri mici. Această abordare nu corespunde realităților și este specifică unor țări cu exces de surse energetice proprii, cum ar fi Federația Rusă, unde statul asigură continuitatea furnizării de resurse energetice la prețuri mici. Referința la Federația Rusă nu este deloc întâmplătoare, fiindcă modul în care este concepută securitatea energetică a Republicii Moldova, cât mai multe resurse energetice la prețuri cât mai mici, este proprie unor state independente din punct de vedere energetic, pe când situația energetică a Republicii Moldova este determinată de dependența de resursele importate, fluctuațiile prețurilor la sursele energetice, iar infrastructura energetică moștenită de la Uniunea Sovietică nu formează un sistem energetic integral. Insistența pe unele acțiuni îndreptate spre crearea sistemului energetic integral și controlul prețurilor la resursele energetice nu rezolvă problema securității energetice, deoarece economia Republicii Moldova nu-și poate permite și nici nu are nevoie de un sistem energetic integrat, iar eforturile de micșorare a prețurilor vor fi întotdeauna inutile în condițiile în care autoritățile publice centrale nu pot influența nivelul prețurilor la țiței și la gazele naturale. În accepția sa, preocupările Republicii Moldova ce țin de asigurarea securității furnizării de energie electrică trebuie să se realizeze prin crearea cadrului necesar pentru introducerea concurenței de piață și renunțarea statului la rolul de participant la această piață, în special în furnizarea energiei. Faptul că statul se ocupă de comercializarea energiei electrice, a combustibilului solid, a gazelor naturale nu numai că nu conduce la soluționarea problemelor securității energetice, ci dimpotrivă, inhibă dezvoltarea mecanismelor, care prin natura lor asigură securitatea furnizării și eficientizarea prețurilor - concurența de piață. Particularitățile concurenței pe piața de energie electrică și gaze naturale cer o anumită configurație a infrastructurii și, în primul rând, accesul la cât mai multe surse diferite de generare și de producție, responsabilitatea statului în asemenea circumstanțe se extinde spre promovarea dezvoltării infrastructurii necesare. În Republica Moldova, unde infrastructura energetică moștenită în fapt nu formează sisteme energetice integrale, fiind concepută ca parte a sistemului care depășea hotarele teritoriale ale republicii, dezvoltarea infrastructurii trebuie să urmărească integrarea în sistemele energetice dezvoltate din vecinătate, și nu crearea unor sisteme energetice integrale, autosuficiente în limitele sale teritoriale: economia este mică pentru proiecte energetice de anvergură care ar asigura securitatea și independența furnizării de ener-

gie, iar solul poate fi utilizat cu mult mai eficient în agricultura performantă sau în turismul rural, decât pentru găzduirea unor obiecte energetice de proporții, cum ar fi centralele nucleare sau terminalele pentru gaze naturale lichefiate. Opțiunea politică a Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană sugerează că soluția evidentă este racordarea sistemelor energetice naționale la piața energetică internă comunitară, mecanismul prin care piețele de energie electrică și gaze naturale din Europa de Sud-Est se pot integra în piața comună îl reprezintă Comunitatea Energetică din Europa de Sud-Est. Participarea Republicii Moldova la Comunitatea Energetică și integrarea sectorului energetic în piețele regionale din Europa de Sud-Est reprezintă o oportunitate privind fortificarea securității energetice, integrarea în piețele energetice europene implicând schimbări esențiale ale modelului piețelor de energie electrică și gaze naturale din Republica Moldova, care, la rîndul său, prezintă o provocare la adresa securității energetice [22, p.11-12].

Conform aserțiunilor lui A. Baltag și N. Afanasieva, pe teritoriul Republicii Moldova sînt construite rețele magistrale cu o lungime de peste 1.600 km, iar rețele de gaze – peste 21.000 km (vezi *Fig. A1.12.*), prin intermediul cărora Federația Rusă tranzitează anual aproximativ 20 mlrd m³ de gaz, fiind de aproape zece ori mai mult decât tot gazul consumat în țară (inclusiv cu regiunea transnistreană), care constituie în mediu 2 mlrd m³. În perioada sovietică infrastructura gazieră a republicilor unionale era interconectată, astfel încît la nivelul URSS exista un sistem infrastructural unic și bine încheiat. Iată de ce magistralele din Sud și din Nord reprezintă prelungirea celor din Ucraina, care formează coridorul balcanic de export de gaze naturale: la Sud avem trei conducte magistrale, Ananiev – Tiraspol – Ismail, Șebelevka – Donețk – Krivoi Rog – Razdelinoe – Ismail și Razdelinoe – Ismail, la Nord – magistrala Ananiev – Drochia – Cernăuți – Bogorodceanî, care asigură interconectarea sistemului național gazier cu depozitul de gaze naturale de la Bogorodceanî din Ucraina. În 2005 au fost importate 88,7% din volumul total al resurselor energetice consumate, în 2006 – 88,8%, în 2009 – 85,3%, în 2010 – 86,2%, în 2012 – 87,9%, fapt care demonstrează că evoluția balanței energetice per ansamblu este practic aceeași; ponderea gazului natural în balanța resurselor energetice importate este destul de mare, evoluția acesteia fiind de circa 55% în 2005, circa 56% în 2006, circa 50% în 2009, circa 50% în 2010, circa 46% în 2012; ponderea gazului natural în balanța resurselor energetice consumabile este una la fel de mare, evoluția fiind de circa 47% în 2005, circa 40% în 2009, circa 38% în 2012; volumul gazelor importate și consumate

(cu excepția regiunii transnistrene) la fel nu a suferit modificări esențiale, în 2007 fiind importate circa 1,3 mlrd m³, în 2009 – circa 1,12 mlrd m³, în 2010 – circa 1,2 mlrd m³, în 2011 – 1,15 mlrd m³, în 2012 – circa 1,1 mlrd m³, în 2013 – circa 1,03 mlrd m³. Cifrele enunțate denotă gradul sporit de dependență a economiei naționale față de importul de resurse energetice, în special față de gazul natural furnizat de o singură sursă – Federația Rusă. SA Moldovagaz este monopolist în industria gazului natural din Republica Moldova, fiind controlată de Rusia prin intermediul Gazprom-ului, care deține 50,02% din acțiunile sale, iar Republica Moldova deține prin Moldovatransgaz 36,56% din acțiuni și regiunea de est prin Tiraspoltransgaz – 13,43% din acțiuni, gestionate de Gazprom. În același timp, SA Moldovagaz deține toată infrastructura de tranzitare și de distribuție a gazelor naturale din țară, acest lucru determină ca Republica Moldova să dețină pîrghii limitate în timpul negocierilor privind prețul de import la gazele naturale, evoluția prețului mediu fiind următoarea: circa 80 USD/1000 m³ în 2005; circa 170 USD/1000 m³ în 2007; circa 230 USD/1000 m³ în 2008; circa 260 USD/1000 m³ în 2009; circa 340 USD/1000 m³ în 2011, circa 390 USD/1000 m³ în 2012, circa 380 USD/1000 m³ în 2013, circa 374 USD/1000 m³ în 2014, în medie 239 USD/1000 m³ în 2015 199 USD/1000 m³ în primul trimestru al anului 2016.

Prin urmare, susțin experții, în condițiile în care Republica Moldova este dependentă de un partener extern atît pe dimensiunea importului, cît și pe dimensiunea managementului industriei naționale a gazului natural, autoritățile centrale sînt obligate să identifice soluții de alternativă cu scopul reducerii dependenței energetice de un singur furnizor și asigurării securității energetice veritabile, care se va realiza prin diversificarea mixtului de energie, surselor și rutelor de alimentare cu energie importată, conservarea energiei, construcția propriilor rezervoare, asigurarea legăturii cu sistemul de gaze din România în direcția vest-est [23, p.6-10]. I. Preașcă menționează că la 17 noiembrie 2006, Republica Moldova, alături de Norvegia, Turcia și Ucraina, a fost acceptată în calitate de observator la Tratatul Comunității Energetice Europene, care include state membre ale Uniunii Europene și state din zona Europei de Sud-Est, iar la 17 martie 2010 Republica Moldova a aderat la acest Tratat, devenind membru cu drepturi depline, fapt care îi permite să fie membru activ pe piața energetică regională și europeană, obligînd statul să racordeze legislația națională în domeniu la exigențele acquis-ul comunitar. La 30 noiembrie 2006, la Astana, în cadrul celei de-a II-a Conferințe Ministeriale de Cooperare Economică Uniunea Europeană - statele din regi-

nea Marea Neagră – Marea Caspică, la care au fost prezente Comisia Europeană, Republica Moldova, Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Turcia, Ucraina, Uzbekistan și Federația Rusă (în calitate de observator), au semnat Foaia de Parcurs. Colaborarea în domeniul energetic cu statele din regiune reprezintă un factor esențial pentru asigurarea securității energetice a Republicii Moldova. Aderarea la Tratat presupune că Republica Moldova va participa la crearea celei mai mari piețe energetice din lume, fiind prevăzut, pentru prima dată în istorie, stabilirea unui cadru legal pentru o piață energetică integrată și este punctul de plecare al extinderii sistemului de gaze naturale, prin crearea unei piețe intermediare între Marea Caspică și Uniunea Europeană. În accepția sat, aderarea Republicii Moldova la acest Tratat presupune, de fapt, integrarea în sistemul energetic european, avantajele constau, în special, în consolidarea securității energetice a statului, dar și în racordarea rețelelor electrice autohtone la standardele europene, atrăgând investiții străine pentru interconexiunea cu sistemele energetice ale statelor vecine. Sectorul energiei electrice al Republicii Moldova este departe de cel european, necesită modernizat și restructurat substanțial, Tratatul permite valorificarea a circa 30 mlrd USD prevăzuți pentru investițiile în infrastructura sectorului electricității, în vederea implementării standardelor Uniunii Europene [24].

Comunitatea Energetică Europeană are drept obiectiv formarea și reglementarea unei piețe comune și liberalizate a gazelor naturale și energiei electrice, presupunând că statele necomunitare au obligația de a racorda expres legislația națională la reglementările comunitare corespunzătoare. În cazul Republicii Moldova, „Pachetul energetic II” (adoptat de Uniunea Europeană în anul 2003) a fost implementat în totalitate în anul 2010, prevăzându-se adoptarea de norme corespunzătoare pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și energiei electrice; privind condițiile de acces la conductele pentru transportul gazelor naturale și rețelele de alimentare transfrontaliere de energie electrică; privind măsurile de garanție pentru asigurarea securității energetice de aprovizionare cu gaze naturale și energie electrică, investiții în infrastructură. Actualmente, Republica Moldova trebuie să implementeze prevederile „Pachetului energetic III” (adoptat în 2009), care presupune: demonopolizarea pieței energetice autohtone prin divizarea producerii, transportului și distribuției în domeniul gazier și al energiei electrice; eliminarea discriminării între furnizori și producători, stimulând concurența; asigurarea accesului pentru orice companie care intenționează să intre pe piața energetică internă a statului; împuterniciri mai mari autorităților regulatorii.

Analizând obligațiunile de membru al Tratatului sus-menționat, A. Baltag și N. Afanasieva sînt de părere că integrarea în spațiul energetic european este benefică pentru Republica Moldova, dat fiind că pe termen mediu și lung poate conduce la un echilibru dintre investitorii din Est și din Vest pe piața energetică națională. Pentru Republica Moldova calitatea de membru al Tratatului provoacă și anumite dificultăți, cele mai importante țin de relațiile cu Federația Rusă: Gazprom-ul s-a opus implementării „Pachetului energetic III” în Europa, fiind evident că Rusia va reacționa în aceeași manieră, extrem de negativ, prezentînd argumente că odată cu demonopolizarea industriei gazului, prevederi ale „Pachetului energetic III”, Gazprom-ului în calitate de producător de gaze naturale, i se va interzice să dețină infrastructura de transport și distribuție, aflate la moment este sub controlul său. SA Moldovagaz va trebui să treacă printr-un proces amplu de restructurare și să fie divizată în mai multe companii independente, avînd, în opinia reprezentărilor Gazprom-ului, consecințe directe asupra drepturilor sale patrimoniale și investițiilor realizate sau preconizate. În consecință, la moment există mai multe bariere și contradicții în cadrul negocierilor între Moldova și Rusia pentru semnarea unui nou acord de import al gazelor naturale, adoptarea unei soluții finale fiind anulată de mai multe ori. În acest sens, Republica Moldova a făcut anumite concesii amînînd implementarea „Pachetului energetic III” din 2016 către 2020, fiind puțin probabil că Gazprom-ul va veni în întîmpinare, va face unele compromise și va permite accesul la gazoducte altor furnizori, în special din Occident, fiindcă ar veni în contradicție cu interesele geopolitice ale Federației Ruse, care folosește factorul energetic ca „instrument de presiune” în statele postsovietice pentru a-și menține și consolida influența geopolitică în Europa de Sud-Est [23, p.20-21].

Implementarea Directivelor și Regulamentelor „Pachetului energetic III” prevede divizarea producerii, transportului și distribuției în sectorul gazelor naturale și al energiei electrice, pentru a asigura accesul oricărei companii care intenționează să intre pe piața energetică internă a statului; stimularea concurenței între diverse companii prin eliminarea discriminării pentru noii furnizori sau producători față de cei care se află pe piață; acordarea unor competențe mai mari autorităților regulatorii. Vom nota că deja a fost construit gazoductul Iași - Ungheni cu o lungime de 43 de km și cu o capacitate de la 1,5 pînă la 2 mlrd m³ gaz/an, fiind peste nivelul actual de 1,2 mlrd m³ gaz/an și regiunea transnistreană de 1 mlrd m³ gaz/an, al importurilor de gaze rusești ale Republicii Moldova. Fiind dat în exploatare pe 27 august 2014, iar importul de gaze din Ro-

mânia a fost lansat pe 5 martie 2015, de gazul românesc beneficiază circa 10.000 de consumatori din 19 localități din raionul Ungheni și parțial din Nisporeni. Proiectul s-a dovedit a fi funcțional (în anumită măsură-n.n.), adoptându-se decizia extinderii lui până la Chișinău. Primii pași spre diminuarea dependenței de aprovizionare cu gaze naturale de la o singură sursă și de la un singur furnizor constituie un bun început pentru asigurarea securității energetice. Totodată, în afară de gazoductul Iași - Ungheni, cel mai mare proiect de interconexiune energetică cu piața Uniunii Europene, Republica Moldova a demarat implementarea, în cooperare cu România, a proiectelor de interconexiune pe dimensiunea energiei electrice, fiind inițiată elaborarea studiilor de fezabilitate pentru trei proiecte prioritare de interconexiune electrică Isaccea – Vulcănești - Chișinău, Ungheni - Strășeni și Bălți - Suceava [18, p.35-36]. Subliniem faptul că realizarea proiectului gazoductului Iași - Ungheni reprezintă prima tentativă de interconectare a Republicii Moldova la sistemul rețelelor de gaze ale Uniunii Europene și necesită continuitate în vederea valorificării potențialului acestei conducte, oferind perspectiva diversificării surselor de aprovizionare pentru asigurarea securității energetice. S. Aparatu și M. Cepoi confirmă viabilitatea acestei supoziții, susținând că deși este văzută ca o soluție de stopare a dependenței de gazul rusesc, conducta Iași - Ungheni nu va asigura independență energetică atît timp cît nu va fi construită o magistrală a sistemului intern de transport de gaze naturale Ungheni - Chișinău și/sau Ungheni - Drochia (investiție estimată la circa 50 mln USD) și construcția unei instalații de compresoare în regiunea Onești, România (investiție estimată la circa 26 mln Euro). Potrivit experților, pentru dezvoltarea rețelelor magistrale interne de transport a gazelor naturale importate prin conducta Iași - Ungheni, liberalizarea pieței gazelor naturale și crearea climatului concurențial intern, este necesar de a implementa „Pachetului energetic III” al Uniunii Europene în sectorul gazelor naturale. Strategie energetică a Republicii Moldova, prevăzută pînă în 2030, comparativ cu versiunile precedente, este concepută pornind de la statutul dobîndit de membru al TCEE. Pe primul loc în lista obiectivelor strategice specifice pentru anii 2013-2020 și a măsurilor aferente se poziționează „Asigurarea securității aprovizionării cu gaze naturale prin diversificarea căilor și surselor de aprovizionare, a tipurilor de purtător (gaz convențional, neconvențional, gaz natural lichefiat) și prin depozite de stocare, concomitent cu consolidarea rolului Republicii Moldova de culoar de tranzit al gazelor naturale”. Ucraina și România sînt considerate căi de acces spre resursele energetice atît din Est, cît și din Vest, iar miza principală privind

asigurarea cu surse alternative de alimentare cu gaze este pusă pe România, care posedă o rețea suficient de dezvoltată pentru a putea intermedia furnizările de gaze dinspre Europa de Vest și Balcani spre Republica Moldova (aprovizionările din Balcani fiind posibile în cazul implementării proiectelor regionale de tranzitare a gazelor din Rusia sau din regiunea Mării Caspice, cum ar fi TANAP, TAP, AGRI). Ucraina ar trebui să fie statul care va canaliza fluxurile de gaze naturale destinate statelor balcanice, dar și Turciei, prin Republica Moldova. Astfel, tranzitul de gaze naturale ar putea fi menținut cel puțin la nivelul actual. Însă planurile Ucrainei de dezvoltare a rețelei de transport a gazelor naturale din regiunea Odessa presupun construcția în anii următori a unei conducte care va ocoli Republica Moldova, pe direcția Ananiev – Reni. Astfel, V. Berzan consideră că Republica Moldova riscă să fie ocolită de rețelele de tranzit: „indiferent de scenariul ales de țara noastră, vom fi afectați inclusiv prin creșterea cheltuielilor ce țin de întreținerea infrastructurii, fapt care, inevitabil, ar putea duce și la creșterea costului pentru gaze. Iar capacitatea țării de investitor/distribuitoare este deocamdată foarte limitată. Noi tindem spre o piață energetică, dar este greu de făcut anumite prognoze. Dacă aderăm la piața energetică a Uniunii Europene, este de așteptat să avem fluctuația prețurilor așa cum se întâmplă în prezent în Uniunea Europeană, încă din 2006. Asigurarea cu gaze naturale este o problemă complexă, care nu poate fi soluționată într-un singur mod, sînt necesare mai multe abordări”. La rîndul său, V. Ioniță menționează că la capitolul consolidarea securității și eficienței energetice Republica Moldova are în față două provocări: 1. realizarea investițiilor în infrastructura energetică, în special în sectorul gazelor naturale, care se confruntă cu un proces de diversificare a căilor de tranzit, în situația în care Federația Rusă identifică căi alternative de export al gazelor naturale, ocolind Republica Moldova, fiind necesară estimarea pierderilor financiare și costurilor de întreținere în condițiile noi; 2. strategia energetică de viitor a Republicii Moldova ar trebui să se refere la trei direcții principale: diversificarea căilor și surselor de aprovizionare cu gaze naturale prin construcția conductelor pentru livrările alternative, un exemplu elocvent fiind gazoductul Iași - Ungheni; examinarea posibilității și oportunității de import a gazului natural lichefiat, în special în condițiile în care Republica Moldova este mai aproape de Azerbaidjan prin faptul că și România este o punte importantă în relațiile moldo-azere. Un exemplu elocvent este proiectul AGRI pentru transportul gazelor naturale provenite din Azerbaidjan, prin Georgia, către România și mai departe către piața UE, fiind rezonabil și pentru Republica Moldova,

deoarece ar putea fi o alternativă la conductele de gaze naturale din Rusia. Pe teritoriul Portului Internațional Liber Giurgiulești poate fi construită una dintre principalele stații de prelucrare a gazului natural lichefiat, aceasta ar putea asigura stabilitatea în sectorul energetic al țării; urmare a apariției noilor tehnologii de extragere prin metoda șist a gazului natural, în condițiile în care Republica Moldova nu deține rezerve proprii de gaz și va fi în continuare nevoită să le importe, apariția rezervelor de gaze în țările din imediata apropiere cum sînt Ucraina și România va avea un impact pozitiv asupra situației energetice din Republica Moldova. Astfel, atunci cînd Ucraina și România vor exploata gaze de șist, Republica Moldova ar putea nu doar să-și diversifice sursele de importuri, dar și să scadă de 2-3 ori costul. S. Aparatu și M. Cepoi relevă importanța gazului de șist, industrie care a luat amploare deosebită în Statele Unite și preocupă din ce în ce mai mult statele din Europa, mai mult sau mai puțin, la fel ca și Republica Moldova, dependente energetic. Gazul de șist, într-o perspectivă medie de 10 - 12 ani, poate asigura securitatea energetică a multor țări din Europa și diversifica sursele de import pentru alte țări, conducînd la aprofundarea concurenței și scăderea prețurilor. Republica Moldova nu dispune de rezerve de gaz de șist, pe cînd România și Ucraina sînt estimate ca fiind deținătoare ale celor mai mari rezerve de gaz neconvențional, din platforma continentală a Mării Negre și din județul Vaslui, schimbînd datele problemei securității energetice a Republicii Moldova [25] într-o numită conjunctură, mai ales în raport cu Ucraina, adăugăm noi.

Prin urmare, securitatea energetică a Republicii Moldova rămîne dimensiunea primordială care asigură independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Nivelul securității energetice și, implicit, al securității naționale, este substanțial diminuat din cauza dependentei de o singură sursă de aprovizionare cu hidrocarburi, întrunind multiple alte vulnerabilități: valorificarea inefficientă a oportunităților oferite de conjunctura geopolitică regională în domeniul energetic; lipsa rezervelor și depozitelor de gaze, prezența doar a conductelor care o tranzitează spre România (în Sud) și spre Ucraina (în Nord); dependența de o singură sursă, rută de alimentare și furnizor de gaze naturale; rezerve neînsemnate de păcură și țiței la nivel de stat; insuficiența surselor energetice alternative regenerabile pentru îndeplinirea necesităților sectorului energetic; procurarea energiei electrice de la Hidrocentrala Electrică de la Cuciurgan, aflată pe teritoriul necontrolat de autoritățile centrale ale Republicii Moldova; nevalorificarea potențialului Portului Internațional Liber Giurgiulești privind importul gazelor naturale lichefiate. Disensiunile politice dintre Federația

Rusă și Ucraina au demonstrat existența vulnerabilităților enorme, care periclitizează cardinal securitatea energetică a Republicii Moldova, în contextul că în ultimii ani nu s-au întreprins acțiuni suficiente pentru a asigura securitatea furnizării gazelor naturale, dar și pentru managementul unor situații de criză [26, p.229].

Așadar, în condițiile dependenței excesive de import al resurselor energetice, cu predilecție a gazului natural și lipsei unei alternative fezabile pe termen scurt, este necesar ca Republica Moldova să valorifice toate oportunitățile oferite de calitatea de membru al Tratatului Comunității Energetice Europene și să-și prioritizeze acțiunile în funcție de capacitățile și posibilitățile de care dispune. Vulnerabilitățile energetice, având uimic impact major asupra asigurii securității naționale, pot să depășească cu mult resursele pe care este în măsură să le investească pentru managementul amenințărilor și riscurilor pe coordonata energetică, fiind indispensabile de întreprins unele acțiuni coerente care să fortifice dimensiunea energetică a securității naționale: diminuarea dependenței de importul de resurse energetice prin reducerea cererii; diversificarea mixului de energie, folosind resursele autohtone și regenerabile; diversificarea surselor, rețelilor/conductelor de alimentare cu gaze naturale și energie electrică importată și a furnizorilor care asigură acest import prin aderarea la diverse proiecte regionale și la proiecte de noi tehnologii de extragere a gazelor prin metoda sist și de asigurare cu energie electrică; valorificarea deplină a oportunităților Portului Internațional Liber Giurgiulești în importul gazelor naturale lichefiate, păcurii și țițeiului la un preț mai ieftin și/sau mai convenabil; edificarea unor capacități mari de depozitare a gazelor naturale și a păcurii pe teritoriul Republicii Moldova pentru a face față tuturor situațiilor de criză; cogestionarea prin acorduri interstatuale a depozitelor de hidrocarburi de pe teritoriul statelor vecine; elaborarea, adoptarea și implementarea actelor normative necesare pentru mediul investițional favorabil care să răspundă cererii energetice solicitate. Eliminarea tuturor elementelor vulnerabile ale sistemului energetic va contribui, eminamente, la consolidarea dimensiunii energetice a securității naționale a Republicii Moldova.

CONCLUZII

Relațiile internaționale evoluează prin alternarea perioadelor de conflict și cooperare, de escaladare și detensionare. Prima perioadă a relațiilor internaționale postrăzboi rece, de cooperare relativă predominantă în raport cu conflictul, se finalizează în 2014, avînd în calitate de pretext evenimentele din Ucraina și exprimîndu-se prin măsurile/contramăsurile reciproc adoptate între Statele Unite/Organizația Nord-Atlantică/Uniunea Europeană/alți aliați, pe de o parte, iar pe de alta, Federația Rusă. Trecerea la a doua perioadă este determinată de aspirația unui actor major, Fedrația Rusă, de a reconfiguraa modelul de ordine mondială postrăzboi rece, la a cărui edificare a participat nemijlocit. Tiparul de ordine mondială format este multipolar sub aspect geopolitic și policentrist în plan geoeconomic, în condițiile că geoeconomia prevalează în raport cu geopolitica.

Pe orizontală, conținutul și caracterul relațiilor internaționale este determinat de raporturile dintre marile puteri, ale căror interese geopolitice reprezintă factorul determinant în reconfigurarea structurii sistemului internațional și modelului de ordine mondială. În condițiile edificării structurii noi a sistemului internațional postrăzboi rece, marile puteri își mențin (Statele Unite ale Americii), extind (Uniunea Europeană, China) și restabilesc (Federația Rusă) sferele de influență, în astfel de conjunctură geopolitică internațională puterile mici, inclusiv Republica Moldova, sunt supuse unor presiuni cu impact diferit în raport cu politicile lor de securitate naționale. Interesele geopolitice ale Statelor Unite pot fi contestate în diferită măsură de mai multe centre de putere, precum China, care este principalul competitor din punct de vedere geopolitic global, dar la moment se limitează prioritar la regiunea asiatico-pacifică sau Uniunea Europeană, cu liderul incontestabil Germania, care, alături de Federația Rusă, se dovedesc a fi actorii cei mai influenți în Europa. Astfel, Uniunea Europeană tinde să-și consolideze ponderea în promovarea politicilor de securitate, preluînd unele atribuții ale Organizației Nord-Atlantice de menținere a păcii în diferite zone postconflict, precum Balcanii de Vest, Orientul Apropiat sau Africa Centrală. Însă principalul contestatar este Federația Rusă, care pune la îndoială dominația globală americană, anunțînd și urmărind să implementeze acțiuni de remodelare a tiparului de ordine mondială prin edificarea și dezvoltarea unor instituții de coo-

perare multilaterală. Cert este la moment că orice aspect al relațiilor de conflict dintre marile puteri pentru extinderea zonelor geostrategice și a sferelor de influență prin intermediul cărora sînt promovate interese geopolitice are impact asupra sistemului internațional în ansamblu.

În asigurarea securității unui stat mic contează amplasarea sa geografică, dar nu numai în sens eurocentrist, ci și prin prisma semnificației în realizarea intereselor geostrategice ale unor mari puteri. O putere mică nu este în mod obligatoriu și un stat slab. Însă în cazul Republicii Moldova situația se dovedește a fi invers proporțională, adică din punct de vedere geopolitic este o *putere mică*, iar în aspectul studiilor de securitate se dovedește a fi un *stat slab/o putere slabă*. Datorită conjuncturii geopolitice est-europene sufocante și a statutului mai degrabă de furnizor de insecuritate regională, datorită conflictului din raioanele de est, dar nu numai, se atestă periodic o doză diferită de atenție din partea marilor puteri, care o percep ca pe un element al unei ecuații geostrategice cu impact inevitabil asupra securității naționale. Din cauza dependenței de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri, asigurarea securității naționale a Republicii Moldova necesită constant abordare pragmatică și abilitate politico-diplomatică, inclusiv pentru tranșarea *zonei-tampon*, prin aplicarea opțiunilor integraționiste de orientare europeană și efectuarea reformelor structurale complexe de modernizare a sectorului național de securitate și apărare.

Situația geopolitică a Republicii Moldova este mai degrabă nefavorabilă decît favorabilă, teritorial fiind un segment al liniei de coliziune dintre interesele geopolitice ale Organizației Nord-Atlantice/Uniunii Europene, pe de o parte, și ale Federației Ruse, pe de alta, avînd impact asupra securității sale naționale. Geopolitic, Republica Moldova se află într-o situație mai puțin favorabilă, din cauza că este poziționată la confluența intereselor geopolitice ale actorilor majori și a spațiilor civilizațional-culturale, fapt care impune promovarea unei politici externe flexibile, urmărindu-se realizarea intereselor naționale, inclusiv asigurarea securității naționale. Însă Republica Moldova nu s-a dovedit a fi în măsură să beneficieze de avantajele pe care le-a înscris în Concepția politicii externe, însă nu este mai puțin adevărat că uneori nu i s-a permis de factori externi, cu predilecție de Federația Rusă, să promoveze o politică externă multivectorială eficientă, valorificînd interesele naționale, inclusiv pe coordonata comercial-economică.

Marile puteri exercită presiuni prin diferite instrumente asupra statelor din zonele de interes geopolitic/geostrategic. Relațiile concurențiale

dintre Uniunea Europeană/ Alianța Nord-Atlantică și Federația Rusă de a influența procesele de europenizare din Republica Moldova au impact direct asupra componentelor politică, militară și energetică ale securității sale naționale. Astfel, procesul de reglementare a conflictului transnistrean, care amenință securitatea politică, este unul complex, incluzând două dimensiuni: internă (națională) și externă (geopolitică/geostrategică). Mecanismul de medietori și garanți „5+2” este unul asimetric, nu corespunde completamente nici exigențelor și nici realităților geopolitice regionale în contextul extinderii Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene spre Est, dar și conflictului militar dintre Federația Rusă și Ucraina. Dat fiind că formatul de negocieri nu generează rezultate palpabile, trebuie să fie modificat, fie în unul heptagonal, fie în formula 7+1. Fortificarea și extinderea parteneriatului pe coordonata securității cu Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană nu presupune în mod expres înrăutățirea lor cu Federația Rusă, nu este un joc cu suma zero, mai ales că aceasta se dovedește a fi un actor cu pondere determinantă în arealul geopolitic est-european, dar nu numai, soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova fiind imposibilă fără ca Rusia să nu participe în mod direct. Însă în contextul conflictului din jurul Ucrainei, una dintre condițiile reglementării ecuației transnistrene (evacuarea munițiilor, armamentului, echipamentului și efectivului care formează grupul operativ, adică forțe care staționează ilegal pe teritoriul suveran al Republicii Moldova) practic se dovedește imposibil sau foarte dificil de realizat, însă acestui aspect nu trebuie să i se acorde calitatea de precondiție sau de factor determinat, deoarece problema urmează să se rezolve nu militar, ci politic. În același timp, nu este mai puțin adevărat că prezența forțelor ilegale, dar și a celor rusești de menținere a păcii, a căror staționare este reglementată juridic, reprezintă pericole incontestabile pentru securitatea națională a Republicii Moldova.

Un cadru politico-militar de relații mult mai dezvoltate și mai extinse cu Organizația Nord-Atlantică este în interesul Republicii Moldova, care ar deveni nu doar un factor esențial de reformă democratică prin modernizare a instituțiilor puterii de stat, dar și un instrument-cheie de integrare europeană. În același context, beneficiind de asistență în materia consolidării capacității de apărare și securitate, Republica Moldova ar putea să aprofundeze procesul de modernizare instituțională a domeniilor date, contribuindu-se la realizarea dezideratului european al Republicii Moldova.

Republica Moldova este parte componentă a sistemului energetic din spațiul Comunității Statelor Independente, dar totodată trebuie să depu-

nă eforturi susținute pentru a valorifica maximal posibil oportunitățile provenite din calitatea de membru al Comunității Energetice Europene, în sensul ca să acorde prioritate acțiunilor în funcție de capacitățile și posibilitățile de care dispune. În lista obiectivelor prioritare pe termen scurt continuă să se regăsească oportunitatea identificării și diversificării surselor și rutelor de aprovizionare cu gaze naturale și energie electrică, inclusiv în interior, asigurându-se consolidarea dimensiunii energetice a securității naționale a Republicii Moldova, componentă importantă care contribuie la fortificarea independenței, suveranității și integrității sale teritoriale. Eliminarea elementelor de risc la adresa sistemului energetic contribuie, incontestabil, la consolidarea securității naționale a Republicii Moldova în ansamblu.

Republica Moldova este o putere mică, a cărei securitate națională se dovedește a fi destul de vulnerabilă la amenințările și riscurile furnizate în urma impactului realizării sau tentativelor de realizare a intereselor geopolitice ale marilor puteri asupra acestei *zone-tampon* în care este poziționată. Conjunctura geopolitică care determină procesul de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova denotă că gradul relațiilor dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Republica Moldova trebuie evaluat, într-o anumită măsură, și prin prisma raporturilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, Alianța Tratatului Atlanticului de Nord și Federația Rusă, fiecare actor major cu interesele sale specifice în regiune. Republica Moldova, aflându-se într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, tinde să-și fixeze propriile obiective reieșind din necesitatea asigurării intereselor naționale, a căror realizare poate să se producă numai în contextul abordării pragmatice a proceselor geopolitice regionale și globale.

Referințe bibliografice

1. Reconfigurarea intereselor geopolitice ale actorilor majori în procesul edificării sistemului internațional postrăzboi rece

1.1. Redimensionarea intereselor geopolitice ale marilor puteri: abordări istoriografice

1. Huntington S. The Lonely Superpower. În: Foreign Affairs, 1999, nr. 78 (2), p. 35-42.
2. Brzezinski Z. Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice. București: Univers Enciclopedic, 2000. 238 p.
3. Ланцов С. Ачкасов В. Мировая политика и международные отношения. Санкт-Петербург: Питер, 2006. 443 с.
4. Kissinger H. Diplomația. București: Bic All, 2003. 784 p.
5. Waltz K. Teoria politicii internaționale. Iași: Polirom, 2006. 780 p.
6. Griffiths M. Relații Internaționale: școli, curente, gânditori. București: Ziua, 2003. 365 p.
7. Hughes B. Continuity and Change in Wold Politics: Clash of Perspectives. New Jersey: Prentice Hall, 1994. 554 p.
8. Fukuyama F. The End of History? În: The National Interest, 1989, nr.16. <https://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf> (vizitat 18.03. 2013).
9. Kaplan R. Anarhia care va veni. Spulberînd visele ulterioare Războiului Rece. București: Antet, 2002. 380 p.
10. Hirst P.Thompson G. Globalizarea sub semnul întrebării. București: Polirom, 2000. 320 p.
11. Huntington S. Ciocnirea civilizațiilor. București: Antet, 1997. 528 p.
12. O'Brien P. The Pax Britannica and American Hegemony: Precedent, Antecedent or Just Another History. Burlington: Ashgate, 2002. 64 p.
13. Ikenberry J. America`s Imperial Ambition. În: Foreign Affairs, 2002, nr. 81(5).
În: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2002-09-01/americas-imperial-ambition> (vizitat 18.02.2013).
14. Krauthammer Ch. The Unipolar Moment Revisited. În: The National Interest, 2002-2003, nr.70. p.5-17
15. Art R. A Grand Strategy for America. Ithaca: Cornell University Press, 2003.182 p

16. Vlad C. Relațiile internaționale politico-diplomatice contemporane. București: Fundației „România de Mîine”, 2001. 143 p.
17. Burian A. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 456 p.
18. Тузиков А. Основы геополитики: учебное пособие. Москва: Кнорус, 2004. 272 с.
19. Preda G. Geopolitica (suport de curs). Ploiești: 2007. 60 p.
20. Tămaș S. Geopolitica. București: Noua Alternativă, 1995. 320 p.
21. Hlihor C. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. București: Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 329 p.
22. Liotta P. To Die For: National Interests and Strategic Uncertainties and Strategic Uncertainties. În: Parameters, US Army War College Quarterly, 2000, vol. XXX, nr. 2, p. 42-75.
23. Caron F. Géopolitique et géostrategie. În: Géostrategie, 1995, nr. 58. p.36-45
24. Vigarie A. Geostrategie des oceans. Caen: Paradigme, 1990. 320 p.
25. Hlihor C. Istoria și geopolitica în Europa secolului XX. Considerații teoretice și metodologice. București: A.Î.S.M., 1999. 425 p.
26. Mastanduno M. A Realist View: Three Images of the Coming International Order. În: International Order and the Future of World Politics. Cambridge, 1999. 423 p.
27. Schelling T. Strategia conflictului. București: Polirom, 2000. 380 p.
28. Нартов Н. Геополитика. Москва: Юнити-Дана, 2004. 544 с.
29. Петров В. Геополитика России. Москва: Вече, 2003. 350 с.
30. Kahn S. Geopolitica Uniunii Europene. Chișinău: Cartier, 2008. 176 p.
31. Thual F. Repères internationaux: L'événement au crible de la géopolitique. Paris: Ellipses, 1997. 144 p.
32. Serebrian O. Geopolitica spațiului pontic. Chișinău: Cartier, 2006. 208 p.
33. Киссинджер Г. Мировой порядок. Москва: Издательство АСТ, 2015. 512 с.

1.2. Diversificarea teoretică a conceptului de securitate

1. Ghica L. A. Zulean M. Politica de Securitate Națională: concepte, instituții, procese. Iași: Polirom, 2007. 328 p.
2. Sarcinschi A. Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale. În: Studii de Securitate și Apărare, 2005, vol. 2. p.7-43.
3. Buzan B. Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece. Chișinău: Cartier, 2000. 388 p.

4. Tarry S. Defining Security: Normative Assumptions and Methodological Shortcomings. Defense Associations Institute. 1998. <http://www.cdai.ca> (vizitat 22.10.2015).
5. Ayoob M. Defining Security: A Subaltern Realist Perspective. În: Critical Security Studies. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. p.116-130.
6. Haftendorn H. Wallander C., Keohane R. O. Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space. Oxford: University Press, 1999. 379 p.
7. Beck U. Risk Society, Towards a New Modernity, Sage. London: 1992. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/risk-society/book203184#contents> (vizitat 21.01.2016)
8. Juc V. Ungureanu V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare, 2010, nr. 1(3), p. 14-32.
9. Ayoob M. Security in the Age of Globalization: Separating Appearance from Reality. Globalization, Security, and the Nation-state: Paradigms in Transition. New-York: State University of New-York Press, 2005. p.9-26
10. Waever O. European Security Identities. În: Journal of Common Market Studies, 1996, vol. XXXIV, nr. 1. p.103-132
11. Krause K. Williams M. C. Critical Security Studies: Concepts and Cases. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. 379 p.
12. Mathias A. Security as a Boundary Function: Changing Identities and „Securitization” in World Politics. În: The International Journal of Peace Studies, 1998, vol. III, nr. 1.
13. Krause K. Critical theory and security studies. În: YCISS Occasional Paper, 1996, nr. 33.
14. Vlad C. Relațiile internaționale politico-diplomatice contemporane. București: Fundației „România de Mîine”, 2001. 143 p.
15. Rosenau J.N. Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs. În: Conference on Complexity, Global Politics and National Security. RAND Corporation, 1996. <http://www.dodccrp.org/html4/bibliography/comch04.html> (vizitat 20.02.2016)
16. Saperstein A. M. Complexity Chaos, and National Security Policy: Metaphors or Tools? <http://www.dodccrp.org/html4/bibliography/comch05.html> (vizitat 25.02.2016)
17. Moștoflei C. Securitatea, puterea și armata la începutul secolului XXI. București, 2005. <http://www.cssas.unap.ro> (vizitat 22.03.2016).
18. Pîntea Iu. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. În: Apărarea și securitatea națională a Moldovei. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2001. 66 p.

19. Juc V. Ungureanu V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2008, nr. 3, p. 93-105.
20. Miroiu A. Ungureanu R.-S. Manual de Relații Internaționale. Iași: Polirom, 2006. 350 p.
21. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595-XIV din 24 septembrie 1999. În: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311696&lang=1> (vizitat 24.03.2016).
22. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E7AC17731 (vizitat 24.03.2016)
23. Concepția politicii externe a Republicii Moldova nr.355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000. p.96-101.
24. Doctrina militară a Republicii Moldova nr.482-XIII din 6 iunie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000. p.90-93.
25. Concepția securității naționale a Republicii Moldova nr.112-XVI din 22 mai 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.97-98 din 3 iunie 2008. p.7-10.
26. Strategia securității naționale a Republicii Moldova nr.153-XIX din 15 iulie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.170-175 din 14 octombrie 2011. p. 37-46
27. Lupan V. Peste un deceniu de neutralitate, mai mult de zece ani de cooperare cu NATO. Chișinău, 2009. <http://www.ape.md> (vizitat 02.04.2016).
28. Sherr J. Moldova prinsă în capcana propriei neutralități. În: <http://www.ape.md> (vizitat 06.04.2016).
29. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Sirius, 2011. 248 p.
30. Pleșca V. Neutralitate permanentă, un pas înainte pentru integrarea europeană. Chișinău, 2008. http://www.prisa.md/rom/comments_csn_plesca (vizitat 02.04.2016).
31. Osmochescu N. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, 2008, vol. 2, p. 182-183.

32. Dungaciu D. Efectele nefaste ale neutralității asupra Moldovei. Chișinău, 2008. <http://www.moldova.org> (vizitat 04.04.2016).
33. Rácz A. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
34. Troebst S. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
35. Bugajski J. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
36. Istvan G. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (04.04.2016).
37. Movchanyuk L. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2009. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
38. Sherr J. Moscova și Tiraspolul văd Procesul de Integrare Europeană a Republicii Moldova ca o contradicție cu statul de neutralitate. Chișinău, 2008. <http://www.ape.md> (vizitat 06.04.2016).
39. Chifu I. Securitatea regională în spațiul Ucraina – Republica Moldova – România. Trilogia reușitei: reforme, securitate și construirea bunăstării. Chișinău, 2005. <http://www.docs.moldova.org> (vizitat 06.04.2016).
40. Gorincioi R. Comentarii privind Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.nato.md> (vizitat 06.04.2016).
41. Strategia Securității Naționale. În: <http://www.presedinte.md/rom/css-comunicate-de-presa/strategia-securitatii-nationale-adoptata-de-css-si-transmis-a-guvernului-pentru-definitivare> (vizitat 03.05.2016)

2. Transformări geopolitice ale relațiilor internaționale după încheierea războiului rece

2.1. Situația geopolitică a Republicii Moldova: avantaje și constrângeri

1. Ungureanu V. Oportunități de fortificare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul geopolitic european. În: Revista Militară (Studii de securitate și apărare), 2012, nr.2(8), p.5-17.
2. Hobsbawm E. Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent. Program, mit, realitate. Chișinău: Arc, 1997. 205 p.
3. Hindmarsh J. How do we define small states and islands? A critical analysis of alternative conceptualizations. În: Convergence, 1996, vol.29, p.36-45.
4. Glaser E. Statele mici și mijlocii în relațiile internaționale. București: Politica, 1971. 162 p.
5. Burian A. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 456 p.

6. Sens A. Securitatea statului mic în Europa: amenințări, temeri și strategii după Războiul Rece. În: NATO: ce este, ce va fi. Noua Europă și securitatea statelor mici, 1996. p.173-197.
7. Waever O. European security identities. În: Journal of Common Market Studies, 1996, vol.34, nr.1, p.103-132.
8. Sverdrup B. Odysseus and the lilliputians? Germany, the European Union and the smaller european states. În: Arena Working Papers, 1997, nr.27. În: http://www.sv.uio.no/areno/english/research/publications/arena-working-papers/2001-2010/2003/wp03_8.pdf (vizitat 15.02.2016)
9. Buzan B. Popoarele, statele și frica. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece. Chișinău: Cartier, 2014. 386 p.
10. Prohnițchi V. Apărarea și securitatea națională a Moldovei. Chișinău: 2001. 62 p.
11. <http://www.statistica.md> (vizitat 24.01.2016).
12. Knudsen O. Analizarea securității statului mic: rolul factorilor externi. NATO: ce este, ce va fi. Noua Europă și securitatea statelor mici. București: 1996. p.132-153.
13. Concepția politicii externe a Republicii Moldova nr.355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000. p.96-101.
14. Cibotaru V. Republica Moldova și comunitatea internațională. Curs universitar. Chișinău: 2001. 123 p.
15. Brzezinski Z. Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice. București: Univers Enciclopedic, 2000. 238 p.
16. Bădălan E. România în noul mediu de securitate după summit-ul de la Istanbul. Surse de instabilitate la nivel global și regional. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2004. 576 p.
17. Juc V. Ungureanu V. Asigurarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul integrării europene. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), 2012, nr.3(LVIII), p.169-186.
18. Ungureanu V. Impactul reconfigurărilor geopolitice din Europa de Sud-Est asupra securității naționale a Republicii Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2015, nr.3(169), p.22-38.
19. Chifu I. Complexe de securitate și concepte regionale. Regiunea Extinsă a Mării Negre. Integrarea instituțională și capacitatea administrativă ca soluție pentru securitate regională. În: Impact Strategic, 2011, nr.2(39), p.14-22.
20. Antonov I. Rusia versus America: o nouă cursă a înarmărilor gata de start? În: <http://www.cadranpolitic.ro> (vizitat 25.01.2016).

21. Chifu I. Modelarea opțiunilor de securitate ale Republicii Moldova. În: *Infosfera*, 2009, nr.2, p.31-36.
22. Juc V. Ungureanu V. Republica Moldova în contextul realităților geopolitice contemporane: oportunități și constrângeri. În: *Administrarea Publică*, 2010, nr.1(65), p.138-151.
23. Croitoru V. Geopolitica în sistemul științelor politice. În: *Politologie: manual pentru specialitățile nonprofil./Coord.: Moșneaga Valeriu*. Chișinău: 2007, p.336-345.
24. Neacșu M.C. Neguț S. Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”? În: *Impact Strategic*, 2013, nr.2(47), p.39-49.
25. Manolache C. Securitatea națională. În: *Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic*. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p.279-298.
26. Juc V. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
27. Ungureanu V. Geopolitica securității statelor mici: cazul Republica Moldova. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2012, nr.2, p.119-132.
28. Leonard M. Popescu N. A Power Audit of EU-Russia Relations. În: *European Council on Foreign Relations*, 2007. 67 p.
29. Osmochescu N. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: *Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Vol.2*. Chișinău: AAP, 2008, p.182-183.
30. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2011. 248 p.
31. Назария С. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2007. 687 с.
32. Josanu Y. Securitatea națională a Republicii Moldova prin prisma securității europene. În: *Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Vol.2*. Chișinău: AAP, 2008, p.199-201.
33. Walker M. Variable Geography: America's Mental Maps of a Greater Europe. În: *International Affairs*, 2000, vol.76, nr.3, p.459-474.

34. Art R. American foreign policy and the fungibility of force. În: *Security Studies*, 1996, vol.5, nr.4, p.17-35.
35. Sandler T. Alliance formation, alliance expansion and the core. În: *The Journal of Conflict Resolution*, 1999, vol.43, nr.6, p.727-747.
36. Thompson W. R. Democracy and peace: putting the cart before the horse? În: *International Organization*, 1996, vol.50, nr.1, p.616-617.
37. Knudsen O. Did accommodation work? Two soviet neighbors 1964-1988. În: *Journal of Peace Research*, 1992, vol.29, nr.1, p.63-65.
38. Hemmer Ch. Katzenstein P. Why is there no NATO in Asia? Collective identity, regionalism and the origins of multilateralism. În: *International Organization*, 2002, vol.56, nr.3. http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic199080.files/Readings_for_October_2_/HemmerPK.pdf (vizitat 22.01.2016).
39. Barometrul Opiniei Publice. În: <http://www.ipp.md> (vizitat 22.01.2016).

2.2. Opțiuni de consolidare a securității politice a Republicii Moldova: aspecte geopolitice

1. Ungureanu V. Grosu R. Secesionismul – instrument de promovare a intereselor geopolitice ale Federației Ruse în spațiul postsovietic. În: *Extremismul și separatismul – provocări la adresa securității regionale și naționale*./Coord.: Juc Victor. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2014, p.44-55.
2. Manolache C. Criza geopolitică din Ucraina. În: *Revista de Științe Politice „Polis”*, 2014, vol.2, nr.2(4), p.67-84.
3. Juc V. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
4. Croitoru V. Geopolitica în sistemul științelor politice. În: *Politologie: manual pentru specialitățile nonprofil*./Coord.: Moșneaga Valeriu. Chișinău: 2007, p.336-345.
5. Dungaciu D. Moldova ante portas. București: Tritonic, 2005. 320 p.
6. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2011. 248 p.
7. Popescu N. Noile oportunități de soluționare a problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne. În: <http://www.policy.hu> (vizitat 10.02.2016).
8. Popescu N. Politica externă a Uniunii Europene și conflictele post-sovietice. Chișinău: Cartier, 2013. 224 p.

9. Stăvilă I. Evoluția reglementării conflictului transnistrean. În: Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009, p.153-176.
10. Serebrian O. Despre geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009. 176 p.
11. Neacșu M-C. Neguț S. Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”? În: Impact Strategic, 2013, nr.2(47), p.39-49.
12. Tomescu-Hatto O. Noile frontiere ale Uniunii Europene și relațiile româno-moldovenești. În: Stat slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova./coord.: Heintz Monica. București: Curtea Veche Publishing, 2007, p.252-289.
13. Gabanyi Anneli U. Conflictul transnistrean, un statu-quo dorit de Rusia. În: <http://www.ziua.net> (vizitat 12.02.2016).
14. Severin A. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 12.02.2016).
15. Juc V. Rusandu I. Ungureanu V. Consolidarea securității politice a Republicii Moldova: aspecte geopolitice. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), 2010, nr.2(XLIX), p.148-155.
16. Munteanu I. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: <http://www.fisd.ro> (vizitat 12.02.2016).
17. Buescher K. Separatismul în transnistria. În: <http://www.altermedia.info> (vizitat 13.02.2016).
18. Vahl M. The Europeanisation of the Transnistrian Conflict. În: Center for European Policy Studies, Policy Brief, nr.73, 2005. În: <http://www.ceps.be> (vizitat 15.02.2016).
19. Gheorghiu V. Relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2007. 72 p.
20. Cibotaru V. Securitatea regională și procesul de soluționare a conflictelor înghețate. În: <http://www.ipp.md> (vizitat 15.02.2016).
21. Ungureanu V. Impactul reconfigurărilor geopolitice din Europa de Sud-Est asupra securității naționale a Republicii Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2015, nr.3(169), p.22-38.
22. Lukianov F. Central Asia: an indicator of Russia's imperial aspirations. În: Global Affairs, 2011, nr.2, p.54-69.
23. Experți de la Chișinău și Moscova au opinii diferite vizavi de reglementarea rapidă a conflictului transnistrean ca urmare a ultimelor evenimente din Georgia. În: <http://www.ape.md> (vizitat 15.02.2016).
24. Felgenhauer P. Soluție pentru conflictul transnistrean. În: <http://www.business-point.ro> (vizitat 15.02.2016).

25. Experți locali despre soluționarea problemei transnistrene prin dialog direct cu Kremlinul. În: <http://www.ape.md> (vizitat 15.02.2016).
26. Grosu V. Politica de securitate a Republicii Moldova în capcana intereselor geopolitice a Federației Ruse. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 15.02.2016).
27. Zagorski A. Russia and the Shared Neighbourhood. În: What Russia Sees. Chaillot Paper. European Union Institute for Security Studies, 2005, nr.74. <http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/russias-neighbourhood-policy> (vizitat 15.02.2016).
28. Ivan R. Conflictele înghețate în zona extinsă a Mării Negre. Cazurile Transnistria, Nagorno-Karabach și Cecenia. În: Revista Institutului Diplomatic Român, 2009, nr.1(VII), p.5-25.
29. Nantoi O. Soluționarea conflictului. În: Reporter European, 2007, nr.2, p.2-10.
30. Cibotaru V. Dialogul politic – șansa reală de unificare a Moldovei. În: Săptămînal economic național Dezvoltarea, 2008, nr.19-20.
31. Serebrian O. Politosfera. Chișinău: Cartier, 2001. 272 p.
32. Nantoi O. Transnistria. În: <http://www.altermedia.info> (vizitat 16.02.2016).
33. Gorincioi R. Soluții pentru transnistria. În: <http://www.revista22.ro/solutii-pentru-transnistria-2073.html> (vizitat 16.02.2016).
34. Lupan V. Experții semnalează necesitatea unei noi paradigme de abordare a reglementării conflictului transnistrean de către autoritățile Republicii Moldova. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 16.02.2016).
35. Sherr J. Moscova și Tiraspolul văd Procesul de Integrare Europeană al Republicii Moldova ca o contradicție cu statutul de neutralitate. În: <http://www.ape.md> (vizitat 16.02.2016).
36. Stăvilă I. Evoluția reglementării conflictului transnistrean în anii 1992-2009. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2009, nr.2, p.74-96.
37. Țăranu A. Conflictul din raioanele de est. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p.299-329.
38. Juc V. Ungureanu V. Aspecte ale consolidării securității politice a Republicii Moldova. În: Teoria și practica administrării publice. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: AAP, 2010, p.324-327.

3. Asigurarea securității naționale a republicii moldova la confluența relațiilor geopolitice dintre marile puteri

3.1. Oportunități de fortificare a securității militare a Republicii Moldova în contextul extinderii amenințărilor asimetrice și hibride

1. Frunzeti T. Rolul puterii militare în asigurarea securității internaționale. În: Impact Strategic, 2003, nr.1-2, p.66-70.
2. Hlihor C. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005. 330 p.
3. Buzan B. Popoarele, statele și frica. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece. Chișinău: Cartier, 2014. 386 p.
4. Osgood R. Tucker R. Force, order and justice. Baltimore: Ed. Johns Hopkins University Press, 1967. 350 p.
5. Bull H. The anarchical society. Londra: Ed. Macmillan, 1977. 329 p.
6. Howard M. Studies in war and peace. Londra: Ed. Temple Smith, 1970. 160 p.
7. Dinicu A. Puterea pe plan internațional și factorii care o condiționează. În: Revista Academiei Forțelor Terestre, 2003, nr.4(32), p.62-69.
8. Zamfir C. Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. București: Babel, 1998. 753 p.
9. Orzeață M. Securitatea și continua transformare în secolul XXI. Eseuri. București: Ed. Militară, 2004. 186 p.
10. Băhnăreanu C. Puterea militară în secolul XXI. Modalități de realizare și manifestare a puterii militare în societatea democratică românească. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005. 48 p.
11. Nicolaescu Gh. Implicații ale dinamicii surselor de insecuritate asupra siguranței militare. În: Surse de instabilitate la nivel global și regional. Implicații pentru România. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2004. 576 p.
12. Alexandrescu G. Amenințări la adresa securității. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2004. 24 p.
13. Toffler A. Puterea în mișcare. București: Antet, 1995. 478 p.
14. Hagiber E. Strategie Forces for Deterrence. În: Joint Force Quarterly, 1996-1997, p.54-86.
15. Davis J. Perry Ch. Winner A. The Looming Alliance Debate over Nuclear Weapons. În: Joint Force Quarterly, 1997, p.80-86.
16. The National Military Strategy of the United States of America 2015. În: <http://www.ics.mil.../2015 National Military Strateg> (vizitat 15.02.2016).

17. Gîrz F. NATO: Globalizare sau dispariție? De la războiul rece la pacea pierdută. București: Odeon, 1995. 364 p.
18. CID NATO – Moldova: SUA și Rusia anunță un nou pact privind armele nucleare. În: <http://www.nato.md> (vizitat 15.02.2016).
19. Sarcinschi A. Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale. În: Studii de Securitate și Apărare, 2005, vol.2, p.7-52.
20. Ioniță C. Este războiul hibrid ceva nou? În: Impact Strategic, 2014, nr.4(52), p.64-76.
21. Hoffman F. Further thoughts on hybrid threats. În: <http://www.smallwars-journal.com> (vizitat 15.02.2016).
22. Frunzeti T. Convențional și neconvențional în acțiunile militare. În: Impact Strategic, 2012, nr.4, p.6-14.
23. McCuen J. Hybrid wars. În: Military Review, 2008, vol.88, nr.2, p.107-113.
24. Popescu C. Observații privind actualitatea războiului hibrid. Studiu de caz: Ucraina. În: Impact Strategic, 2014, nr.4, p.124-138.
25. Barbu F. Considerații privind războiul hibrid. În: Impact Strategic, 2015, nr.2, p.52-58.
26. Hoffman F. Hybrid warfare and challenges. În: Joint Force Quarterly, 2009, nr.52, p.34-39.
27. Hoffman F. Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars. Arlington: Ed. Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p.
28. Băhnăreanu C. Evoluția războiului de la acțiunile clasice la cele hibride. În: Impact Strategic, 2015, nr.2, p.59-68.
29. Clawsewitz von C. On war. New Jersey: Ed: Princeton University Press, 1989. 732 p.
30. Frunzeti T. Acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul secolului al XXI-lea. În: Impact Strategic, 2013, nr.1, p.6-15.
31. Antoine E. Le concept de conflit asymetrique a-t-il un sens? În: <http://www.alliancegeostrategique.org/2011/05/06/le-concept-de-conflict-asymetrique-a-t-il-unsens-i/> (vizitat 15.02.2016).
32. Nemeth W. Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare. Monterey: Ed. Kindle, 2012. 88 p.
33. Chifu I. Modelarea opțiunilor de securitate ale Republicii Moldova. În: Infosfera, 2009, nr.2, p.31-36.
34. Ungureanu V. Perimarea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova în condițiile noilor replieri geopolitice din Europa de Sud-Est. În: Moldoscopie, 2015, nr.4 (LXXI), p.183-201.
35. Manolache C. Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 386 p.

36. Pîntea Iu. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. În: Apărarea și securitatea națională a Moldovei anul 2001. Chișinău: IPP, 2001. 66 p.
37. Manolache C. Rusnac Gh. Securitatea statului în sfera ecologică: aspectul politico-militar. Chișinău: USM, 2000. 112 p.
38. Lupan V. Peste un deceniu de neutralitate, mai mult de zece ani de cooperare cu NATO. În: <http://www.ape.md> (vizitat 15.02.2016).
39. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2011. 248 p.
40. Osmochescu N. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Vol.2. Chișinău: AAP, 2008, p.182-183.
41. Mînzărari D. Ioniță V. De ce avem nevoie de NATO? Sau de ce existența Moldovei ca stat suveran depinde de aderarea la NATO. În: Discussion Paper, Octombrie 2008 – martie 2009, nr.3. 90 p.
42. Sherr J. Moscova și Tiraspolul văd procesul de integrare europeană al Republicii Moldova ca o contradicție cu statutul de neutralitate. În: <http://www.ape.md> (vizitat 16.02.2016).
43. Pleșca V. Neutralitate permanentă, un pas înainte pentru integrarea europeană. În: http://www.prisa.md/rom/comments_csn_plesca (vizitat 16 februarie 2016).
44. Rácz A. Securitatea Republicii Moldova. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 16.02.2016).
45. Troebst S. Securitatea Republicii Moldova. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 16.02.2016).
46. Bugajski J. Securitatea Republicii Moldova. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 16.02.2016).
47. Istvan G. Securitatea Republicii Moldova. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 16.02.2016).
48. Movchanyuk L. Securitatea Republicii Moldova. În: <http://www.viitorul.org> (vizitat 17.02.2016).
49. Chifu I. Securitatea regională în spațiul Ucraina – Republica Moldova – România. Trilogia reușitei: reforme, securitate și construirea bunăstării. În: <http://www.docs.moldova.org> (vizitat 16.02.2016).
50. Mastac I. Conceptul securității naționale a Moldovei pentru noul mileniu. În: Apărarea și securitatea națională a Moldovei anul 2001. Chișinău: IPP, 2001. 22 p.

51. Gorincioi R. Comentarii privind Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. În: <http://www.nato.md> (vizitat 16 februarie 2016).
52. Olaru A. Analiză: Moldova neutră și neutralizată. În: <http://www.moldova.org/analiza-moldova-neutra-si-neutralizata-45830-rom/> (vizitat 16.02.2016).
53. Țugui E. Finanțele și securitatea: Republica Moldova în context regional. În: Buletin de Politică Externă al Moldovei, 2015, nr.85. 7 p.
54. Manolache C. Securitatea militară – element esențial al securității naționale. În: Akademos, 2014, nr.4(35), p.134-140.
55. Chifu I. Decizia de securitate în Republica Moldova. București: Editura Curtea Veche, 2009. 220 p.
56. Chifu I. Neutralitatea între mit, imagine și realitate. În: Infosfera, 2009, nr.4, p.9-17.
57. Dungaci D. Securitatea Republicii Moldova. Neutralitatea costă extrem de mult. În: <http://www.digi24.ro> (vizitat 16.02.2016).

3.2. Politici de diversificare a securității energetice a Republicii Moldova în contextul dependenței de o singură sursă

1. Dolghin N. Geopolitica. Dependențele de resursele energetice. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2004. 34 p.
2. Balaban C.-Gh. Resursele naturale – obiect al unor ample dezbateri internaționale. În: Impact Strategic, 2006, nr.1(18), p.27-32.
3. Pachiu L.-V. Noua semnificație a conceptului de securitate națională din perspectivă energetică. În: Impact Strategic, 2013, nr.1, p.133-143.
4. Traian A. Considerații privind corelația securitate – economie. În: Volumul Seminarului „România – membru al Alianței Nord-Atlantice”, 3-4 iunie 2004, p.98-113.
5. Băhnăreanu C. Resursele energetice și mediul de securitate la începutul secolului XXI. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2006. 44 p.
6. Yergin D. Ensuring energy security. În: Foreign Affairs, 2006, nr.85/2, p.69-82.
7. Jones W. The logic of international relations. New York: Ed. Harper-Collins Publishers, 1991. 726 p.
8. Rădoi F. Securitatea energetică – concept și realități. București: Ed. Forumul regional al energiei – Foren, 2008. 9 p.
9. Claval P. Geopolitică și geostrategie. Gîndirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea. București: Corint, 2001. 248 p.
10. Dolghin N. Geopolitica. Dependențele de resursele energetice. În: Studii de securitate și apărare, 2005, vol.1, p.118-151.

11. Kahn S. Geopolitica Uniunii Europene. Chișinău: Cartier, 2008. 176 p.
12. Baltag A. Efectele gazoductului South Stream. În: <http://www.moldova.org> (vizitat 10.03.2016).
13. Sarcinschi A. Băhnăreanu C. Redimensionări și configurări ale mediului de securitate regional (zona Mării Negre și Balcani). București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005. 48 p.
14. Popa V. Relațiile Alianței cu statele din Estul, Sud-Estul și Bazinul Mediteranean. În: Impact Strategic, 2003, nr.3-4, p.72-79.
15. Morse L., Richard J. The battle for energy dominance. În: Foreign Affairs, 2002, vol.81, nr.2, p.16-31.
16. Vasilescu V. Dilemele lui Barack Obama. În: [http://www.romanian.ruvr.ru/2012 11.09/94018578](http://www.romanian.ruvr.ru/2012%2011.09/94018578) (vizitat 10.03.2016).
17. Hutchings Robert L. Lumea în 2020. Chișinău: Cartier, 2008. 248 p.
18. Ungureanu V. Impactul reconfigurărilor geopolitice din Europa de Sud-Est asupra securității naționale a Republicii Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2015, nr.3(169), p.22-38.
19. Chifu I. Provocările insecurității în Republica Moldova. În: Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice, 2005, p.71-82.
20. Oprunenco A. Cum să ne protejăm în fața viitoarelor războaie ale gazelor?. În: <http://www.expert-grup-org/.../161-cum-să-ne-protejăm-în-fața-viitoarelor-răz> (vizitat 10.03.2016).
21. Prohnițchi V. Securitatea economică a Moldovei: o privire în secolul XXI. În: Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice, 2005, p.83-109.
22. Mihailescu V. Securitatea energetică a Republicii Moldova în contextul aderării la comunitatea energetică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010. 64 p.
23. Baltag A. Afanasieva N. Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova: oportunități interne și externe. În: <http://www.e-democracy.md/.../asigurarea-securitatii-energet> (vizitat 10.03.2016).
24. Preașcă I. Integrarea sistemului energetic al Moldovei în cel european: de la vise frumoase la realități inedite. În: <http://www.europa.md/.../exclusiv-ion-preasca-integrarea-sis> (vizitat 10.03.2016).
25. Trei scenarii de securitate energetică a Republicii Moldova. În: <http://www.capital.market.md/.../trei-scenarii-de-securitate-energet> (vizitat 10.03.2016).
26. Ungureanu V. Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova în contextul dependenței de o singură sursă. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele conferinței a XVI-a științifice internaționale. Chișinău: Tipografia „Print-Caro”, 2010, p.225-229.

ANEXE

Formarea intereselor geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra sistemelor regionale de securitate

Anexa 1

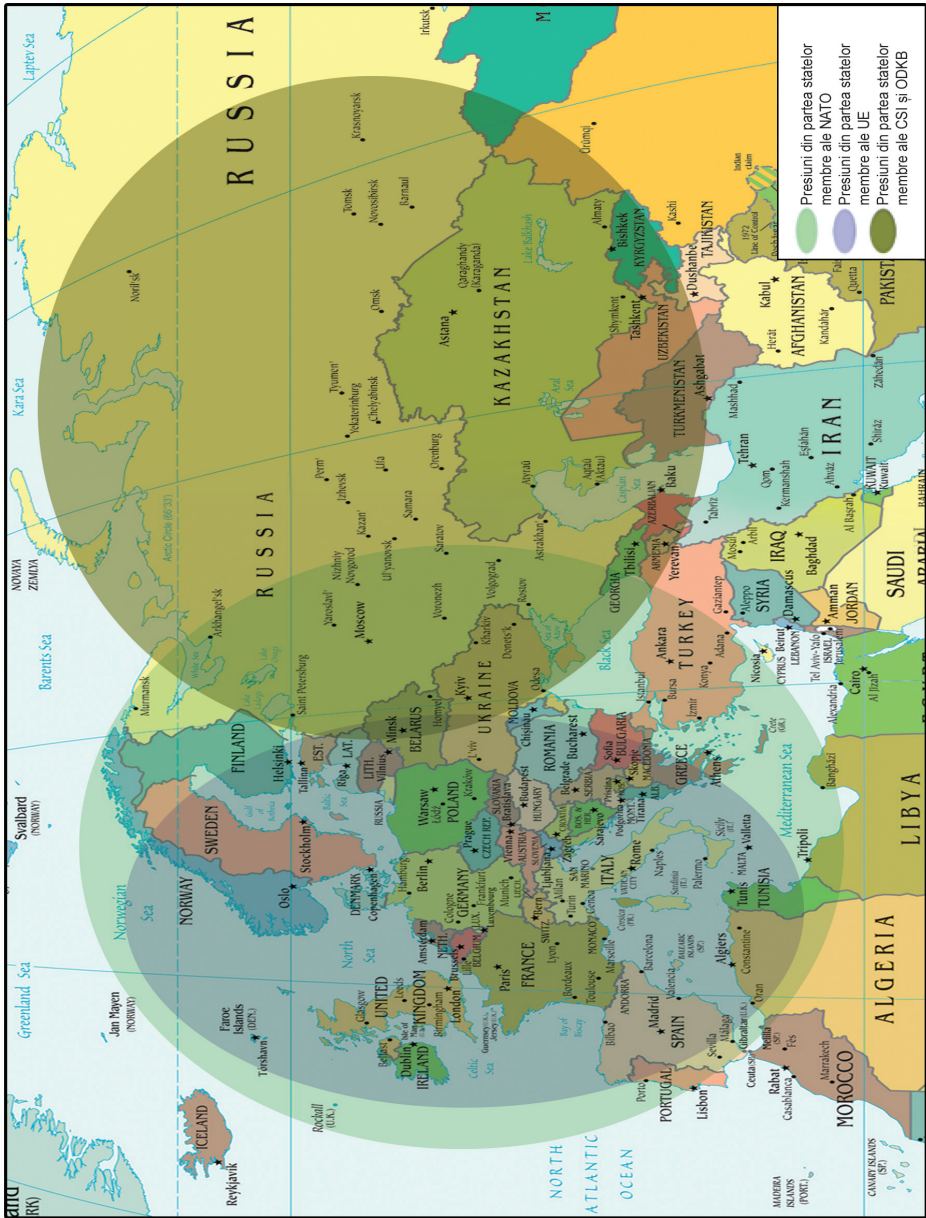

Fig. A1.1. Zona-tampon în care se află Republica Moldova

Sursa: Elaborată de autori.

Fig. A1.2. Conflicte secesioniste din spațiul postsovietic

Sursa. Elaborată de autori.

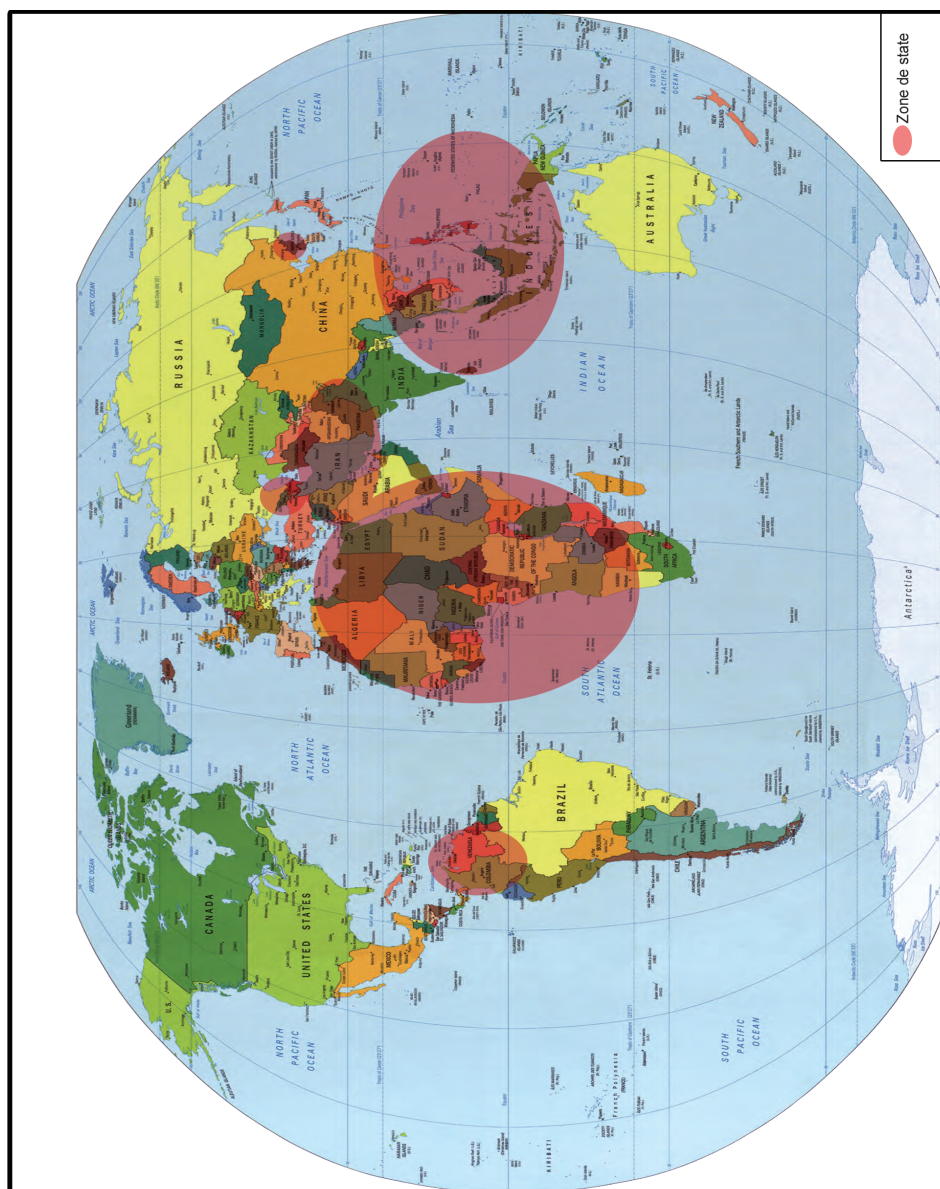

Fig. A1.3. State care generează amenințări asimetrice
ce periclitează securitatea internațională

Sursa. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/implicatiile_globalizarii_asupra_securitatii_nationale.pdf

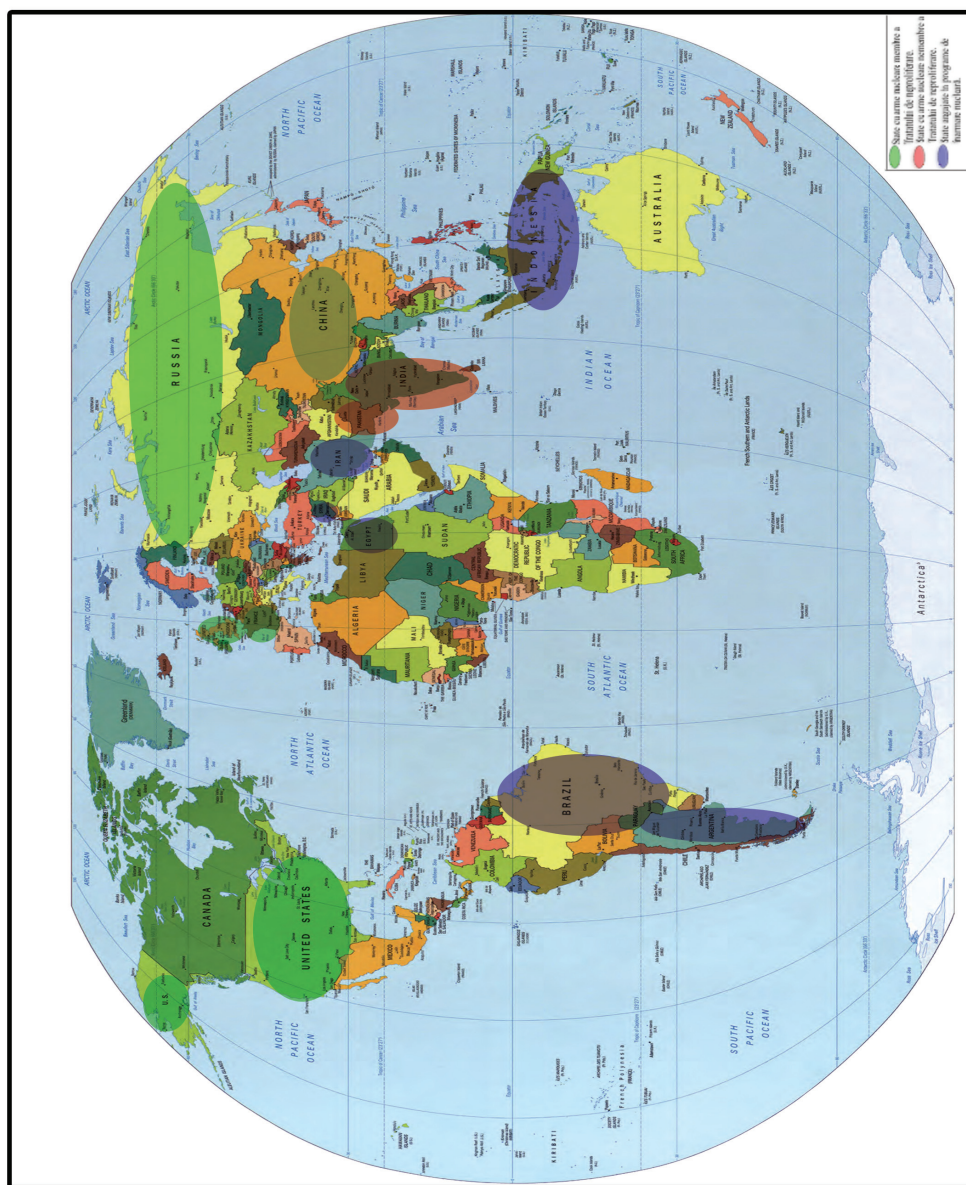

Fig A1.4. Arsenalul nuclear strategic mondial

Sursa. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs01-07.pdf

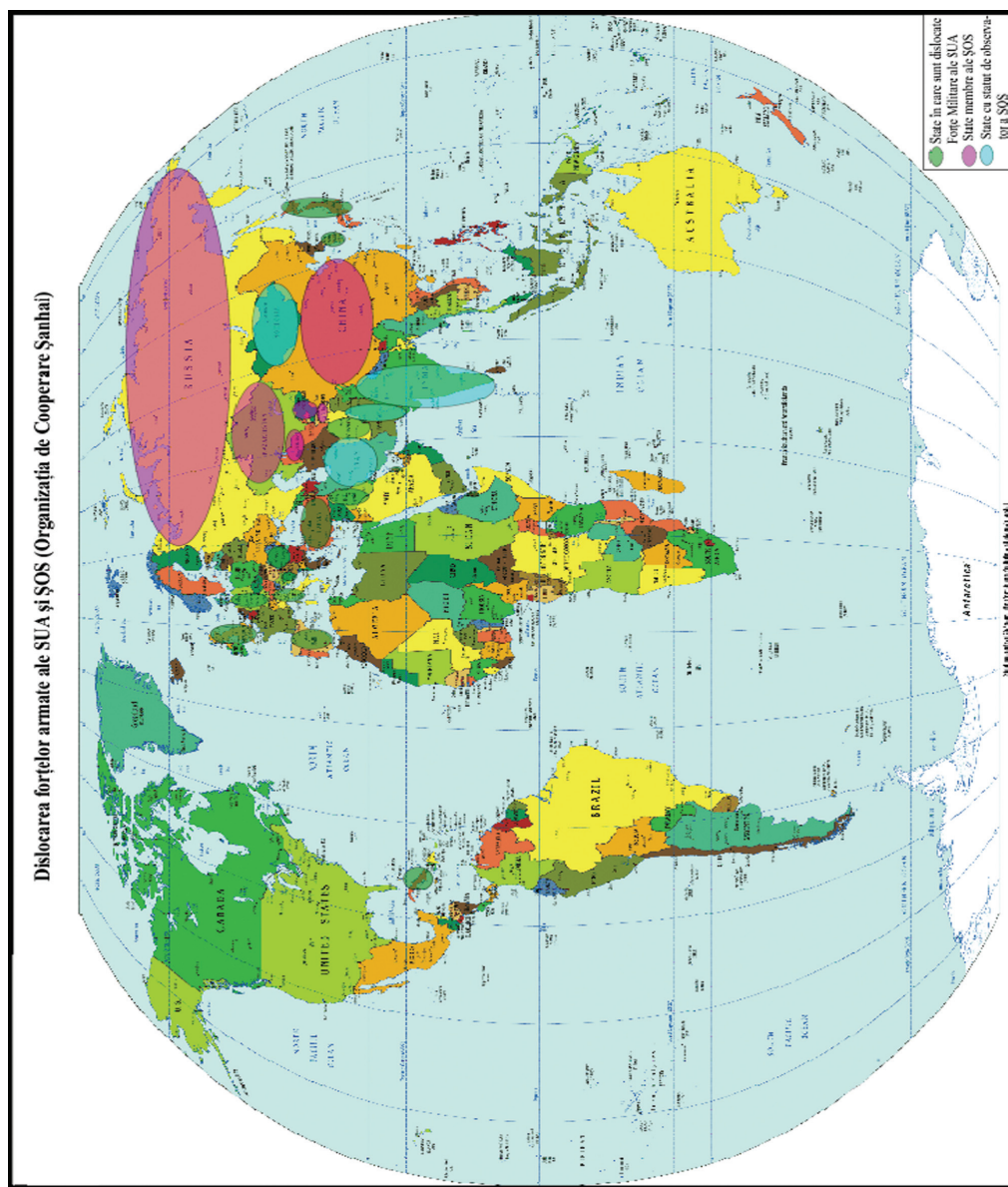

Fig. A1.5. Dislocarea forțelor militare ale SUA pe mapamond.
Componența Organizației de Cooperare Shanghai

Sursa. The World Almanac and Book of Facts 2005. In: World Almanac Education Group, World Almanac Books, 2005.

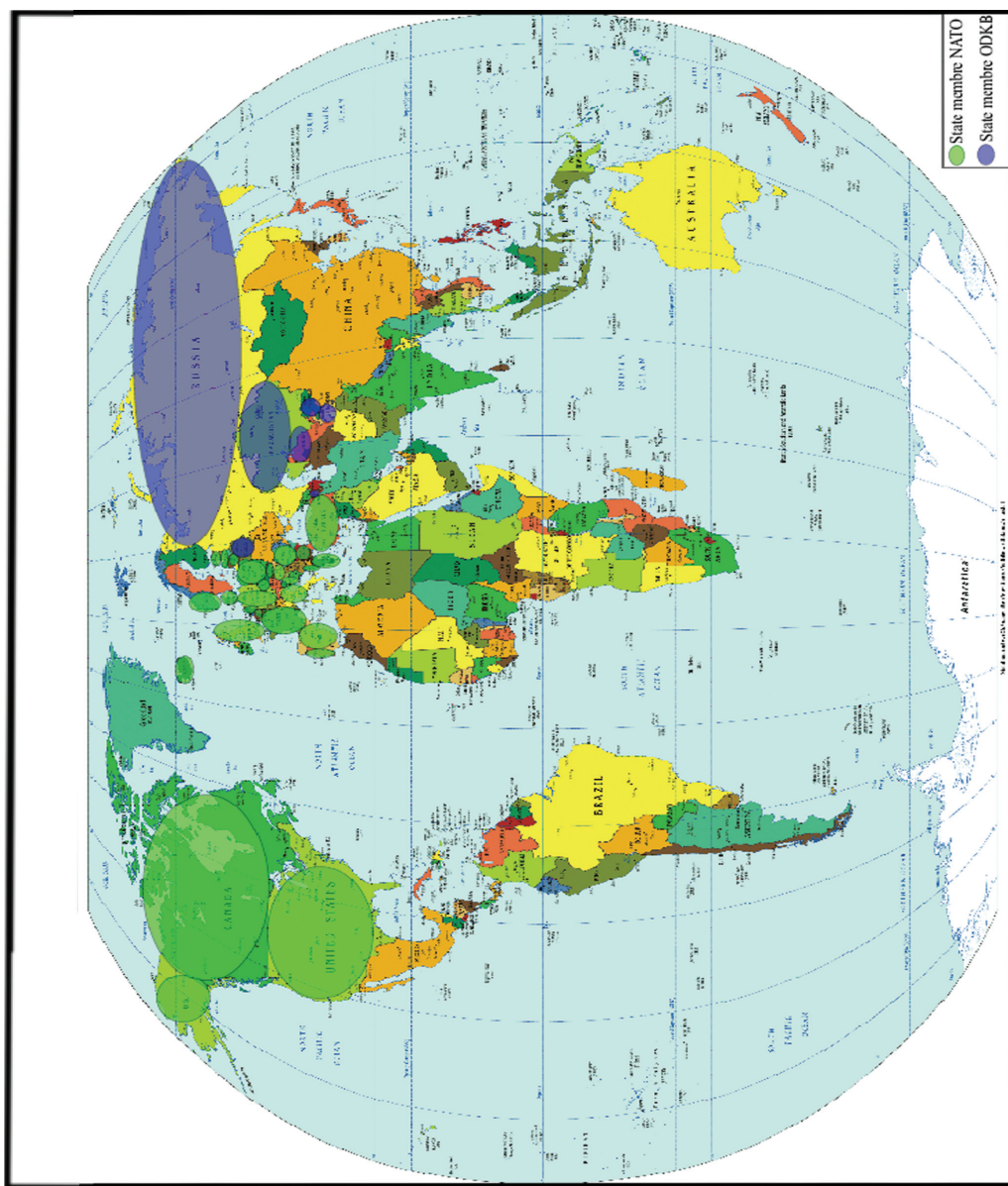

Fig. A1.6. NATO și ODKB

Sursa. <http://nato.md>
<http://curierulnational.ro>

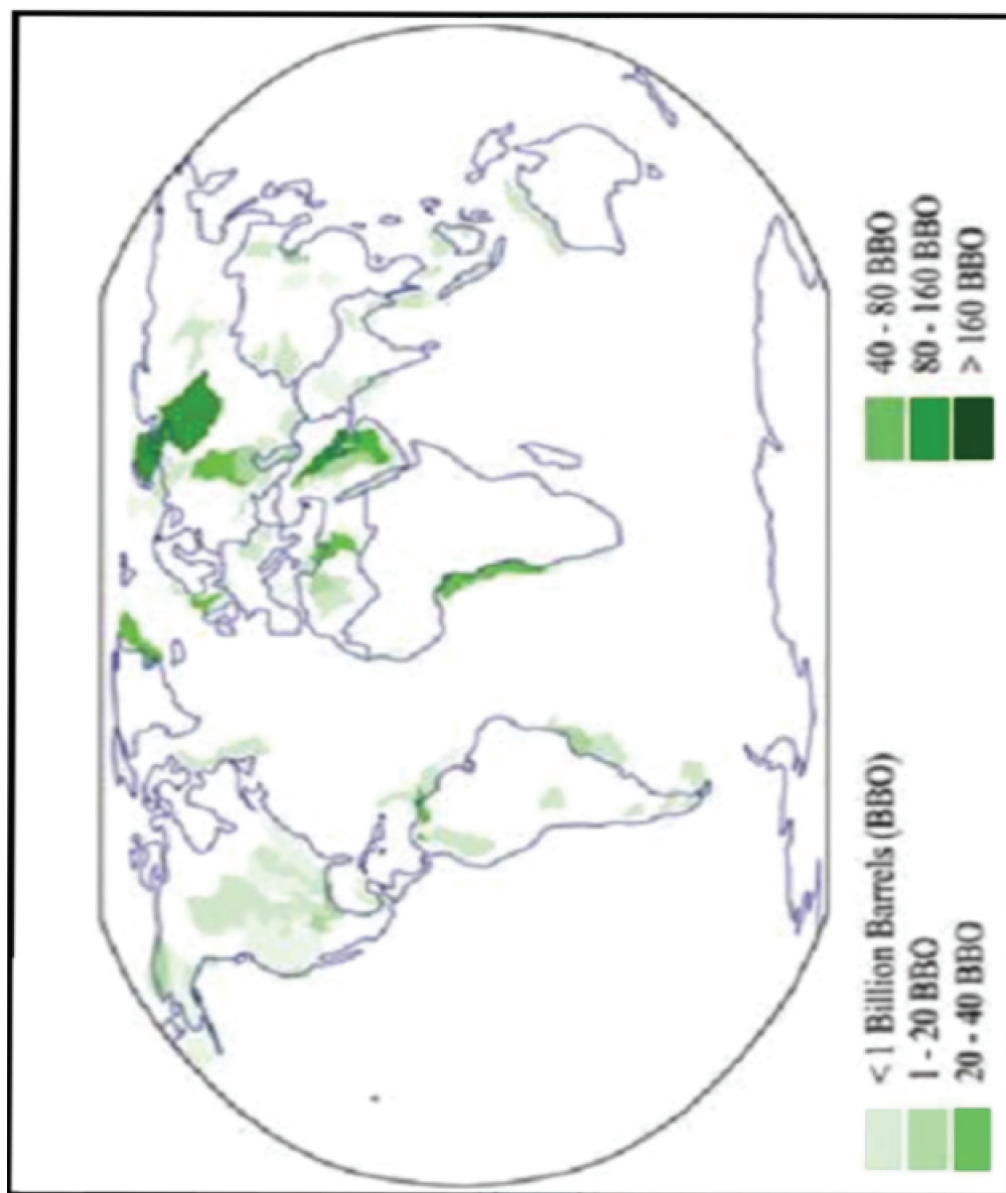

Fig. A1.7. Distribuirea geografică a rezervelor de petrol pe mapamond

Sursa. PennWell Corporation, Oil & Gas Journal, vol. 104, Nr. 47, December 18, 2006,
www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html

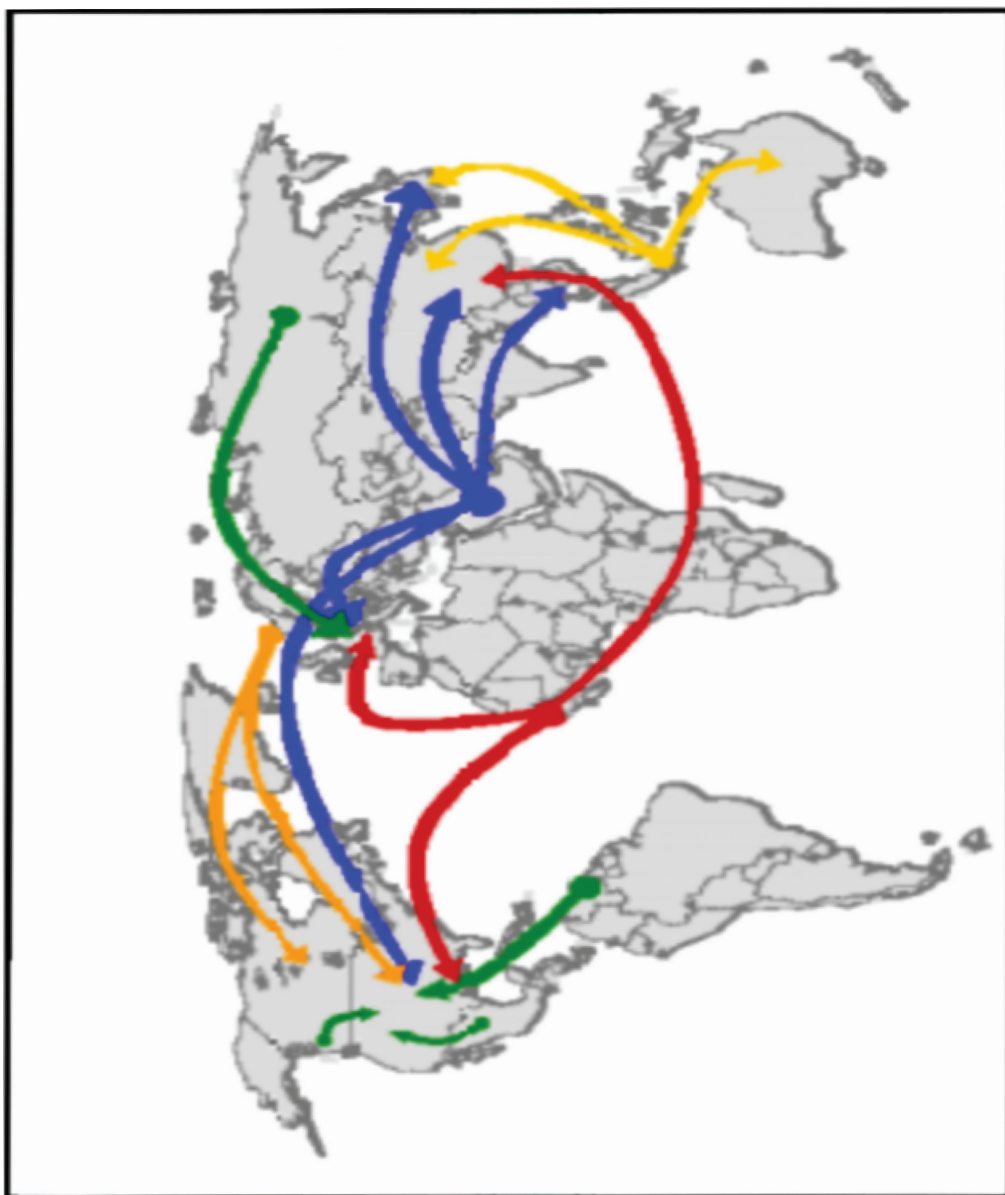

Fig. A1.8. Circuitele energetice mondiale

Sursa. CSIS, Energy Security in Changing Global Marketplace,
JDA Executive Program, March 2006.

Fig. A1.9. Oleoducte și gazoducte din zona Mării Caspice

Sursa. <http://www.ingepo.ro/download-materiale/315/SuplimentBuletin72Ro200310.pdf>

Fig. A1.10. Principalele gazoducte ale Federației Ruse care duc spre Europa

Sursa. CSIS, Energy Security in Changing Global Marketplace, JDA Executive Program, March 2006.

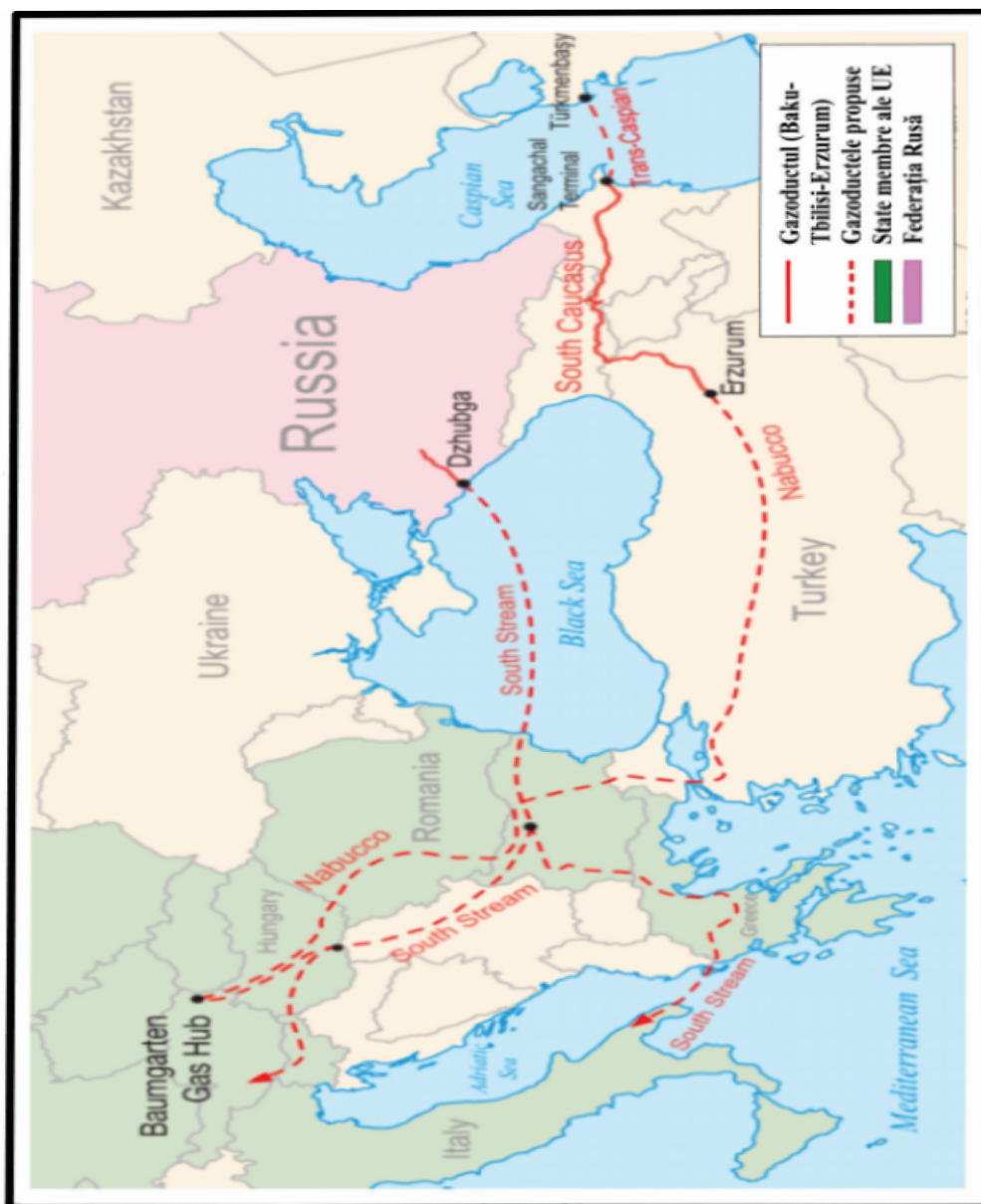

Fig. A1.11. Proiectele gazoductelor Nabucco și South Stream

Sursa: <http://www.ingepo.ro/download-materiale/315/SuplimentBuletin72Ro200310.pdf>

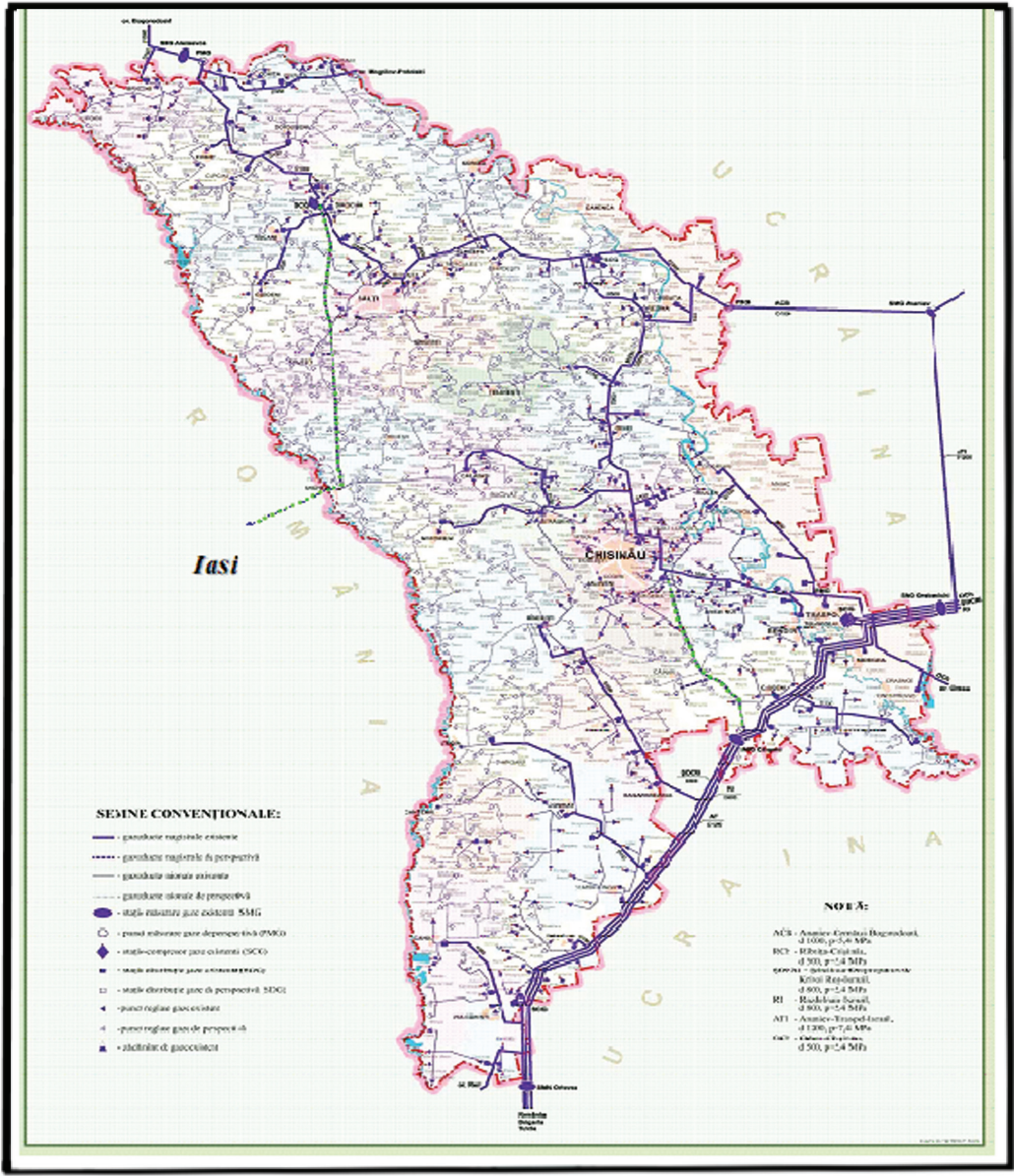

Fig. A1.12. Schema rețelelor de gaze în Republica Moldova

Sursa. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Strategia Energetică a Republicii Moldova pînă în anul 2020, nr. 958 din 21.08.2007.

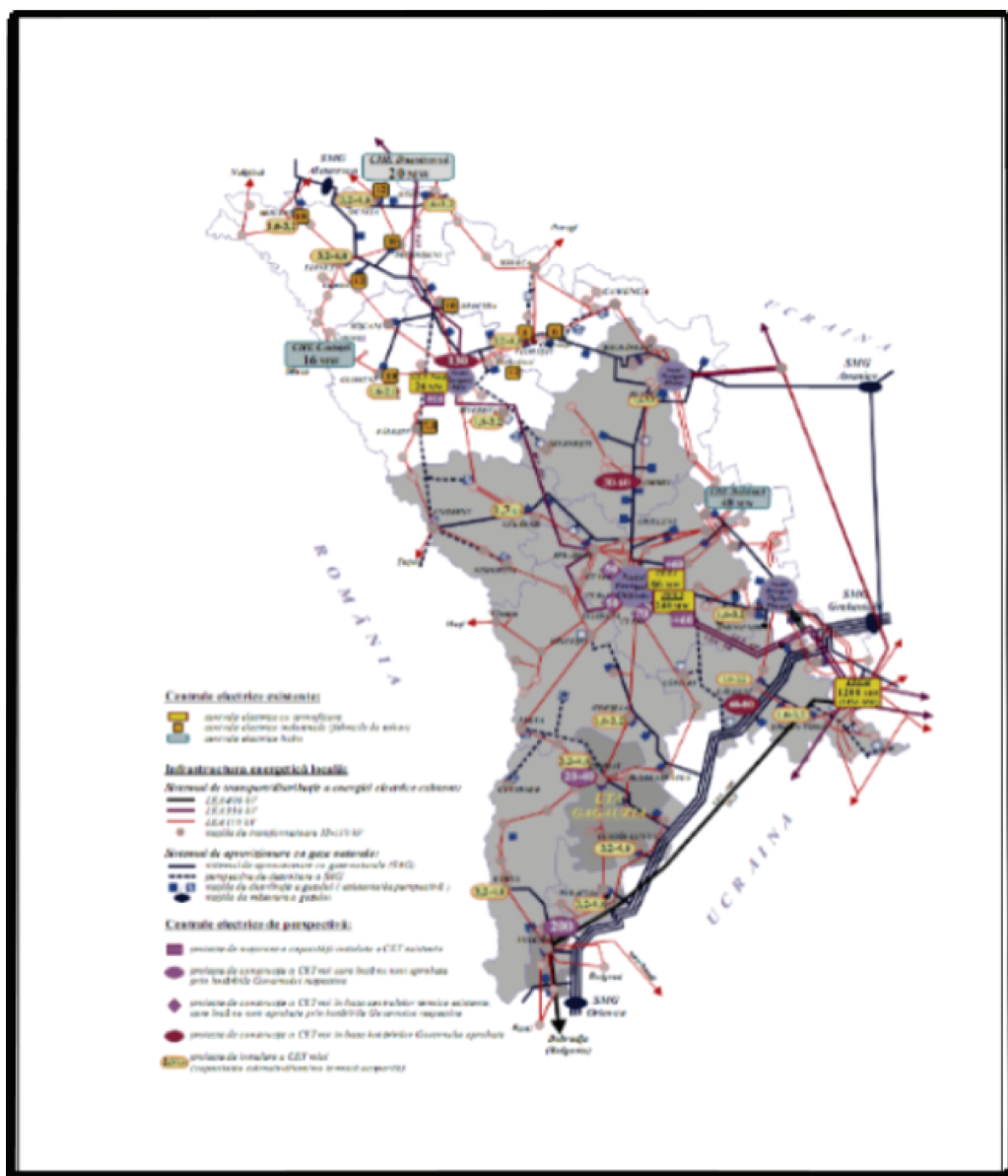

Fig. A1.13. Schema sistemului energetic al Republicii Moldova

Sursa. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Strategia Energetică a Republicii Moldova pînă în anul 2020, nr. 958 din 21.08.2007.

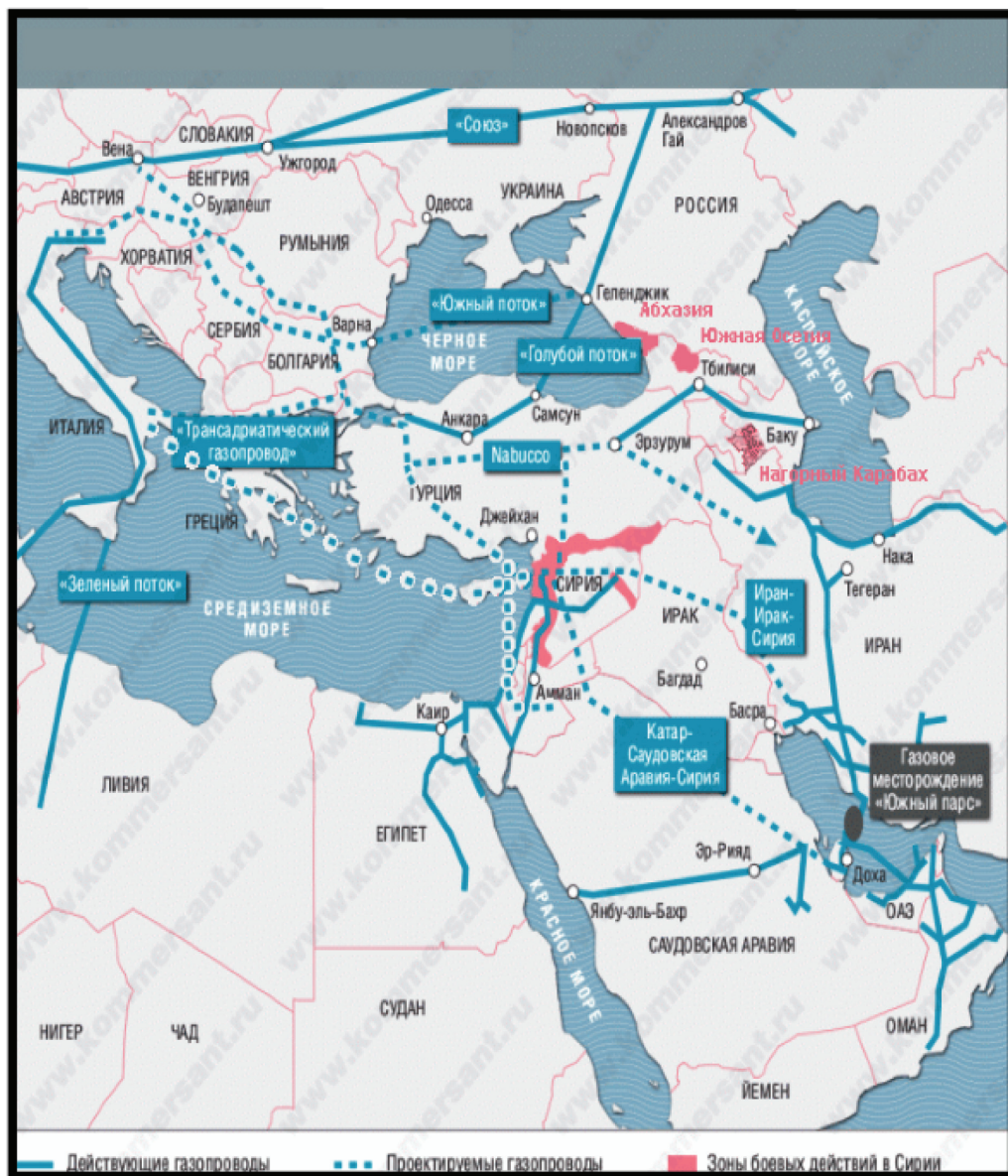

Fig. A1.14. Harta aprovizionării Europei cu gaze naturale

Sursa. <http://newconcepts.club/website/info/welcome.html>

Fig. A1.15. Harta proiectelor energetice ale Gazoductelor Islamic și Qatar

Sursa. <http://newconcepts.club/website/info/welcome.html>

Fig. A1.16. Harta proiectelor energetice ale Gazoductelor Trans-Anatolian (TANAP) și Trans-Adriatic (TAP)

Sursa. <http://www.rethinkinstitute.org/linking-the-caspian-to-europe-repercussions-of-the-trans-anatolian-pipeline/>

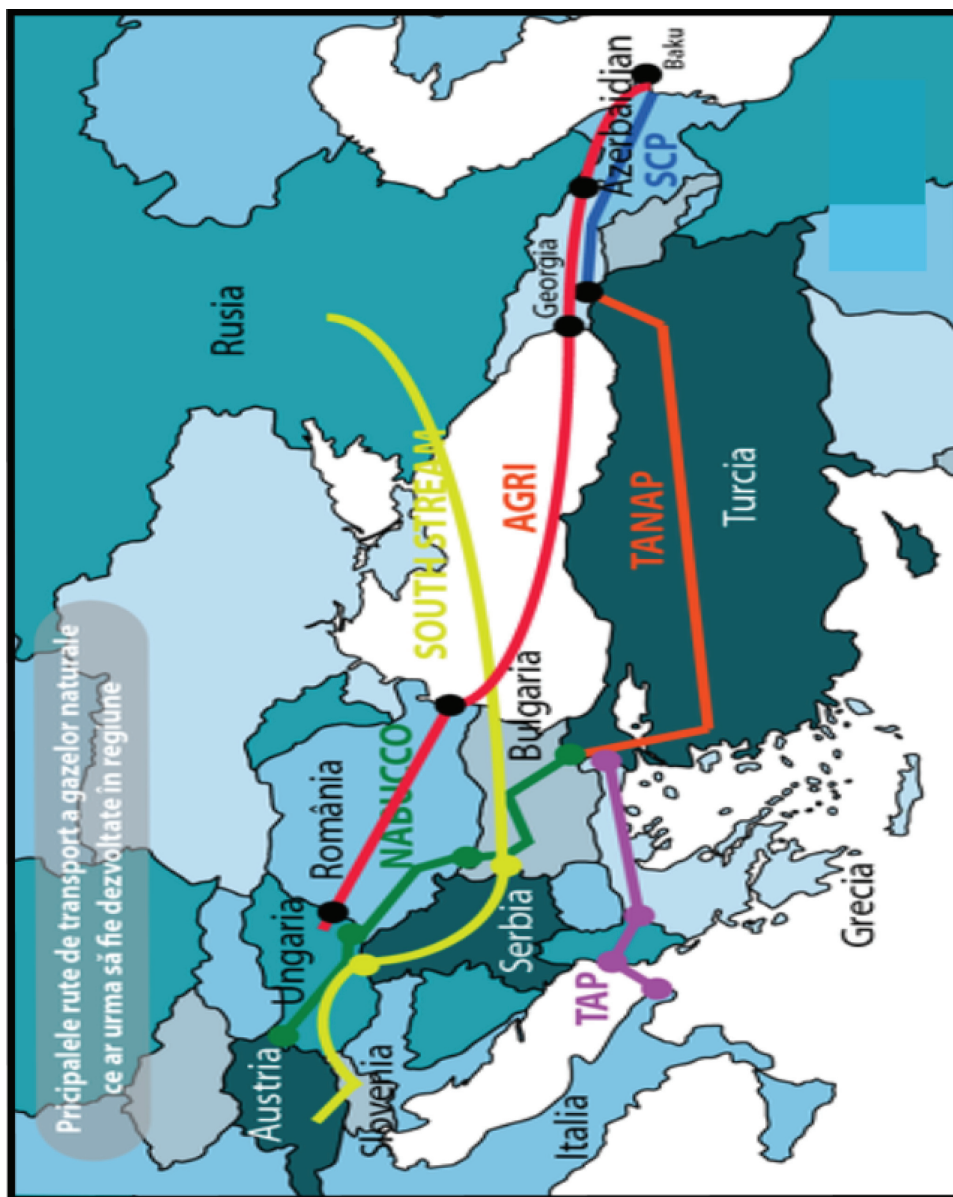

Fig. A1.17. Harta proiectului energetic al Gazoductelor Azerbaidjan-Georgia-România-Interconnector (AGRI)

Sursa. <http://www.gandul.info/financiar/dupa-esecul-nabucco-romania-dezgropa-proiectul-agri-harta-de-gaze-din-regiune-11036589>

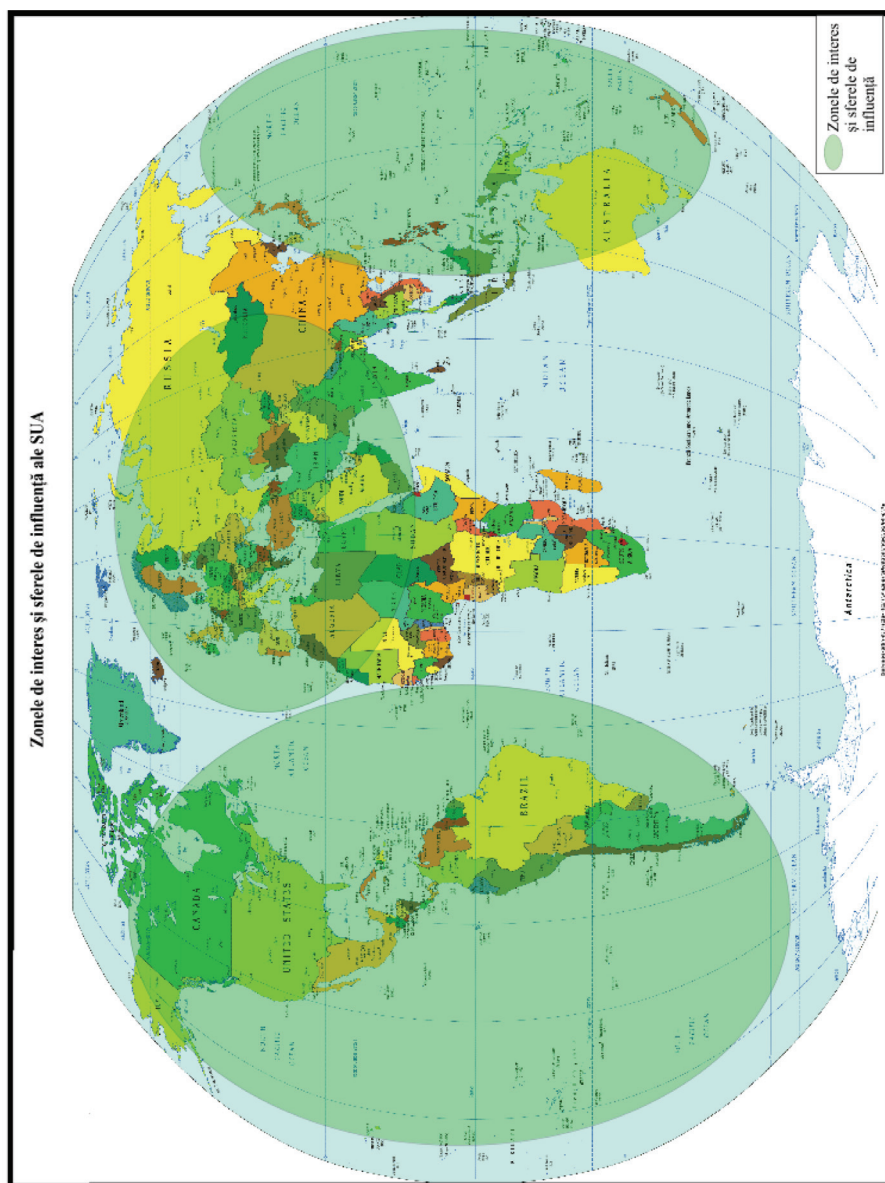

Fig. A1.18. Harta geopolitică a zonelor de interes și a sferelor de influență ale SUA

Sursa. Elaborată de autori.

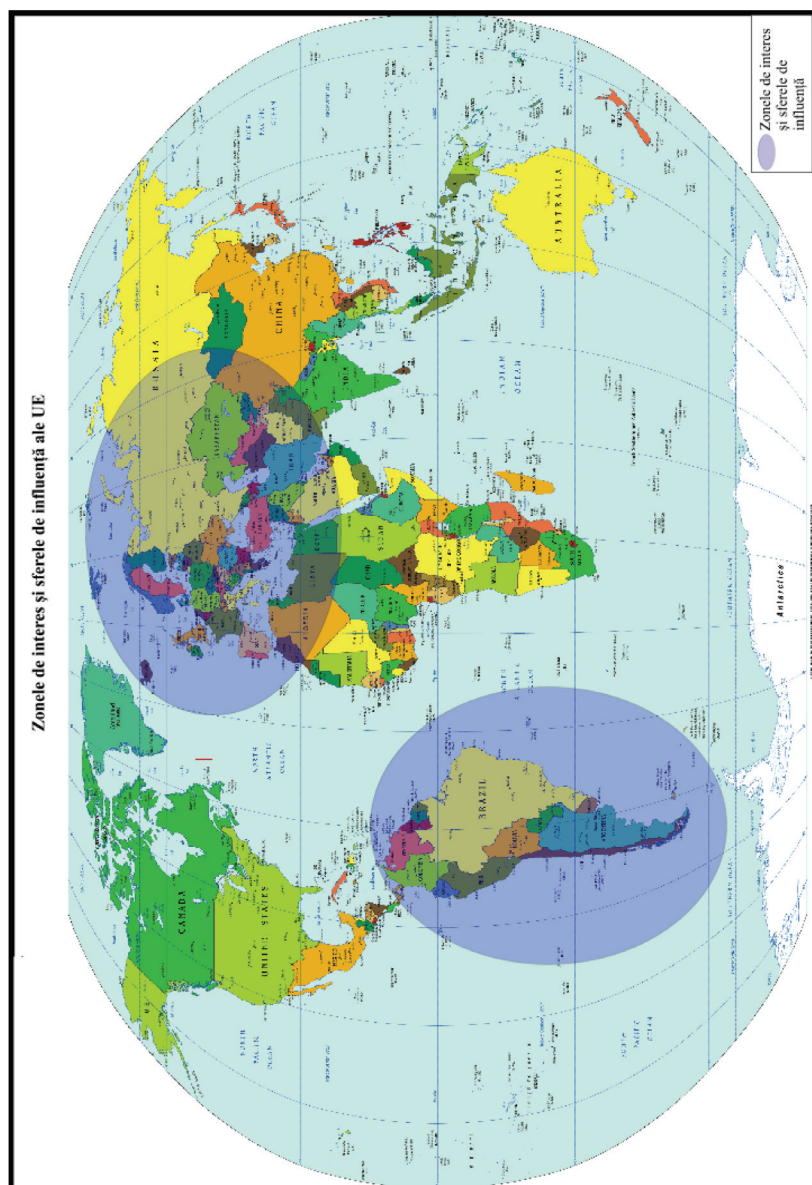

Fig. A1.19. Harta geopolitică a zonelor de interes și a sferelor de influență ale UE

Sursa. Elaborată de autori.

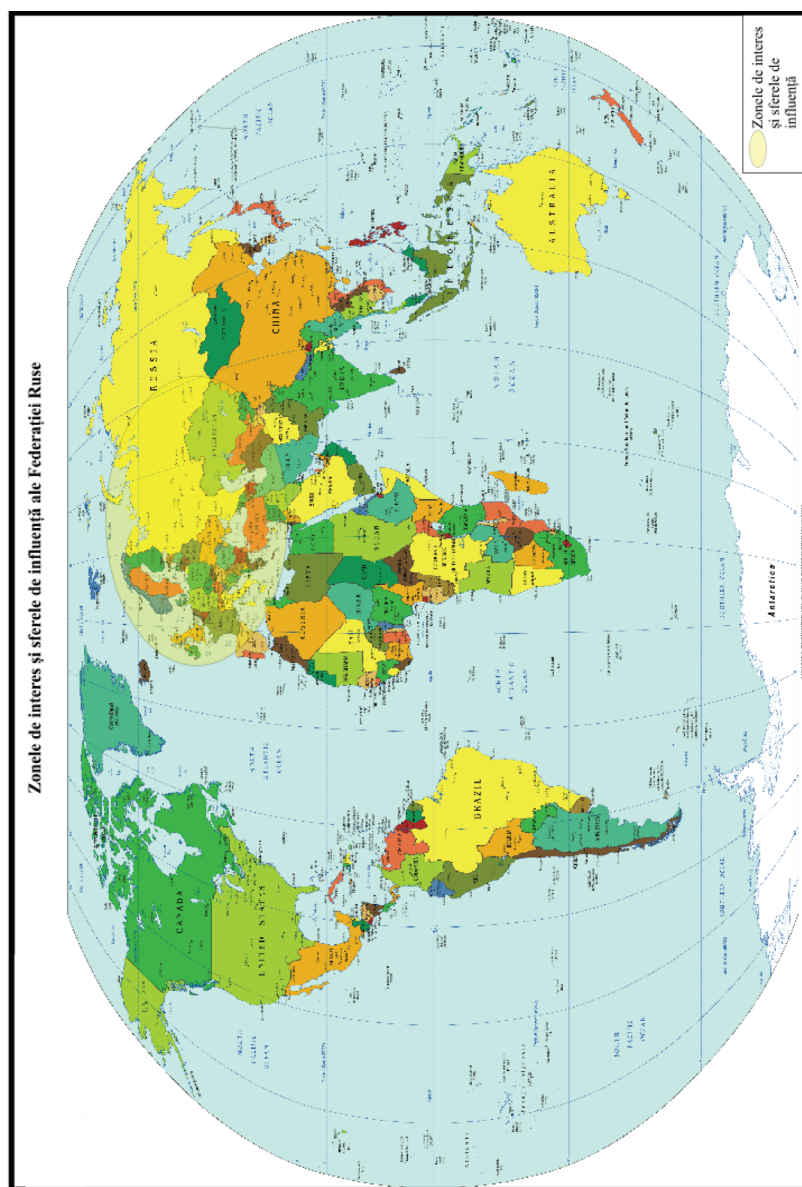

Fig. A1.20. Harta geopolitică a zonelor de interes și a sferelor de influență ale Federației Ruse

Sursa. Elaborată de autori.

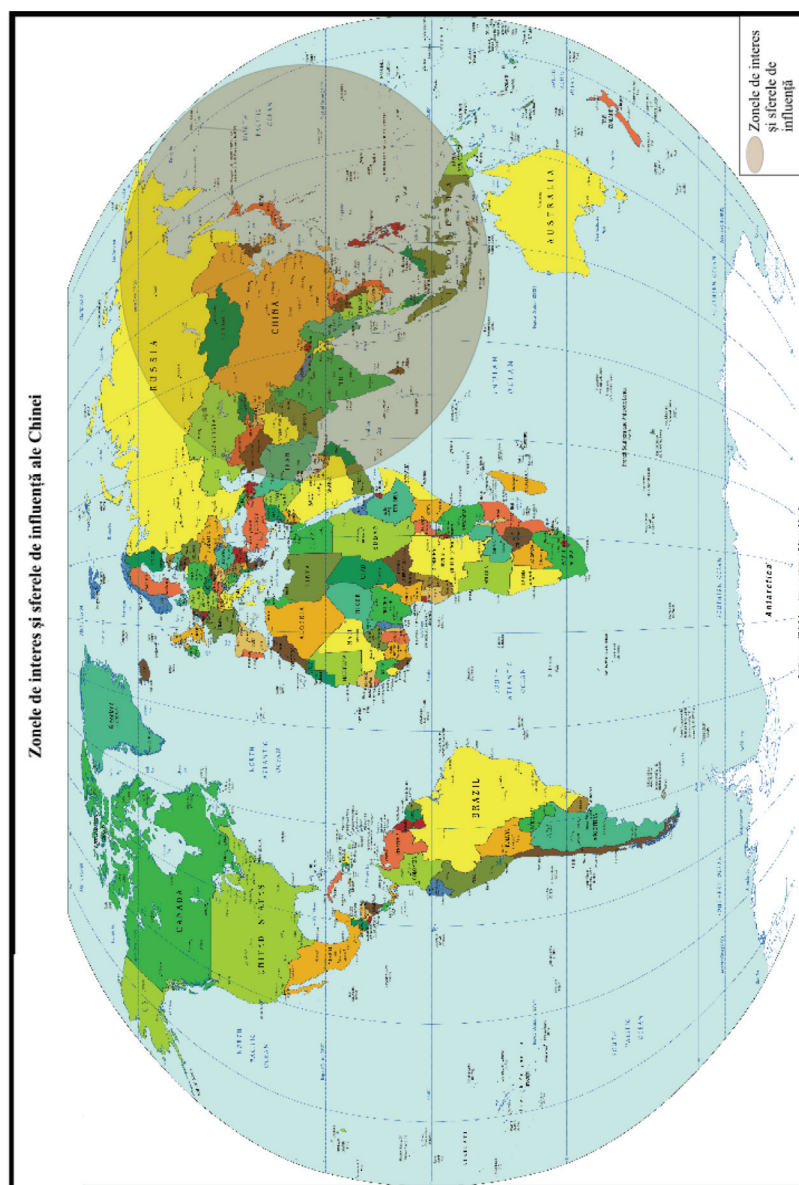

Fig. A1.21. Harta geopolitică a zonelor de interes și a sferelor de influență ale Chinei

Sursa. Elaborată de autori.

BAROMETRUL OPINIEI PUBLICE

Tabelul A2.1. Rezultatele sondajului de opinie privind cea mai bună soluție pentru asigurarea securității Republicii Moldova

Opțiunea Perioada	Pro-neutralitate	Pro-aderare la NATO
Noiembrie 2010	59%	12%
Noiembrie 2011	62%	14%
Noiembrie 2012	54%	12%
Noiembrie 2013	51%	14%
Noiembrie 2014	53%	14%
Noiembrie 2015	52%	16%

Sursa. <http://www.ipp.md>

Tabelul A2.2. Rezultatele sondajului de opinie privind aderarea Republicii Moldova la NATO

Opțiunea Perioada	Pro	Contra
Noiembrie 2010	19%	36%
Noiembrie 2011	20%	42%
Noiembrie 2012	17%	55%
Noiembrie 2013	19%	45%
Noiembrie 2014	18%	51%
Noiembrie 2015	19%	47%

Sursa. <http://www.ipp.md>

REPARTIȚIA ȘI DISTRIBUȚIA HIDROCARBURILOR PE MAPAMOND

Tabelul A3.1. Rezerve mondiale de hidrocarburi

<i>Nr./rînd</i>	<i>State/Regiuni</i>	<i>Petrol (mlrd barili)</i>	<i>Gaze naturale (mlrd m3)</i>
1.	Canada	178,792	56,577
2.	Statele Unite ale Americii	21,371	192,513
3.	Mexic	12,882	15,985
Total	America de Nord	213,045	265,075
1.	Venezuela	79,729	151,395
2.	Brazilia	11,243	11,515
3.	Ecuador	4,630	0,345
Total	America Centrală și de Sud	95,602	163,255
1.	Norvegia	7,705	84,260
2.	Marea Britanie	4,029	18,750
3.	Danemarca	1,328	2,786
Total	Europa de Vest	13,062	105,796
1.	Federația Rusă	60,000	1.680,000
2.	Kazahstan	9,000	65,000
3.	Azerbaidjan	7,000	30,000
Total	Europa de Est și fosta Uniune Sovietică	76,000	1.775,000
1.	Arabia Saudită	266,810	241,840
2.	Iran	132,460	971,150
3.	Irak	115,000	111,950
Total	Orientul Mijlociu	514,270	1.324,940
1.	Libia	39,126	52,650
2.	Nigeria	35,876	184,660
3.	Algeria	11,350	160,505
Total	Africa	86,352	397,815
1.	China	18,250	53,325
2.	India	5,848	38,880
3.	Indonezia	4,301	97,786
Total	Asia și Oceania	28,399	189,991
TOTAL MONDIAL		1.026,730	4.221,872

Sursa. PennWell Corporation, Oil & Gas Journal, Vol. 103, Nr. 47, December 19, 2005, <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>.

Tabelul A3.2. State principale consumatoare/importatoare de petrol

<i>Nr./rînd</i>	<i>Țara</i>	<i>Consumul total de petrol (mln barili/zi)</i>	<i>Importul net de petrol (mln barili/zi)</i>
1.	SUA	20,7	12,1
2.	China	6,5	2,9
3.	Japonia	5,4	5,3
4.	Germania	2,6	2,4
5.	Federația Rusă	2,6	-
6.	India	2,3	1,5
7.	Canada	2,3	-
8.	Brazilia	2,2	-
9.	Coreea de Sud	2,1	2,2
10.	Franța	2,0	1,9
11.	Italia	1,9	1,7
12.	Spania	1,6	1,6
13.	Mexic	2,0	-
14.	Taiwan	1,0	1,0

Sursa. Energy Information Administration, Non-OPEC Fact Sheet, 2004
http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables3_4.html.